



MUSTAFA KUTLU'NUN DENEMECİLİĞİ

Emine TERZİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Uşak

Eylül, 2019

MUSTAFA KUTLU'NUN DENEMECİLİĞİ

Emine TERZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2019

ÖZET

MUSTAFA KUTLU'NUN DENEMECİLİĞİ

Emine TERZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun deneme türünde yazdığı ve kitaplaştırdığı yazıları incelenmiştir. Kutlu hakkında yapılan çok sayıda çalışma vardır. Ancak bunlar daha çok hikâyeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun yanında bazı çalışmalara denemelerde dâhil edilmiştir. Ancak doğrudan denemelerinin ele alındığı bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu yüzden bu çalışmada, denemeleri incelenerek Kutlu'nun denemeciliğine dair tespitler ortaya konması amaçlanmıştır.

Tezin giriş bölümünde bu konuyu seçme sebeplerimiz ve konu ile ilgili benzer çalışmaların kapsamlarından kısaca bahsedilmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde deneme türüne dair bilgiler verilmiştir. Biçim ve içerik olarak deneme incelemesi yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur. Denemenin diğer düz yazı türleri ile benzer ve ayrılan yönleri anlatılmıştır. Ayrıca denemenin ortaya çıkışı, kabul görmesi ve edebiyatımızdaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Mustafa Kutlu'nun hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca eserleri ele alınırken deneme kitapları kısaca tanıtılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Kutlu'nun kitaplaşmış olan denemeleri ele alınarak tespitler yapılmıştır. Öncelikle deneme incelemesi yapılırken dikkat edilecek

biçimsel özellikler tespit edilmiş ve bu özellikler Kutlu'nun denemelerinde incelenmiştir. Daha sonra ise denemeler içerik olarak ele alınmıştır. Yazarın ele aldığı konular tespit edilerek bunlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonucunda Mustafa Kutlu'nun modernleşme ile birlikte yaşanan değişimden rahatsız olduğu, bu değişimi tek tipleşme olarak gördüğü ve çözüm olarak da dini ve kültürel değerlere sahip çıkılmasının gerekliliğini vurguladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Kutlu, deneme, modernleşme, göç*



ABSTRACT

MUSTAFA KUTLU'S ESSAYS

Emine TERZİ

Turkish Language and Literature Department

Usak University Institute of Social Sciences, September 2019

Advisor: Dr. Lecturer Ali PULAT

In this study, Mustafa Kutlu's essays and his books have been examined. There are a lot of studies about Kutlu. But this study mostly focus on his stories. Also Essays are involved in some works. But there is no direct study about his essays. So in this study, the aim is to find something about his essays, by examining them.

Our reasons to chose this subject and the same studies are mentioned shortly at the beginning of the essay.

There are three parts of the study. At the first part, there are some information about essay type. There are some important point about how essay examination is done. The types of Essay, their similarities and differences are told, Also there are some informations about the acceptance and the place of the essay in our literature.

At the second part, there are irformations about the life of Mustafa Kutlu and his art and Works Also his essay books are introduced shortly.

At the third part, His essay books are examined. Firstly, it is mentioned that how the essay examination is done and what are the importand points of examining an essay, After contend and the idea of his essays detected.

As a result of the study, it was found that Mustafa Kutlu was disturbed by the change experienced with modernization. This change acts as uniformization. Emphasizes that religious and cultural values should be maintained as a solutions.

Keywords: *Mustafa Kutlu, essay, modernization, migration*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Emine Terzi'nin "Mustafa Kutlu'nun Denemeciliği" başlıklı tezi 13.09.2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Halil ADIYAMAN

Üye :

Üye :

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ÖN SÖZ

Edebiyatımızdaki önemli isimlerden biri olan Mustafa Kutlu, hikâyeleri ile ön planda olsa da uzun yıllar boyunca gazetelerde deneme türünde yazılar yazmıştır. Fikirlerini bu sayede okuyucu ile paylaşan Kutlu kişiye ve topluma dair tespitlerde bulunmuştur.

Deneme kişinin bireysel deneyimlerinin fazlaca öne çıktığı bir türdür. Denemelerini incelediğimiz zaman Mustafa Kutlu'nun toplumumuzun içinde bulunduğu dertler ile dertlendiğini görebiliriz. Yaşadığımız çağa etki eden unsurlar üzerine yoğun bir şekilde düşünmüş ve bunların toplumumuzda ki yansımalarını tespit etmiştir. Ülkemizde değişen bazı değerler olduğunu fark etmiş ve bunları hem birey hem de toplum açısından ele almıştır. Ayrıca güncel konuları da denemelerinde ele alır Kutlu. Tabi ki denemesini o zamana hapsedmez daha farklı pencereler açarak genele bakan yönüyle okuyucuları ile paylaşır.

Kutlu konuyu ele alırken hem denemenin bir özelliği hem de kendi kapsayıcı yapısı ile oldukça samimi yazılar yazar. Kimi zaman günlük konuşma diline yakın bir tutumla kimi zaman da sanatlı ifadeler ile okuyucuya iç dünyasını açar.

Günümüzde Kutlu ile ilgili yapılan çalışmaların, adına düzenlenen etkinliklerin sayısı artmıştır. Elbette ki yapılanlar daha çok onun hikâyelerini ön plana çıkaracak şekildedir. Özellikle 2000'den sonra hemen her yıl bir hikâye kitabı yayımlayan yazarın düzenli olarak denemeler yazdığı ve bunları okuyucular ile paylaştığı göz önünde bulundurulursa Kutlu'nun bu yönüyle de ele alınmasının gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Deneme türünün imkânları düşünüldüğünde Kutlu'nun gözlemlerinin, kişisel tecrübelerinin kurmacaya bürünmeden okuyucuya doğrudan ulaşması, okuyan kişiler için de önemlidir. Denemelerin satır aralarında, Kutlu'nun bulunduğu noktaya varırken kat ettiği yola dair izler vardır.

Mustafa Kutlu'nun deneme türünde yazdığı kitapları incelediğimiz bu çalışma üç bölümden oluşur. İlk bölümde; sınırları ülkemizde tam olarak belli olmadığı için deneme türü hakkında bilgiler verdik ve denemenin diğer türler ile benzeyen ve

ayrılan özelliklerini ortaya koyduk. İkinci bölümde; yazarın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde de Kutlu'nun denemelerini biçim ve içerik yönünden inceleyerek tespitlerde bulduk.

Çalışmamı hazırlarken yardımlarını esirgemeyip yol gösteren, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali Pulat'a teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca bana maddi-manevi destek sağlayan, benimle birlikte her türlü zorluğa katlanan sevgili aileme ve arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Emine TERZİ



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Emine TERZİ

Doğum Yeri ve Tarihi: Sarayönü / 05.06.1991

Lisans Öğretimi : Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı

İletişim

e-posta adresi : emineterzi91@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
ÇALIŞMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	1
1. Amaç.....	1
2. Kapsam ve Sınırlılıklar	1
3. Yöntem	1
1. BÖLÜM: EDEBÎ TÜRLERDEN DENEME ÜZERİNE	2
1.1. DENEME VE DİĞER EDEBÎ TÜRLER	5
1.1.1. Deneme ve Anı.....	6
1.1.2. Deneme ve Eleştiri.....	6
1.1.3. Deneme ve Gezi Yazısı	7
1.1.4. Deneme ve Mektup.....	8
1.1.5. Deneme ve Fıkra.....	8
1.2. BATI EDEBİYATINDA DENEME	9
1.3. TÜRK EDEBİYATINDA DENEME	11
2. BÖLÜM: MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ....	14
2.1. HAYATI.....	14
2.2. SANATI	15
2.3. ESERLERİ.....	18

3. BÖLÜM: MUSTAFA KUTLU DENEMECİLİĞİNİN ÖĞELERİ	24
3.1. BİÇİM ÖZELLİKLERİ.....	24
3.1.1. Metinlerin Uzunluğu	24
3.1.2. Başlık Seçimi	25
3.1.3. Kelime Seçimi.....	28
3.1.4. İmla.....	30
3.1.5. Denemelerin Çıkış Noktası.....	31
3.1.6. Tavır	33
3.2. İÇERİK ÖZELLİKLERİ.....	36
3.2.1. Göç.....	36
3.2.2. Modernleşme	48
3.2.3. Şehir.....	62
3.2.4. Aile.....	71
3.2.5. Din.....	73
3.2.6. Sanat	79
3.2.7. Ekonomi.....	86
3.2.8 Güncel Meseleler	92
3.2.9. Siyaset.....	93
3.2.10. Teknoloji.....	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	105
1.İncelenen Eserler	105
2.Yararlanılan Kaynaklar.....	105

KISALTMALAR

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

vb. : Ve benzeri



GİRİŞ

ÇALIŞMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Kutlu'nun deneme türündeki eserlerini incelemek, türe ve yazara dair çıkarımlar yapmaktır. Daha önce Kutlu hakkında pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen bu çalışmaların Kutlu'nun öyküleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Denemelerden zaman zaman bahsedilse de bunların Kutlu'nun denemeciliğini ortaya koyacak şekilde kapsamlı bilgi vermediğini söyleyebiliriz. Çalışmamız Kutlu'nun denemeleri üzerinde durarak denemeciliği hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır.

2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Kutlu uzun yıllar boyunca farklı gazetelerde deneme türünde yazmıştır. Daha sonra yazdığı bu yazılar kitap haline getirilerek toplu halde okuyucuya sunulmuştur. Çalışmamız Kutlu'nun deneme türünde yazılmış ve şu ana kadar kitaplaşmış on eserini kapsamaktadır. Yazarın diğer türlerde yazdığı eserler çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Ayrıca hala Yeni Şafak Gazetesinde yazmaya devam eden Kutlu'nun kitap haline gelmemiş denemeleri de çalışmamızın kapsamına alınmamıştır.

3. Yöntem

Çalışmamızda deneme türüne dair bilgiler verilmiş, türün gelişimi ve edebiyatımızdaki yeri, diğer türler ile benzeyen ya da ayrılan yönleri hakkında bilgiler verilmiştir. Kutlu'nun deneme türünde yazdığı ve kitaplaşan yazıları ayrıntılı incelenmiştir. Elde edilen bilgilerden hareketle Mustafa Kutlu'nun denemeleri ve denemeciliği hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımlar yine Kutlu'nun denemelerinden alınan örnekler ile desteklenmiştir.

1. BÖLÜM: EDEBÎ TÜRLERDEN DENEME ÜZERİNE

Deneme “yazarın gözlemlediği ya da yaşadığı olay, olgu, durum ve izlediği varlıklarla ya da herhangi bir kavramla ilgili izlenimlerinin belli bir plâna bağlı kalmayarak tamamen kendi kişisel görüşüyle serbestçe yazıya döktüğü birkaç sayfayı geçmeyen kısa metinlere denir” (Çetin, 2012: 11). Bu tür için konu, biçim, hacim, zaman gibi sınırlar yoktur. Her deneme yazarı kaleme aldığı metinler ile kendi denemesinin özelliklerini oluşturmuştur diyebiliriz.

Yazarın hayata dair gözlemleri, problem olarak gördüğü durumlar ve bazen de çözüm önerileri olur. Deneme, adeta yazarın deneyimlerinin taşımasıdır. Yazar bu alanda özgürdür. Belli bir kural çerçevesinde kendisini sınırlamaz. Bu özgürlük hem biçim hem de konu için geçerlidir. Denemenin ne olduğu dahi deneme konusudur. Deneme türünün ortaya çıkışından bu yana ortaya konan eserlerden hareketle türe dair belli özellikler ortaya çıkmıştır. Biz de çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde incelediğimiz örneklerle beraber bu yönler üzerinde durmaya çalışacağız.

Deneme yazarı, hayata sıradanın ötesinde bir bakış açısı geliştirmiştir. Çeşitli bir eserin ne konusu ne konuyu ele alınışı ile değerlendirilebileceğini bunlara tek bir yönden bakmanın sınırlı kalacağını söyler (Çetişli, 2009: 89). Önemli olan “sanatkâr duyarlılığı” içinde bunları bir bütün halde ele almaktır. Herkese olağan gelen bir durum yazarın dikkatini çekmiş ve onu paylaşmaya değer bulmuş olabilir. Zaten yazarı da yazıyı da özel kılan budur. Çoğu denemeye baktığımızda, hayatın içinden hatta sıradan sayılabilecek bir konuyu ele aldığını ve yazarın konuya farklı bir yönden temas ettiğini görürüz. Yazarın gözleri diğer insanların görmediği bir güzelliği görür ve sanatsal aktarımı sayesinde okuyucuların da buna tanık olmasını sağlar. Çetin deneme yazarının “öğrenilmiş bilgileri yaşanmış tecrübeleriyle özgün bir sentez yapan kişi” olduğunu söyler (Çetin, 2012: 13).

Konu, denemelerde sınırlama yapılmayan yönlerden biridir. Yazar dilediği konuda özgürce yazabilir. Kendisine, hayata ve topluma dair her şey yazarın kaleminin muhatabı olabilir. İsterse bir düşü anlatır yazar isterse de bir düşünceyi. İçinden neyi anlatmak gelirse onu anlatır. Yazıların kişisel tecrübelerine göre konu değişiklik gösterir ama edebiyatımızda yazılan denemelerin incelenmesi ile şehir, edebiyat, dil, kadın gibi konuların daha yoğun şekilde ele alındığını söyleyebiliriz.

Deneme türü, konusu yönünden ele alındığında bir çeşitlendirilmeye gidilecek olduğunda bu konulara göre sınıflandırılabilir.

Yazar denemelerinde kendisini anlatır evet ama buradan hareketle aslında diğer insanların iç dünyalarına da bir ayna tutar. Zaten bu türe dair ilk örnekleri veren Montaigne de bir örnek kabul ettiği için kendisini anlattığını ama aslında buradan diğer insanları da anlatmış olduğunu söyler çünkü ona göre her insanda bütün insanların halleri vardır (Montaigne, 1960: 7). Yazar bir konuyu anlatırken aynı zamanda okuyucunun da dünyasını ifade etmiş olur. Toplum ya da diğer bireyleri yansıtan söylemlerde bulunur. Bazen de denemeleri ile insanlara temas ederek düşündüklerini onların da zihinlerine bırakır.

Deneme metinlerinde öne çıkan özelliklerden birisi yazarın oldukça samimi bir dille yazısını kaleme almasıdır. Yazar düşündüklerini kendisi ile konuşur gibi yazar. Bu samimiyet de okuyucu ile yazar arasında bir yakınlık oluşturur. Hatta Yağcı'ya göre “şiir ve akli başında hayat öyküleri bir yana bırakılacak olursa, yazarla en yakın ruh alışverişine giren yazı türü denemedir” (Yağcı, 2002: 4). Yazar duygu ve düşüncelerini en doğal ve samimi haliyle ortaya koyar. Denemecinin sevilmesini, fikirlerinin önemsenmesini sağlayan etkenlerden birisidir bu samimiyet.

Denemede konudan çok konunun yazar üzerindeki etkisi dikkat çeker. Çetin deneme yazarının konudan ziyade fikri anlatmayı önemseydiğini söyler. Düşüncelerini diğer insanlara anlatacağı bir konu olur yazarın ve konuyu kapsamlı şekilde anlatmaktan öte kendi fikirlerini anlatmaya gayret eder (Çetin, 2012: 12, 13). Aynı zamanda insanların da dikkatini o konuya çekmiş olur. Okuyucuların da konu üzerine düşüncelerini sağlar. Kendi bakış açısını da açıkça ortaya koyar ve insanların değerlendirmesini sağlar. Ayrıca ikna etmek gibi bir amaç da gütmeye için itici bir hava da oluşmaz. Okuyucular ifade edilen fikri değerlendirir ve katılır ya da katılmazlar.

Denemeler çoğu zaman ilk bakışta herkesin yazabileceğı metinler gibi gözükür. Ancak başarılı bir deneme bu doğallığına rağmen yazımından önce derin bir birikim gerektirir. Denemecinin geniş bir bilgi ve kültüre sahip olması gerekir (Önal, 2017: 137). Yazarın kendi fikirlerini okuyucular ile paylaştığı yazılar için bu fikirlerin niteliğı de önemlidir. Yazar ne kadar zengin bir birikime sahip ise yazdıkları o kadar ilgi çekici olur. Montaigne'in yazdıklarının ilk etapta kabul

görmesinde yine yazarın sahip olduğu kültürel birikimin de etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Denemeci ele aldığı bir konuyu kapsamlı bir şekilde anlatıp bilgi vermek gibi bir kaygı taşımaz. Hatta daha çok konunun bir yönü anlatılır. Tercih ettiği uzunluğa göre konunun bir yönünü ayrıntılı ya da yüzeysel bir şekilde anlatabilir. Anlattığı konuyu ispat etmek gibi bir amacı olmadığı için doğrudan bilgi veriyormuş gibi bir tavır takınmaz. Yazar kendisini dilediği şekilde anlatır ve okuyanlar kendi hisselerine düşeni alırlar. Deneme bir şeyleri değerlendiriyor olması yönüyle eleştiri ile benzetilir ama denemede yazarın karşısındakine fikirlerini destekleyecek şekilde örnekler vermek gibi bir zorunluluğu yoktur. Sadece kendi fikrini ifade eder doğru ya da yanlış diye bir sonuca varılmaz. Meselenin doğru olmasından ziyade yazarda uyandırdığı his önemlidir. Deneme o hissin ifadesidir.

Deneme yazıları genelde gazete ve dergilerde yayımlandığı için ele alınan konular yönünden okuyucu kitle de göz önünde bulundurulur. Yazar elbette ki özgürdür ama güncel meseleler de çoğu zaman denemelere konu olur. Hatta uzun süre deneme yazan birinin metinlerinden seçtiği konulardaki gelişmelere dair çıkarımlar yapabiliriz. Tabi ki bu tespitlerin ve çıkarımların hepsi bireyseldir.

Deneme için önemli unsurlardan birisi üsluptur. “Üslûp; sanatkârların, ferdi bir duyuş tarzı ve kompozisyona sahip muhtevayı, kelimedен cümleye kadar uzanan dil unsurları aracılığıyla ve belli bir kalıp/yapı içinde, ferdî ve orijinal bir biçimde ifade etmesidir” (Çetişli, 2010: 63). Deneme ya da diğer türler için konu önemlidir ancak türe ya da yazara dair yeterli ipucunu vermez. Wellek ve Warren edebi türlerin kendine has özelliklerinin ancak üslup ile ortaya konulabileceğini söylerler (Wellek ve Warren, 2017: 206). Bu yüzden konunun nasıl ele alındığı önemli hale gelir. Konusu birbirinin aynı olan metinleri üsluba göre ayırt edebiliriz (Önal, 2015: 172-180).

Denemeci yazdıkları ile kendi dünyasını yansıtır ancak nihayetinde deneme edebi bir türdür ve yazarın okuyucuya karşı sorumlulukları vardır. Kuru, düz, klişe bir anlatım ile yazılan deneme okura hitap etmez. Yağcı denemecilerin “dil ustası” olduğunu söyler (Yağcı, 2002: 8). Bu yüzden başarılı bir deneme için yazarın fikirlerini ince bir işçilik ile okuyucuya sunması gerekir. Zaten yazarı diğer insanlardan ayıran özelliklerden birisi de budur. Sıradan meseleler dahi denemecinin

kültür birikimi ve dili kullanmaktaki kabiliyeti ile edebi zevk verecek bir hale gelir. Ayrıca Çoban üslubun; sanatçının kişiliği ve eseri arasındaki ilişkiyi anlamamızda da bizlere yol gösterici olduğunu söyler (Çoban, 2004: 30). “Dolayısıyla üslup, sanatkârın, edebiyat vadisinde kendine özgü, kendisini temsil eden imzasıdır” (Tekin, 2001: 166). Kaplan harflerden başlayarak kompozisyona kadar sanatçının üslubunun izlerini görebileceğimizi söyler (Kaplan, 2015: 184-186). Ayrıca tek bir eserde tespit edilen özellikler diğer eserleri için de geçerli olacaktır. Tabii ki zaman içinde kendisini geliştiren yazar daha güçlü bir üslup ile karşımıza çıkar.

Yazar denemelerini kaleme alırken sabit bir plan gözetmez. İçinden gelen şekilde, konuyu ele almak istediği gibi yazar. Bilgi verdiği yerler de olur ancak esas amaç bu olmadığı için makalelerde ya da benzeri yazılarda olduğu gibi belli bir plana bağlı kalmaz. Yine bu özellik de yazar ve okuyucu arasındaki samimiyeti pekiştirir. Ancak bu özgürlük düzensizlik yaratacak şekilde değildir. Genel bir plan olmasa da denemeyi yazan kişinin zihninde düşüncelerini ifade edeceği bir taslak vardır ve yazısını kendi belirleyeceği plana göre şekillendirir.

Okuyucu edebi zevk alma amacıyla denemeleri okurken aslında yazarın deneyimlerinden hareketle bilgi sahibi de olur. Dünyayı farklı birinin penceresinden görür ve okuyucuya çok şey kazandırır. Öğrenmek insana çoğu zaman disiplinli ve sıkıcı gelse de deneme aracılığıyla edinilen bilgiler bunun dışında kalır. Kişi okuduğu samimi yazılardan hem zevk alır hem de kendisine farklı birinin deneyimlerini katmış olur.

1.1. DENEME VE DİĞER EDEBÎ TÜRLER

Denemenin yazılmış eserlerden hareketle tespit ettiğimiz özellikleri vardır ancak bir deneme metninin bu özelliklerin tamamını barındırmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Bu yüzden de diğer türlere benzetildiği ya da karıştırıldığı olur. Deneme türü edebiyatımıza girdiğinden bu yana, ne olduğu ve diğer türler ile ortak ve ayrılan yönleri üzerine fazlaca fikir yürütülmüştür. Zaten birbiri ile keskin çizgilerle ayrılmayan türler için Wellek ve Warren ortaya konan yeni ürünler ile türler arasındaki bazı ayrımların ortadan kalkabileceğini söylerler (Wellek ve Warren, 2015: 266). Elbette ki bu yazarların seçtikleri türleri ele alma biçimleri ile

ilgilidir ancak bunun türlere zarar verdiğini söylemek çok da doğru olmak. Türler çoğu zaman birbirine kaynaklık eder ve bir tür diğerini besler.

1.1.1. Deneme ve Anı

Anı; insanın başından geçen, kendisini etkileyen olayları üzerinde zaman geçtikten sonra başkalarına aktarmasıdır. Anı, hatıra, hatırat gibi isimlerle adlandırılmıştır. Kültürümüzde de deneyimlerimizi başkalarına anlatmak oldukça yaygındır. Anılar aracılığı ile yazara ve onun yaşadığı zamana dair fikirler elde ederiz. Yazarın kendisi ile ilgili bir olayı anlatması yönüyle anıyı deneme ile yakın düşünülebiliriz fakat denemede esas olan yalnızca olay değildir. Deneme içinde anı sıkça geçse de amaç anlatılanları desteklemektir; yazar anıları bir köprü olarak kullanır ve anıdan hareketle anlatmak istediği konuya referans sağlar. Karataş anıların zengin malzemeler sunan yönünden hareketle deneme ve diğer türler için kaynak bir niteliğinin olduğunu söyler (Karataş, 2011: 237). Denemeci için anılar çoğu zaman kendi metinlerinin çıkış noktasını oluşturur.

Anı türünde konunun denemeye göre daha derli toplu ele alındığı görülür. Çağrışımlarla belli uzaklaşmalar dahi olsa onlar da konu hep aynı doğrultudadır. Ancak deneme bu anlamda düşünüldüğünde yazar daha özgürdür. Bir anıdan bahsederken onun kendisinde oluşturduğu çağrışımla farklı bir şeyden de bahsetmeye başlayabilir. Zaten deneme yazarları da çoğu zaman böyle yapmayı tercih etmişlerdir. Akla gelen bir anı yazarı alıp farklı bir düşünce atmosferinin içine bırakıverir. Denemeci o andan sonra anıyı değil de o anının kendisinde uyandırdığı hisleri anlatır.

1.1.2. Deneme ve Eleştiri

Deneme ve eleştiri bazı yönlerden birbirine yakın görülen iki türdür. Hatta bu yakınlık zaman zaman türler arası adlandırma sorununa da neden olmuştur. İnsanda okunan bir eserle ilgili görüş bildirme isteğinin olması ve ortaya konan değerlendirmelerin hangi türe ait olduğunun tam kestirilememesi soruna neden olan etkenlerden biridir. Emin Özdemir eleştiri ile ilgili esas olan şeyin devamlılık olduğunu söyler (Özdemir, 2017: 163). Yani her hangi bir zamanda muhatap olunan eserlerle ilgili değerlendirmeler yapması yazarı eleştirmen ve yazısını da eleştiri yazısı yapmaz. Şayet yazar, değerlendirme kriterlerini de ortaya koyarak belli

aralıklarla eser vermeye devam ederse bu yazılara eleştiri yazısı diyebiliriz. Tabii yazılar yine türe göre kendi içinde gruplandırılabilir.

Denemeye bakan yönüyle ise yazar her konuda görüş bildirebileceği gibi okuduğu metinler ile ilgili değerlendirmelerde de bulunabilir. Bunu yaparken belli bir kurala uymak zorunda olmadan dilediği şekilde eseri inceleyebilir. Okuyucu da zaten bunun kişisel tecrübelerden yola çıkılarak ortaya konan fikirler olduğunu bilir. Elbette ki yazarın kim olduğu ve kişisel birikimleri bu değerlendirmelerin niteliği için önemlidir. Ancak metnin tür olarak adlandırılmasında çok da etkili değildir.

Değerlendirme yapılırken eleştiride yazar somut verilerden bahseder denemede ise yazar eserin daha çok kendisinde bıraktığı etki üzerinde durur. Bu etkiler için de doğrudan sebep göstermek zorunda değildir. Eleştiride ise söylenen olumlu veya olumsuz şeyler dayandırıldıkları sebepler ile belirtilmelidir. Denemeci özgürken, eleştirmenleri bağlayan unsurlar vardır diyebiliriz.

Eleştirmen ele aldığı eseri birçok yönden inceler. Okuyucular da bu yazıdan hareketle o esere dair somut bir veriye sahip olurlar. Ancak deneme için bu durum geçerli değildir. Denemeci eseri okuyanlar için ele almaz, tanıtmak, bilgi vermek ya da ikna etmek gibi bir kaygı taşımadan o eserin kendi dünyasındaki denk geldiği yere dair söylemlerde bulunur. Zaten denemede yalnızca bir eserin değerlendirilmesi söz konusu değildir. İsterse ele aldığı eseri çıkış noktası olarak kullanır ve oradan farklı mevzular açabilir denemeci.

1.1.3. Deneme ve Gezi Yazısı

Gezi yazılarında; yazar, gezip gördüğü yerleri ve bu gezinin kendisinde bıraktığı izlenimleri anlatır. Bireysellik ifade etmesi yönünden deneme ile benzerlik gösterir. Ancak gezi yazısında gezilen yer, orada yaşayan insanlar, o bölgede ki kültür öne çıkarken, denemede; bunların yazarın dünyasındaki izleri anlatılır. Gezi yazılarında mekân önemli iken denemede mekânın çağrışımları ile farklı bir zaman, mekân anımsanabilir, yazı farklı bir yönde şekil alabilir.

Gezi yazısı kendi içinde bir sisteme tabidir. Yazar yola çıkmadan önce bir plan yapar. Bu plan çerçevesinde bir hazırlık yapar. Gideceği yer ile ilgili bilgi toplar. Fiziksel olarak da hazırlığını yaptıktan sonra yola çıkar. Amacı gittiği yer hakkında bilgi vermek olduğu için tasvirlerle fazlaca yer verir. O yerin içinde

barındırdığı özelliklere değinmeye çalışır elinden geldiğince. Şehir denemeleri daha çok gezi yazılarına benzer ancak o kadar kapsamlı bir hazırlık gerektirmez. Ana öge mekânın belli başlı özellikleri değil daha çok kişide bıraktığı etkidir. Elbette ki iki tür de kendi içinde öznellik barındırır ancak deneme duygu dünyasına daha yakındır. Amaç yalnızca somut bir şekilde özellik vermek değil mekânın kişi üzerindeki etkilerini anlatmaktır. Örneğin; Mustafa Kutlu, İstanbul'un önemli mekânlarını gezdikten sonra pek çok yazı yazmıştır buralar ile ilgili. Ancak bunları gezi yazısı olarak sayamayız çünkü Kutlu, yalnızca gördüğü yerleri anlatmaz buralar ile ilgili çıkarımlar yapar mekânın değil mekânın ruhunu anlatır adeta.

1.1.4. Deneme ve Mektup

Deneme ve mektup kişisel bilgiler vermesi, günlük hayata dair şeyleri konu alması, kişinin iç dünyasından izler taşıması yönüyle birbirine yaklaşır. Ancak iki tür biçimsel olarak birbirinden ayrılır. Mektup türünün kendi içinde belli gerekleri vardır. Deneme ise daha özgür bir alan sunar yazara. Ayrıca mektup genelde bir kişiyi, kurumu veya belli bir grubu esas alır ve onlara hitaben yazılır. Ancak deneme genele hitap eder. Ayrıca mektup kişinin kendinden haber vermesi, karşı tarafı bilgilendirme gibi amaçlar taşır. Denemede ise daha çok ruh halinin yazıya taşınması söz konusudur. Günlük hayattan bahis olan kısımda da kişinin iç dünyasında yaşadıklarını desteklemesi adına kendi dünyasında yaşadıklarına yer verdiği görülür. Elbette ki burada ki ayrım kişinin bunu anlatırken ki tavrıdır. Mektupta günlük yaşam özneyi oluştururken deneme için yalnızca destekleyici bir unsur olarak kalır. Zaman zaman iki türün birbirine yakın olduğu yerler olur. Deneme yazarı okuyucuya mektup şeklinde metinler kaleme alabilir ya da bir mektubun içinde denemeye benzer bir samimiyet ile tespitler yapılabilir ancak bu yalnızca benzer bir yön olarak kalır. İki tür arasındaki farklar diğer yönlerle bakılarak ayırt edilebilir.

1.1.5. Deneme ve Fıkra

Fıkra da deneme gibi gazetelerde yayımlanan türlerden biridir. İki türün de günlük konuşma dilinin imkânlarından faydalandığını söyleyebiliriz. Zaman zaman oldukça yakınlaşan iki tür arasında temel bazı farklar vardır. Emin Özdemir fıkranın en belirgin özelliğinin güncel meselelerden hareketle yazılması olduğunu belirtir (Özdemir, 2017: 180). Bu yüzden yine metnin başarısına bağlı olarak; çok dikkat çekebilir, ilgi görebilir. Ancak ele alınan konu güncelliğini yitirince yazı da zamanını

doldurmuş olur. Deneme ise hemen her konuda yazılabilir. Fıkra olduğu gibi günceli de konu alabilir ancak önemli olan güncel şeylerden bahsederken yazarın bunu daha geniş bir zamana hitap edecek şekilde ele almasıdır. Eğer bunu yapabilirse zamanını aşan başarılı bir deneme yazmış olur. Ayrıca fıkra yazarı güncel konular üzerine fikirlerini beyan eder farklı bir beklentiye de girilmez. Ancak deneme için bu yeterli değildir. Güncel olan konu deneme yazarı için bir çıkış noktası olabilir. Denemeci daha sonra o konudan hareketle farklı duygulara, düşüncelere doğru yol alır ve bunları anlatır. Üzerinden zaman geçtikten sonra da bakıldığında bu metinler yalnızca geçmişteki olaylara tanık yazılar değil de o andaki duyguların bireysel bir ifadesi olarak karşımıza çıkarlar.

1.2. BATI EDEBİYATINDA DENEME

Tür olarak denemenin Montaigne'in yazmış olduğu metinler için "deneme" tabirini kullanması ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. 16. Yy da Fransa'da yaşayan Montaigne kendisini, duygularını ve düşüncelerini anlatmak için samimi yazılar yazmıştır. Bu yazılar o dönemde oldukça dikkat çeker çünkü ülke içinde yaşanan baskı ortamına karşın yazarın fikirlerini özgürce ifade etmesi farklılık yaratmıştır. Çetışli, Montaigne'den serbest düşüncenin öncüsü olarak bahseder (Çetışli, 2013: 59). Yağcı, deneme türünün gelişmesinde Rönesans'ın toplumsal değişimdeki katkısını görür. Zaten Montaigne'in de Rönesans'ın yılmaz bir savunucusu olduğunu söyler (Yağcı, 2002: 10). "Her şeyin, bütün yaşamın ve gerçekliğin, tek bir kılavuz olarak kabul edilen din üzerinden görüldüğü bu dönem, Montaigne'in deyiimiyle '*Her insanda insanlığın bütün halleri*'nin görülmesiyle noktalanır" (Baş, 2012: 38).

Deneme metinlerine bakıldığında "ben" in fazlaca öne çıktığını görürüz. Toplumsal dayatmalardan, sınırlardan öte kişinin fikirleri ön plandadır. Yazarın duyguları, deneyimleri, bilgisi ve benzeri her şey yazara göredir. Kimse bu tür içinde yazarı sınırlamaz ve o da kimseyi değiştirmek gibi bir çabaya girmez. Bahsi geçen dönem içinde kişinin bu şekilde kendisine dair yazılar yazması oldukça üst seviye kabul edilmiştir. Baskı altında bulunan insanların özgürce kendilerini anlatmaları dahi önemlidir.

Michel Eyoquem de Montaigne varlıklı bir aileden gelir. İyi bir eğitim görmüştür. "Denemeler onun geçirmiş olduğu düşünce evriminin bir aynasıdır. (...)

Montaigne kendisini bir çalışma konusu olarak ele almış ve düşünce alanında insanlığın ortak paydasını bulabilmiştir” (Kolcu, 2013: 114). Yağcı, Montaigne’in ömrünü denemeleri yazmak için harcadığını, tüm ömrü boyunca yalnızca deneme yazdığını söyler (Yağcı, 2002: 10). Zaten ilk iki cildini 1580, üçüncü cildini 1588 de yayımladığı Essais (Denemeler) onu modern edebiyatın ilk denemecisi yapmaya yetmiştir (Alcock, 1961: 81).

Montaigne fikirlerini rahatça ifade ettiği samimi yazılar yazar. Kendisini anlattığı denemelerinde aslında diğer insanları da anlatır. Bu yüzden denemeleri okuyanlar kendilerinden de bir ses bulurlar. Yazılarında eksik yönlerini ortaya koymaya çekinmez. Kendisini doğruları ve yanlışları ile ortaya koyar. Okuyanlara bir şeyler öğretmekten ziyade fikirlerini anlatmak ile ilgilenir.

Montaigne okumak, bahar günü saatlerce kırdan dolaştıktan sonra ılık, sessiz bir odaya girmek gibidir. Bir şömüne vardır odada, yığınla da kitap. Bir koltuğa çöküp ev sahibini dinlemek gibidir. Akıllıdır ev sahibi, kültürlüdür, zekidir. Konuşur, konuşur, doymak bilmezsiniz. Kendinizi bütün bütüne bırakırsınız ona; ayrılmayı canınız istemez. Birdenbire o yumuşak sözlerin arkasında keskin yargılar sezersiniz. Ne diyeceğini iyice bilmektedir; insanlar, davranışlar, ahlâk, din konusunda düşünmüş taşınmış, belli noktalara varmıştır (Alcock, 1961: 80).

Montaigne yazdığı metinler ile dikkat çekmiş ve kendisinden sonra gelenleri de oldukça etkilemiştir. Ondan etkilenen isimlerden birisi de İngiliz yazar Bacon’dur. Montaigne’in denemeleri İngilizce olarak yayımlanınca Bacon’un bu yeni tür ile teması olmuştur. Daha sonra kendi deneyim ve tarzını da ortaya koyan yazar deneme türüne yeni bir soluk getirmiştir. Yazdığı metinlere Montaigne’den hareketle o da deneme demiştir. Bacon ve Montaigne’in yazdığı metinler arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Bu sebeple daha sonra gelenlerin ortaya koydukları metinler Montaigne ya da Bacon tarzı olarak anılmıştır. Aytaç, aradaki benzerliğin konu çeşitliliği ve kısalığı olduğunu söyler. Yine her iki yazarın antik Roma Yunan edebiyatından etkilendiğini söyler (Aytaç, 2007: 15, 16). Farklar ise; Bacon’un metinlerinin öznel ve şüphecilikten uzaklaşmış olmasıdır. Ayrıca Bacon’un konularını daha bilgiç bir hava ile anlattığını söyler. Bacon, Montaigne’in samimiyetinden sıyrılmış ve daha çok bildiklerini insanlara aktarır şekilde yazmıştır. Montaigne’de kişisel tecrübeler yoğun bir şekilde öne çıkarken Bacon meseleye nesnel bir şekilde yaklaşır. Bir konuyu ele alırken kendince iyi ve kötü yönleri ortaya

koyar ve ondan sonra okuyanların seçim yapmasını bekler. Alcock “bilimsel yöntemin babası” olarak andığı Bacon’un sağlam ve kuru bir İngilizce ile yazdığını söyler. Rahat bir dil kullanmadığı için 1597’de yazıp 1612- 1625 yılları arasında genişlettiği yazılarının edebi anlamda başarılı olmadığını ifade eder (Alcock, 1961: 86).

Montaigne ve Bacon’un benzer konuları ele alırken takındıkları tavrı iki örnek ile daha net görebiliriz. Sağlık konusunda Bacon tavsiyeler niteliğinde bir deneme kalem almıştır. Bir bölümü ise şöyledir: “Bedeninde dikkat çekici şeyleri atlama, bilakis bununla ilgili tıbbi öneriler al. Hasta isen öncelikle sağlığını, ama sağlıklı isen işini düşün. Çünkü sağlıklı günlerinde bedenlerini çalışarak güçlendirenler kötü huylu olmayan pek çok hastalıkta sadece diyet ve bakım ile tedavi edilebilirler” (Bacon, 2004: 116). Montaigne ise yine sağlık hakkında kendi rahatsızlığını dile getirir. İnsanlara öğüt vermekten ziyade kendisini anlatır. “Bence ağrının etkisi akli başında bir insanı çileden çıkarıp deliye döndürecek kadar şiddetli dehşetli olmuyor. Kum sancısından benim şu faydam oldu ki, bir türlü kendime kabul ettiremediğim ölümü artık yadırgamıyacağım! Çünkü sancılar beni ne kadar sıkıştırır, tedirgin ederse, ölüm korkusundan o ölçüde kurtuluyordum” (Montaigne, 1960: 98).

Deneme metinlerinin farklı dillere çevrilmesi ile farklı ülkelerde Montaigne ve Bacon tarzında denemeler kaleme alınmaya başlanmıştır. Zamanla kabul görmüş olan türü farklı ülkelerde temsil eden isimler olmuştur. Gelişimini hala devam ettiren bir tür olarak şu anda içinde yaşadığımız çağın imkânlarında faydalanmaktadır.

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA DENEME

Edebiyatımızda deneme Tanzimat ile birlikte başlar (Uç, 2008: 7). Daha önceki dönemlerde denemeyi andıran eserler verilmiştir. Ancak bunlar tam olarak deneme sayılamayacağı için başlangıç olarak kabul edilmezler. Ülkemizde gazete çıkmaya başlayınca düz yazı türünde eserler verilir. Yağcı; Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa’nın ilk etapta yazan isimler arasında olmalarına rağmen eserlerinin daha çok bilgi vermek amaçlı, makale tarzında yazılmış olması sebebiyle deneme olarak sayılmayacağını söyler. Ancak yazdıkları yazılar ile modern anlamdaki denemeye zemin hazırlamış olurlar. Bireyselliğin ön plana çıkması ve türün zamanla daha çok kabul görmesi ile deneme türünde ilk eserler yazılmaya başlamış olur. “Ömer

Seyfettin, Cenap Şahabettin, Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Halide Edip Adıvar deneme yönü ağır basan ilk ürünlerini 1910’lu yıllarda vermişlerdir” (Yağcı, 2002: 14). İlk isimler olarak sayılabilecek bu kişiler, tür ile ilgili kendilerini daha çok geliştirmiş ve kendilerinden sonra gelecek olanlara da örnek olacak nitelikte eserler vermişlerdir. “Nazım Hikmet, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar” (Yağcı, 2002: 15) gibi isimler yazılan eserlerden de hareketle türe dair başarılı örnekler vermişlerdir. Daha sonra ki dönemlerde hem deneme hem de diğer türlerde birlikte eser veren pek çok isim olmuştur. Ancak deneme anlamında öne çıkan bazı isimler vardır. Nurullah Ataç bu isimlerden bir tanesidir. Yağcı, Ataç’ın denemelerindeki tarzı ile Montaigne oldukça yakın olduğunu söyler. Yine kişisel metinler ortaya koyması, kendisi ile konuşuyor havasında yazması eski Yunan ve Latin kültürlerinden beslenmesi gibi sebepler bu benzerlikten bazılarıdır (Yağcı, 2002: 16). Yine Sabahattin Eyüboğlu da tür ile ilgili öne çıkan kişilerden biridir. Montaigne’in kitabını çevirmesi ile ülkemizde denemenin daha çok tanınması ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Ülkemizde deneme türüne dair pek çok eser verilmiştir. Kimi yazarlar farklı türde yazılar yazarken zaman zaman denemede yazmış kimi de denemeye çok daha fazla ağırlık vermiş ve türün ülkemizdeki temsilcileri olarak sayılmışlardır. Yağcı’nın tespit ettiği bazıları şunlardır: “Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Adnan Adıvar, Oktay Akbal, Çetin Altan, Melih Cevdet Anday, Asım Bezirci, Salah Birsal, Orhan Burian, Cemal Süreya, Ferit Edgü, Azra Erhat, Vedat Günyol, Atilla İlhan, Selim İleri, Ceyhan Atıf Kansu, Mehmet Kaplan, Mehmet Salihoğlu, Memet Fuat, Haldun Taner, Ahmet Hamdi Tanpınar, Erol Toy, Halid Ziya Uşaklıgil, Nermi Uygur, Suut Kemal Yetkin” (Yağcı, 2002: 26).

Deneme ilk çıktığı andan bu yana farklı kişiler ve deneyimler aracılığıyla gelişen ve günümüzde gelişimini devam ettiren bir türdür. Ayrıca denemenin diğer türler ile arasında da besleyici bir bağlılık vardır. Diğer türleri geliştirir ve onlardan da kendisine bir şeyler katar. Özellikle son dönemde medyanın kişiler ve toplumlar üzerinde yoğun bir etkisi gözlenirken yazara ve okuyuculara geniş bir alan ve özgürlük sunması ile deneme gücünü kaybetmeden gelişmeye devam etmektedir. Gürsel Aytaç günümüze bakan yönüyle deneme için şöyle söyler: “Deneme 20. yüzyılda ve gelecekte düşünceyle edebiyatı, güzel üslubu bağladığı, entelektüel

okura hitap ettiği, süreli yayınların canlılığını koruduğu müddetçe var olmaya devam edecektir” (Aytaç, 2007: 161).



2. BÖLÜM: MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

2.1. HAYATI

Mustafa Kutlu, 6 Mart 1947 yılında Erzurum'da doğmuştur. Çocukluğunda, nahiye müdürü olan babasının işinden dolayı sık sık yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Beşir Ayvazoğlu, Kutlu'nun bu yer değişiklikleri sırasında tabiat ile yakın temas kurduğunu söyler. Kemah'ın Kamerik nahiyesinde yörenin ünlü beylerinden Sağıroğulları'nın arazisinde diğer insanlardan uzak bir evde yaşarlar. Bu ev Kutlu'nun insanlardan uzak kaldığı sürede doğa ile irtibatını güçlendirmiştir. Komşuları da yakında ki lojmanda yaşayan demiryolculardır. Bu evde iki yıl yaşamışlardır ve bu sürede tabiat ile ilgili fazlaca deneyim kazanmıştır (Ayvazoğlu, 2008: 200). Zaten kaleme aldığı eserlerde de bu deneyim yoğun bir şekilde gözlenir.

Kutlu'nun babası emekli olur (1953) ve memleketleri olan Erzincan'a taşınırlar. Ancak Erzincan depremden henüz çıkmıştır ve şartlar çok da iyi değildir. Prefabrik bir eve yerleşirler. Burada ki arkadaşları ile futbol oynamış, resim yapmış ve nitelikli kitaplar okumuştur Kutlu. Başarılı bir okul hayatı geçiren yazar özellikle resim ve edebiyat derslerinde başarılıdır. Ayvazoğlu ortaokul yıllarında babasını kaybetmesinin üzerine halde çalışmaya başlayan Kutlu'nun bu dönemde sinemaya da ilgisinin oluşmaya başladığını söyler (Ayvazoğlu, 2008: 201, 202). Kazandığı paraların bir kısmını sinemaya gitmek için harcamıştır. Lise yıllarında dini yönü daha net biçimde şekillenen Kutlu, okuduğu *Kiyamet ve Ahiret* isimli kitaptan çok etkilenmiştir (Ayvazoğlu, 2008: 203). Yıllar sonra yaptığı işlerde ve yazmaya başladığı eserlerde çocukluğuna dair izleri yoğun şekilde görebiliriz.

Üniversite için Güzel Sanatlar Akademisi'ne sınava girmek için İstanbul'a giden Kutlu, İstanbul'u ilk kez o zaman görmüştür. Daha sonra Erzurum Atatürk Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne başlar. Erzurum'da bulunduğu yıllarda kendisine kültürel yönden fazlaca katkılar sağlayan pek çok kişi ile tanışır. Boyacı İsmail Usta, Hatem Emmi, Meddah Behçet Efendi ve okuldaki hocaları Orhan Okay, Selahattin Olcay bu isimlerden bazılarıdır. Yine o yıllarda da resim ile uğraşan Kutlu arkadaşları ile bir sergi dahi açar ve bu vesileyle Orhan Okay'ın dikkatini çeker. Daha sonra bir gün Orhan Okay, Kutlu'yu *Hareket* dergisinin sahibi Erzurumlu Ezel Erverdi ile tanıştır ve Kutlu'nun aslında daha önce gördüğü dergi ile ilk temasını sağlar. Kutlu, dergi için desensiz diye eleştiride bulununca Ezel

Erverdi ondan dergiye desen göndermesini ister hatta gönderdiği ilk deseni de 28. sayının kapağında yayımlar (Ayvazoğlu, 2008: 204, 205). Bir sonraki sayıda da dergide hikâyesi yayımlanan Kutlu'nun dergi ile olan bağı daha sonra hiç kopmaz.

Üniversiteden 1968 yılında mezun olan Kutlu, 1969 yılında Sevgi Hanım ile evlenir. Aynı zamanda öğretmenliğe de başlar. Tunceli'de ve İstanbul Vefa Poyraz Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapar. 1974 yılında ise öğretmenlikten ayrılır ve 1979- 1982 yılları arasında *Hareket*'in yazı işleri müdürlüğünü yapar. 1977'de kurulan *Hareket Yayınları*'nda da çalışan Kutlu, yayınevinin yayımladığı sekiz ciltlik Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin 2. cildinden itibaren yayım yönetim görevini de yapmaya başlar. Kitaplar için kapak tasarımları yapar. Bunun yanı sıra *Düşünce*, *Adım*, *Hisar*, *Türk Edebiyatı*, *Yönelişler* gibi dergilerde de eserleri yayımlanır. 1990 yılında arkadaşları ile *Dergâh* dergisini çıkartmaya karar verirler. Kutlu derginin yazı işleri müdürü olur. Bunun yanında fikir yazıları da yazan Kutlu, *Zaman* ve *Yeni Şafak* gazetelerinde denemeler yazar. Bu yazılarından bazılarına temel oluşturacak şekilde İstanbul'u gezmiş ve Kanal 7' de program yapmıştır. Küçük yaştan beri futbola ilgi duyan yazar *Yeni Şafak*'ta futbol üzerine de yazılar yazmıştır. Yine küçüklükten ilgi duyduğu sinemaya dair çalışmaları olan Kutlu senaryolar da yazmıştır. 1997 yılında *Dergâh* dergisi yönetimi ile birlikte Türkiye Yazarlar Birliği tarafından verilen “ En İyi Dergi Yönetimi” ödülünü alır (Yanık, 2001: 17).

2000'li yıllardan sonra hemen her yıl bir öykü kitabı çıkaran Kutlu için Ayçil son elli yıllık sosyal tarihimizi edebiyat aracılığıyla kayıt altına aldığını ifade eder. Ayrıca bu kadar sevilmesinde ve okunmasında Türkçenin anlatma zevkini hep canlı tutması ve maddi- manevi değerlerimizi yansıtmaktaki başarısı olduğunu söyler (Ayçil, 2019: 33).

2.2. SANATI

Daha çok hikâyeleri ile tanıdığımız Kutlu, bunun yanında deneme, senaryo, inceleme türlerinde de eserler vermiştir. Sanatı “kâinatın âhengine katılmak” olarak görür (Kutlu, 2019a: 141). Eserlerini de bu doğrultuda vermeye çalıştığını ifade eder. Aynı zamanda Kutlu, sanat yaparken toplumdan uzaklaşmaz. Tam tersi insanların kolay anlayacağı şeyler yazmak istediğini söyler. Ancak bununla beraber her sanat dalı için gerekli olan bir dil olduğunu ve bunu bularak kullanmak gerektiğini belirtir

(Dirin, 1999: 106, 107). Kutlu'nun üslubu ile ilgili Harmancı şöyle söyler: “Batılı bir yazardan belli bir anlatım üslubunu alıp onu yerli özlerle doldurmak –ki modern edebiyatımızın genel ahvali budur- yoluna gitmedi. Kendimize mahsus bir anlatım aradı. Üstelik buldu da” (2019a: 20). İnsanlara zamanın diliyle hitap etmek gerektiğini düşünen Kutlu bunun yanında Kur'an-ı Kerim ve şark edebiyatında verilen diğer eserlerden ilham aldığını söyler (Dirin, 1999: 106). Kutlu, hakkında Hüseyin Su da şu tespitlerde bulunur:

Mustafa Kutlu'nun öykü dili, zaman zaman dilbilgisi kurallarına da boşveren serâzad, bıçkın, çağılıtlı, iç konuşmalarla için için hızla akan, sağlam ve canlı, diyaloglarla mukâlemeye dönüşen, yer yer argo deyimler ve söyleyişlerle, türkülerden, şiirlerden dizelerle, masallardan, destanlardan, geleneksel anları metinlerimizden bildik deyişlerle, kahramanların yöresel şiveleri ve hiç bilmediğimiz, okuduğumuz, hiçbir metinde rastlamadığımız, ilk kez öykü kahramanlarının dilinden duyduğumuz sözcüklerle... okuyucuyu sarıp sarmalayan bir dildir (Su, 1999: 84).

Mustafa Kutlu, verdiği eserlerde pek çok konuyu ele almıştır. Konularını seçerken topluma ve insana dair pek çok noktayı gözeten yazar kendisi için en önemli temanın ülkemizdeki toplumsal değişim olduğunu söyler (Dirin, 1999: 109). Değişimi anlatırken de doğrudan toplumu anlatarak değil de bireylerin bu değişim sonrasındaki içsel durumlarını anlatır. Bu da yine yazara has olan yönlerden biridir. Yalsızuçanlar, Kutlu'nun ele aldığı temaları “işaret taşı” olarak nitelendirir. Toplumsal değişimin yanında göç, çarpık kentleşme gibi konuları sıkça ele alır (Yalsızuçanlar, 2001: 302).

Günümüzde Kutlu'nun sahip olduğu özgün bir üsluptan bahsedebiliriz. Ancak bunun kolay olmadığını eserlerinde kendisine ait bir tarz oluşturmak için oldukça zaman harcadığını söyler. “Ben ‘kendi hikâyesi’ni geç bulmuş yazarlardanım. Bu iş on yılımı aldı. Bu arada iki de kitap çıkardım. Artık basmadığım bu iki kitap (Ortak Adam ve Gönül İşi) bir nevi ilk gençlik ürünleri” (Barbarosoğlu, 2001: 23). Orhan Okay, Kutlu'nun tarzını değerlendirirken bunu destekler nitelikte ilk iki hikâye kitabının ile Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin hikâyelerini andırıldığını fakat daha sonra ki hikâyelerinde ise modern hikâye tekniklerini kullanarak geleneksel hikâyeciliği devam ettirdiğini söyler (Özcan, 2001: 36). Bunun yanında ilk iki kitabın tekrar basılmamasına da sebep olarak Barbarosoğlu, toplumsal meselelerin çok yoğun ele alınması olduğunu söyler

(Barbarosoğlu, 2001: 24). Zaman içinde yazarın tarzında bir değişim olur. Ancak bu değişim konularla ilgili değil konuların anlatılışları ile ilgilidir.

Mustafa Kutlu'nun edebiyat dışında farklı alanlarda da okumalar yaptığını söyleyen Kara; sosyal değişme, şehir tarihi, monografi, hatırat, deneme, sinema, Türk solu tarihi gibi konuların bunların başında geldiğini söyler (Kara, 2001: 45). Bu okumalara rağmen kendisini çok okuyan, kültürlü biri olarak görmeyen Kutlu, hayatın kitaplardan daha cazip geldiğini söyler. Bir bahar tasvirinden çok canlı bir çiçeğin daha çok ilgisini çektiğini, romanda geçen bir karakterden ziyade bir insanla oturup konuşmak gerektiğini ifade eder (Barbarosoğlu, 2001: 31).

Kutlu, eserlerini evde yazma alışkanlığı olmadığını söyler. Evdeyken sadece kitap okumak için zaman ayırdığını yazmak için daha çok çay bahçesine ve kahveye gittiğini söyler. Ortamda bulunan seslerden olumsuz anlamda hiç etkilenmediğini aksine bu seslerin ninni gibi geldiğini ifade eder (Dirin, 1999:123). İnsanlarla yazarken dahi bir arada olan Kutlu'nun zaten eserlerinde de bu durumu rahatça gözleyebiliriz. Aktaş da onu okur ile yakın kılan şeyin, hayatın içinde olmayı başarması olduğunu söyler (Aktaş, 2001: 127).

Kutlu'nun hayatı ve sanatı için önemli olan konulardan biri de eserlerini gönderdiği *Hareket* dergisi vasıtasıyla Nurettin Topçu ile tanışmasıdır. "Nurettin Topçu'nun önderliğinde bir sanat ve fikir çerçevesinin görüşlerini yansıtan ve Mustafa Kutlu için gerçek bir mektep olan *Hareket*, toprağa bağlılık, sosyal adalet, seviyeli sanat ve yüksek bir fikir zemini teklif etmekte, üstelik bütün bunların Müslüman kalarak da mümkün olduğunu göstermektedir" (Ayvazoğlu, 2008: 205). Kutlu "Topçu'nun felsefesinden derinden etkilenir. Topçu'nun ticaret, siyaset, tabiat, Anadolu romantizmi köy gerçekliği, modernizmi reddiye gibi felsefî- iktisadî- ahlâkî görüşlerini sanat alanında "temsil eden" Mustafa Kutlu olmuştur" (Tosun, 2004: 22, 23). Tabi ki Kutlu'nun, Topçu'nun fikirlerini benimsemesinde önceden kendisinin sahip olduğu düşüncelerin ve deneyimlerin referans olduğunu söyleyebiliriz. Örnek vermek gerekirse Kahraman Kutlu'nun doğaya verdiği değer benzerini Topçu'nun eserlerinde de gördüğümüzü söyler (Kahraman, 2019: 103). Topçu, tabiatı Allah'a yakın olmakta bir araç olarak görür. Kutlu da içindeki doğa sevgisini bu vesileyle bir adım öteye taşımış olur. Tosun, Topçu'nun coşkulu şekilde ifade ettiği fikirlerin Kutlu'da yaşayan bir dünyaya dönüştüğünü ve belirgin hale geldiğini ifade eder

(Tosun, 2004: 22, 23). Bu etkilenme oldukça dikkat çekmiş *Nurettin Topçu Düşüncesinin Mustafa Kutlu Hikâyelerindeki Yansımaları* adıyla tez dahi yapılmıştır. “Kutlu’nun Topçu’yu tevarüs etmesi, analiz etmesi, içselleştirmesi ve bunları öyküleştirmesi ilginçtir. Türk edebiyatında bunun bir örneğinin daha olduğunu sanmıyorum. Bir filozofun düşüncelerini benimseyip sonra bunların öykü biçimi ile tezahürünü sağlamak. Başka bir “don”da yeniden var olmak. Kutlu bunu başaramamış olsaydı sanırım edebiyatımızda bunca önemli bir yer edinemezdi” (Harmancı, 2019b: 25).

2.3. ESERLERİ

Öykü Türündeki Eserleri:

Ortakdaki Adam (1970), Gönül İşi (1974), Yokuşa akan Sular (1979), Yoksulluk İçimizde (1981), Ya Tahammül Ya Sefer (1983), Bu Böyledir (1987), Sır (1990), Hüzün ve Tesadüf (1999), Uzun Hikâyeye (2000), Beyhude Ömrüm (2001), Tufandan Önce (2003), Rüzgârlı Pazar (2003), Mavi Kuş (2004), Chef (2005), Menekşeli Mektup (2006), Huzursuz Bacak (2008), Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı (2009), Zafer yahut Hiç (2010), Hayat Güzeldir (2011), Kapıları Açmak (2013), Sıradışı Bir Ödül Töreni (2013), Nur (2014), Tirende Bir Keman (2015), Hesap Günü (2015), İyiler Ölmez (2016), Tarla Kuşunun Sesi (2017), Sevincini Bulmak (2018).

Deneme Türündeki Eserleri:

Şehir Mektupları (1995), Akasya ve Mandolin (1999), Yoksulluk Kitabı (2004), Vatan Yahut İnternet (2014), Dem Bu Demdir (2014), Vitrinde Olmak (2015), Bir Demet İstanbul (2016), İlmihal yahut Arzuhal (2018), Fırtınayı Kucaklamak (2019), Kalbin Sesi (2019).

Diğer Türlerdeki Eserleri:

Sait Faik’in Hikâyeye Dünyası (1968), Sabahattin Ali (1972), Anadolu Yakası (2012).

Mustafa Kutlu'nun Deneme kitaplarına Kısa Bir Bakış

Kutlu, edebiyatımızda kabul görmüş isimlerden biridir. Pek çok kişi tarafından hikâyeleri ve dergiciliği yönüyle bilinen Kutlu aynı zamanda deneme türünde de yazılar yazmıştır. *Zaman* ve *Yeni Şafak*'da yazdığı bu yazıları daha sonra kitaplaştırmıştır. Tabi ki ilk yazdığı yazılardan sonra bu yazıların bir kitap haline gelmesi sonra olmuştur. Kara, Kutlu'nun yazdıklarının kitaplaşması için hem kendisinin hem de Ezel Elverdi'nin ısrarları olduğunu ama bir yazıyı yazdıktan sonra tekrar dönmeyi sevmediği için bunun daha geç zamanlara kaldığını söyler (Kara, 2012: 19). Günümüzde düzenli olarak *Yeni Şafak*'ta denemeler yazan Kutlu eskisi kadar çok beklemeden bu yazıları kitap haline getirmeyi uygun bulmuştur. Özellikle 2014 yılından bu yana zaman Kutlu'nun denemeleri adına bereketli geçmiştir ve yedi deneme kitabı çıkarmıştır.

Kutlu'nun kitaplarında tema yönünden bir bütünlük bulunur. Yine aynı şekilde tema gözetilerek bir yazı farklı bir kitapta daha karşımıza çıkabilir. Denemelerinde mekân olarak genelde İstanbul'u tercih eden Kutlu, doğrudan İstanbul hakkında da çok fazla yazı yazmıştır. *Şehir Mektupları*, *Akasya ve Mandolin*, *Bir Demet İstanbul* İstanbul üzerine yazdığı yazılarının bulunduğu kitaplardır. Ayrıca tüm eserlerinde dine dair fikirlerini ifade eder. Tespit ettiği birçok soruna dinin güzel bir şekilde yaşanması ile ilgili çözümler bulur. Ancak özellikle son yıllarda yazdığı yazılarda dinin biraz daha ön plana çıktığını söyleyebiliriz. *İlmihal Yahut Arzuhal* isimli kitabı bunun bir örneğidir.

Şehir Mektupları (1995):

Kutlu'nun İstanbul'a dair yazılarını topladığı kitapta 76 deneme bulunur. Hem İstanbul sokaklarında gezerken gördüğü hem de uzun zamandır bu şehirde olmanın kazandırdığı birikimler ile yazdığı yazılar vardır. “Şehir mektupları isimli eser bir nevi İstanbul sevdasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır” (Can, 2017: 98). Kitabın girişinde Ahmet Rasim ve *Şehir Mektupları* isimli eseri anılarak o kitaptakine benzer şekilde İstanbul'a ve şehre dair yazıların olacağı belirtir Mustafa Kutlu.

Kitapta İstanbul ve oradan hareketle şehir, modernleşme, yozlaşma, lüks ve konfor, köyden kente göç gibi pek çok konuya değinir. İstanbul'daki pek çok semtten

ve tarihi mekândan bahseder. Buraların şu an ki durumları gelecekte onları bekleyen problemler yine bu yazılara konu olur. Mekânlardan hareketle yine kıymetli isimlerden bahseder. Zaman zaman sevdiği isimlerden alıntılar yaparak fikirlerini destekler ve yazısını zenginleştirir.

Akasya ve Mandolin (1999):

Kitapta 59 deneme vardır. İstanbul'a dair yazıları yer alır. Kutlu'nun şehre ve insana dair tespitlerini görürüz. Şehirde yaşayan farklı kesimlerden insanları yazılarına konuk eder ve onların dertlerinden bahseder. Şehre göç edip gelen, fakirlik içinde yaşayan, mal mülk sahibi olup daha çok şeye sahip olmak için çalışan, evinde oturup çoluk çocuk bekleyen ve daha kapalı kapılar ardında bir şekilde hayat mücadelesi veren herkes dertleri kitapta yerini alır.

Yoksulluk Kitabı (2004):

Kitapta 49 deneme bir de röportaj vardır. Uzun yıllar boyunca gazetelerde kendisine ayrılan bölümde yazılar yazan Kutlu, *Yoksulluk Kitabı*'nda ülkede ekonomik sıkıntılar yaşanırken insanların içinde buldukları çaresiz durumları anlatır. Köyden kente büyük umutlar ile gelen insanların hallerini, şehirde hayat mücadelesi veren düşük gelirli aileleri ve bunlardan hiç haberi olmayan siyasetçileri, iş adamlarını anlatır Kutlu. Parası olmadığı için görülmeyen ya da insanlara gösterilip malzeme yapılamaya çalışan insanların hikâyelerine yer verir yazılarında. Geçmişten örnekler vererek kanaat diye bir şeyin varlığını hatırlatır ara ara. Eskiden toplumumuzda olan ve unutulmaya yüz tutmuş komşuluk, yardımlaşma gibi değerleri hatırlatır. Dinimizin ve kültürümüzün tavsiye ettiği yaşayış biçimlerine değinerek modern hayatın bizleri ne kadar değiştirdiğini de ifade eder. Geçmişte herkes benzer hayatlar yaşarken, benzer dertlerle uğraşırken şimdi bunun çok farklı olduğunu söyler. Zengin ve yoksulun hayatlarının birbirinden tamamen ayrılmasından doğan sorunları dile getirir. Yoksul insanlar için yapılacak şeyler adına hem devlete hem de bireylere düşen görevler vardır. Bu görevlere dair hatırlatmada bulunurken yapmamız gereken en önemli şeyin kendi değerlerimizi hatırlamak olduğunu söyler.

Vatan Yahut İnternet (2014):

Yeni Şafak gazetesinde yirmi yıl boyunca yayımlanan yazıların yer aldığı kitapta 81 deneme yer alır. Vatanın ne demek olduğunu, kendisi için vatan kavramının ne ifade ettiğini, teknolojinin hayatımızdaki etkilerini, modern hayatın birey ve toplum üzerindeki etkilerini ve oluşturduğu değişimleri anlatır. Kutlu'nun kadına dair yazdığı yazıları da bu kitapta yer alır. Ayrıca bu kitapta yazarın sanata, sanatçıya ve kültürel ortamlara dair fikirlerini ifade ettiği yazıları görürüz. Modernleşmenin etkisi ile değişmeye başlayan insana hatırlatmalar yapar ve daha önemlisi yaşanan sorunlar ile ilgili çözümler sunar.

Dem Bu Demdir (2014):

Bu kitapta da Yeni Şafak gazetesinde yirmi yıl boyunca yayımlanan yazılar yer alır. 102 adet deneme vardır. Geçmişten bugüne değişen değerleri eski ve yeniyi kıyaslayarak anlatır Mustafa Kutlu. Kimi zaman yağmurdan bahseder, erguvandan, içdeden, kirazdan kimi zaman da sahip olunanları kendi elleri ile bozanlara bundan çıkar sağlayanlara sitem eder. Bu kitapta genelde duygusal yönü ağır basan yazılar yer alır. Ancak geçmişe duyulan özlemle yazılan romantik yazılar değildir. Kaybedilenleri somut örnekler ile de ortaya koyar Kutlu ve hala yapılabilecek bir şeyler olduğunu da söyler.

Vitrinde Olmak (2015):

Kitapta 101 adet denemeye vardır. Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik durum, toplumumuzun manevi yönünü, insan ilişkileri ve benzeri pek çok konuya değinir. Eskiye göre değişen pek çok değeri yine hatırlatır yazar burada da. İnsanın kendisiyle, diğer insanlarla ve tabiatla irtibatını güçlendirecek şeyler yapması yönünde tavsiyelerde bulunur.

Bir Demet İstanbul (2016):

Kutlu'nun yirmi beş yıl boyunca İstanbul ile ilgili yazdığı yazılar yer alır kitapta. 83 tane deneme bulunur. İstanbul'da yer alan tarihi mekânlar fazlaca anılır. Bu mekânların korunması, bakımı, kullanım amaçları hakkında yazılar yer alır kitapta. Mustafa Kutlu'nun İstanbul'un güncel sorunlarına yer verdiği yazılar bu kitapta yoğunlaşmıştır. Yazar sayısal verilerden yararlanır pek çok yazısında ve

özellikle yetkilileri duyarlı olmaya davet eder. İstanbul'un su sorunu, yeni yapılan otogar, Sultanahmet Camii'nin halıları, kentsel dönüşüm gibi pek çok konuya değinir. Şehrin insanların şahsi çıkarlarına malzeme olmasını istemez ve bu konuda bir hassasiyet oluşturmaya çalışır Kutlu. Hem de bunu tek bir yazı ile yapmaz. Sorun olarak gördüğü bir şey olduğunda bunu defalarca dil getirir. Tabi ki konular yalnızca İstanbul özelinde kalmaz. Buralardan hareketle Mustafa Kutlu'nun daha genel konulardan da bahsettiğini görürüz. Örneğin yine bu kitapta İstanbul'un ulaşımına dair yazıları vardır ve sadece burası ile sınırlı değildir yazdıkları. Otomobilin hayatımıza girişi, yayılması, hayatımızdaki etkileri gibi pek çok farklı yöne değinir.

İlmihal Yahut Arzuhal (2018):

Dini bilgilerin anlatıldığı ilmihallere benzer başlıklı yazıların yine buna uygun bir sıralama ile olduğu kitapta 49 adet deneme bulunur. Ama doğrudan bilginin verildiği bir kitap değildir. Mustafa Kutlu'nun duygu dünyasındaki dinin bir yansıması gibidir. Daha çok kendi hayatından örnekler verdiği, dinin nasihat olması düşüncesi ile ara ara nasihatler verdiği bir kitaptır. Sıcak, samimi bir üslup ile kaleme alınmış yazılardır. Kimi zaman küçük bilgiler verir kimi zaman sorular sorar Kutlu. Dini kural koyucu bir şekilde yansıtanlara karşı oldukça insani yönlerden ele alır konuları. Dinin emrettiklerini hem birey hem de toplum adına değerlendirir ve yaşanan sıkıntılara din ile çözümler getirir.

Fırtınayı Kucaklamak (2019):

Savaş, göç, insan, ekonomi, din gibi konulara değindiği kitabında 43 tane denemeye yer verir. Yazılarını farklı kişiler tarafından çekilmiş fotoğraflar ile destekler. İnsanın içine dokunan konuları yine insanı oldukça etkileyecek bir üslup ile yazmıştır. Güncel konuları evrensel bir bakış açısı ile anlatır. Acısı, derdi, sevinci, istekleri, hayak kırıklıkları ve ümitleri ile insanı anlatır aslında Kutlu. Yaşananları görmesi için okuyucuların dünyasına cevaplanmak üzere birkaç soru bırakır.

Kalbin Sesi (2019):

Dini konuların oldukça öne çıktığı kitapta 27 deneme bulunur. Kutlu, dinin insan hayatındaki düzenleyici yönünü ele alır. Kitabın girişinde ve sonunda okuyucuya notlar bulunur. Aslında bu konulardan hareketle Kutlu, kendisini ifade

eder. Yazıklarının belli bir dini hassasiyete sahip insanlarca daha iyi anlaşılacağını ve zaten kendisinin de onlara unuttukları bazı hassasiyetleri hatırlatmak için yazdığını söyler. Güncel konulara, sanata, ekonomiye, şehre dair düşüncelerini görürüz kitap içinde.



3. BÖLÜM: MUSTAFA KUTLU DENEMECİLİĞİNİN ÖĞELERİ

3.1. BİÇİM ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Metinlerin Uzunluğu

Mustafa Kutlu'ya ait denemeler genel itibariyle iki ya da üç kitap sayfasından oluşmaktadır. Bazı kitaplarında dört, beş sayfaya çıktığı da olmuştur. Elbette ki metinlerin uzunluklarında; Kutlu'nun metinlerindeki uzunluk için tarzının yanında yazıların kitap haline gelmeden önce gazetelerde yayımlanmak için yazılması da belirleyici olmuştur. Kitaplara göre sayfa sayılarına örnekler şöyledir:

Şehir Mektupları: Devlet ve Sinema; 3,5, Eminönü Direniyor; 3, Boş Yuvalar; 3 sayfadır.

Akasya ve Mandolin: Uzun Göl; 2,5, Arabeskin Zaferi; 2,5, Sıradan Sorular; 3 sayfadır.

Yoksulluk Kitabı: Uzun El; 3, Yalan ve Güven; 3, Uzaktakiler; 2,5 sayfadır.

Vatan Yahut İnternet: Huzur Evi; 3, Gönül; 2,5, Çiçekler; 3,5 sayfadır.

Dem Bu Demdir: Süper; 2, Seviye Meselesi; 2,5, Siyaset ve Ticaret; 2 sayfadır.

Vitrinde Olmak: Disiplin; 3, Sarnıçlara Dönmek; 3, Meyveler; 2,5 sayfadır.

Bir Demet İstanbul: Tarihin Kokusu; 2, Sevincini Bulmak; 3, Koruma ve Kurtarma; 2,5 sayfadır.

İlmihal Yahut Arzuhal: Dünyalık; 3, Tevekkül; 3, Yalan; 3 sayfadır.

Fırtınayı Kucaklamak: Kafayı Çizen Adam; 3,5, Mesele; 2, Bıçak; 2,5 sayfadır.

Kalbin Sesi: Su Türküsü; 3,5, Ahkâk Nizamı; 3,5, Şehir ve Medeniyet; 4,5 sayfadır.

Uzun yıllar boyunca deneme yazan Kutlu için metinlerin uzunluğunun zaman içinde değiştiğini söyleyemeyiz. Zaten kitaplarda toplanan metinler daha çok tema göz önünde bulundurularak bir araya getirilmiştir. Bir kitapta bulunan denemenin farklı bir kitapta daha yer aldığı da olmuştur. Örneğin Sanat Nedir? isimli deneme

hem *Kalbin Sesi*'nde hem de *Fırtınayı Kucaklamak*'ta yer alır. Metnin uzunluk yönünden her iki kitaptaki diğer metinlerle uyumlu olduğunu görürüz.

Kutlu, ele aldığı bir konuyu bazen bir kaç yönden ele almıştır ancak bunu tek bir metinde yapmaz. Örneğin *Vitrinde Olmak*'ta eğitim konusu ile ilgili yazılmış denemeler vardır. Yazar eğitim ile ilgili konuları müstakil bir şekilde ayrı denemelerde ele almıştır. Milli Eğitim Bu Mu? isimli yazıda eğitim sistemimizde yanlış bir şeylerin olduğundan bahseder yetkili kişilere bir çözüm bulunmasını talep eder. Disiplin Şart'ta ise eğitimde disiplinin önemi üzerinde durur. Bir Müdür Bir Mühür'de ise, küçük yerleşim yerlerinde açılan okullar, burada çalışan öğretmenler ve eğitim alan öğrencilerden bahseder. Kitapta sırasıyla; Üniversite ve Kütüphane, Eğitim Denizi, Karatahta Gidiyor Mu? isimli denemeler bulunur.

Aynı konunun ele alındığı metinler arasında daha yakın bir bağ var ise Kutlu, bu yazıları aynı isimle (1), (2) şeklinde belirterek yayımlamıştır. *Kalbin Sesi*'ndeki Hududullah isimli yazıyı (I) ve (II) olarak ayırmıştır. *Şehir Mektupları*'nda Köye ve Köylüler Dair ve Köye ve Köylülere Dair (II) şeklinde iki deneme yer alır.

3.1.2. Başlık Seçimi

Diğer türlerde olduğu gibi deneme türünde verilen eserler için de başlık oldukça önemlidir. Başarılı bir başlık seçilmiş ise; okuyucu hem konuya dair bir fikir edinir hem de yazarın tarzını anlamış olur. Metin ile temas etmeden önce okuyucu için bir ipucu olur. Yazarın başlık seçimindeki kabiliyetine göre başlığın önemi daha da artabilir.

Kutlu, hikâyelerini yazarken okuyucuyu düşünerek başlığa ve ilk cümleye çok dikkat ettiğini söyler (Dirin, 1999: 106,107). Yazarın aynı özeni denemeleri için de gösterdiğini söyleyebiliriz. Tercih ettiği başlıklar okuyucuyu doğrudan metne dâhil edecek şekildedir. Başlığı gören kişinin zihninde yazarın istediği şekilde soru işareti oluşur. Konuyu gizlemez daha ilk etapta muhatabına ne ile karşılaşacağını söyler. Çoğu zaman metnin yazımında etkili olan kavram veya soru işareti hemen başlıkta yer alır. Örneğin; *Vatan Yahut İnternet* kitabın başlığında alışlagelmiş bir kıyas yoktur. İnsan ilk bakışta neden böyle bir kıyas yapıldığı üzerine düşünür. Benzer bir başlık *Kalbin Sesi*'nde vardır: İman İle İngilizce.

Yazarın konuyu ele alış şekli başlıklardaki kelimelerin seçimlerinde de kendini gösterir. Bazı metinlerde iki ya da daha fazla durum, kavram ya da olay kıyaslanır aralarındaki benzer ya da farklı yönler ele alınır. Bunun başlıklara da yansıdığını görebiliriz. Daha ilk etapta başlığa bakan kişi bir kıyas ile karşılaşacağını tahmin edebilir. Konuya örnek sayılabilecek bazı başlıklar şöyledir: Geçmiş ve Gelecek, Nitelik ve Nicelik, Kiraz Fiyatları İle Kitap Fiyatları (Kutlu, 2016b: 5); Bıçak ve Kemik, Balon ve İğne, Yalan ve Güven (Kutlu, 2016d: 5); Kırk Katır İle Kırk Satır, Cami Sembol ve Zihniyet, Avm'ler ve Siteler (Kutlu, 2017c: 5); Hız ve Haz, Sanat ve Ticaret, Vahşi ve Medeni (Kutlu, 2016a: 5,6); Bizimle Gelenler-Geride Kalanlar, Çocuk ve Toprak, Tohum ve Domates (Kutlu, 2016c: 5-7); Camiler ve Turistler, Yerli ve Yabancı, Şehir Bina ve Ağaç (Kutlu, 2017b: 5-6); İman ile İngilizce, Şehir ve Medeniyet (Kutlu, 2019: 9).

Kutlu, bazen de okuyucuyla kendi içinde cevabını düşündüğü sorular sorar. Başlıkta soru sormayı tercih eden yazar, yazısında da bu sorunun cevabını verir. Buna örnek sayılabilecek başlıklardan bazıları şöyledir: İstanbul Bir Dünya Kenti Midir? (Kutlu, 2016b: 5); Köylüleri Ne Yapmalıyız? (Kutlu, 2017a: 5); Nasıl Bayram Yapacağız?, Vakit Nakit Midir?, Kuyumuzu Kim Kazıyor?, Bizi Kim Yönetiyor? (Kutlu, 2016d: 5); Nerede Duruyoruz?, Folklor Öldü Mü? (Kutlu, 2017c: 6); Ne Yapabiliriz?, Edebiyat bitti mi?, Kime Güvenebiliriz? (Kutlu, 2016a: 5,6); İnsan Nereye Koşuyor?, Ne Yiyelim Nasıl Yiyelim?, İnsan İnsanın Kurdu Mudur?, Yoksulluk Ne ki? (Kutlu, 2016c: 5-7); İstanbul Tükenir mi?, İstanbul Demek Ne Demek?, Daha Önceleri Neredeydiniz? (Kutlu, 2017b: 5); Biz Çocuk Muyuz? (Kutlu, 2019a: 7); Ne Yapmalı?, Sanat Nedir? (Kutlu, 2019b: 9).

Yazılarına günlük konuşma dilinin özelliklerini yansıtan Kutlu'nun seçtiği bazı başlıklar da bu özellikleri taşır. Popüler bir ifade, bir şarkı sözü, şiriden bir söz ya da bir atasözü kullanabilir başlıkta yer alır. Buna örnek sayılabilecek ifadeler şöyledir; Gez Dünyayı Gör Konya'yı (Kutlu, 2017a: 5); İstanbul'u Dinliyorum (Kutlu, 2017b: 6); Kafayı Çizmek (Kutlu, 2017c: 5); Hatasız Kul Olmaz (Kutlu, 2018: 10); Arabası Var Ama Ruhu Yok, Ne Devlet Başa Ne kuzgun Leşe (Kutlu, 2019b: 9).

Eserlerinde daima savunduğu değerleri anlatan Kutlu, bunu bazen o kadar derinden hisseder ki başlığa kadar taşır. Başlıkları bazen bir başkaldırı bazen de bir

ana fikir olarak karşımıza çıkar. Yazının içeriğine hatta sonucuna dahi başlık sayesinde ulaşabiliriz. Buna örnek olabilecek bazı başlıklar şöyledir: Turizme Karşıyım (Kutlu, 2016a: 5); “Öteki” Diye Biri Yok (Kutlu, 2016c: 5); Yapay Şelaleye Hayır! (Kutlu, 2017b: 5); Ahlâk Olmadan Asla (Kutlu, 2017c: 5); Yol Odur ki Hakka Vara (Kutlu, 2019b: 9); Af Adaletten Üstündür (Kutlu, 2019a: 7); Ver Kurtul (Kutlu, 2018: 10).

Denemelerinde dini ve milli birçok değere yer veren Kutlu'nun *İlmihal Yahut Arzuhal* isimli kitabının tamamı dini meselelerin deneme şeklinde ele alınmasından oluşur. Kitaptaki başlıklar diğer kitaplarından ayrılır. Bir ilmihali andıracak şekilde isimlendirilen metinler yine aynı şekilde sıralanmıştır. Kitapta yer alan bazı başlıklar şöyledir: Abdest, Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Gusül, Ezan, Cami, Cuma, Vicdan, Önce Ahlâk, Yardım Eli, Tevbe (Kutlu, 2018: 9,10).

Kutlu'nun denemelerini yazarken ki ruh halini daha başlıktan itibaren okuyucuya yansıtır. Örneğin; *Şehir Mektupları*'nda Kutlu'nun denemeye Süleymaniye'nin İhtişamı ve Sefaleti isimli bir başlık seçmesinden hareketle metinde bizi bekleyen üzüntüyü daha başlıktan itibaren anlayabiliriz. Kutlu; toplumda, kişilerde ya da uygulamalarda görülen tezatları dile getirirken genelde bunu başlıktan itibaren yapmaya başlar. Buna örnek olabilecek bazı başlıklar şöyledir: Eminönü'nde Bir Garip Cami, Gözden Çıkarılan Taşra (Kutlu: 2016b: 5,6); Kan Damlar Yüreğime (Kutlu: 2016d: 5); Yayalara Kıymayın (Kutlu: 2017c: 6); Liselerin Enkazı (Kutlu: 2016a: 6); Hayat Zor (Kutlu: 2016c: 5).

Mustafa Kutlu, ele aldığı meseleleri ele aldığı şekliyle başlığa da yansıtır çoğu zaman. Metnin konusu hakkında bilgi edindiğimiz gibi yazarın konuya bakış açısı ile ilgili de fikir sahibi oluruz. Mesela sanat bizler için kıymetli kabul edilen bir değerdir. Ancak “Sanatın Kilosu” başlığı alışılmadık bir durum olduğu izlenimini verir (Kutlu, 2017c: 6). Sanat alınıp satılmayacak kadar değerli iken kilo ile anılması aslında metni özetler niteliktedir. Benzer bir tutumla seçilen başlıklar şöyledir: Tektip Şehirlerin Tektip İnsanları (Kutlu: 2017c: 5); Avm'lerin Hücumu, Gökdelene Alternatif (Kutlu: 2017c: 5,6); Türk Tipi Tohum (Kutlu: 2016c: 6); Turizm Uğruna (Kutlu: 2019b: 8); Kadri Bilinmeyenler, Yalnız Ölüm (Kutlu, 2016a: 6,7); Gözyaşı İstistismarı (Kutlu: 2018: 10); Ahlâkın Adaleti, Haydut Baronlar (Kutlu: 2019b: 9).

Yazar, kimi zaman başlıkta doğrudan fikrini okuyucuya açarken kimi zaman da sanatsal ifadeler ile kişiyi metne taşır. Örneğin; İstanbul ve İstanbul halkından bahsettiği bir metin için başlık olarak İstanbul yerine “hayal şehir” İstanbul halkı yerine de “hayalet sahipler” ifadelerini seçmiştir (Kutlu: 2017a: 86). Metinle doğru orantılı şekilde soyutlama yapmıştır. Başlık, metin için bilgilendirici ve düşünmeye sevk edici olmuştur. Örnek olabilecek bazı başlıklar şöyledir: Sahibini Arayan Mektuplar, Zamanın Sesleri (Kutlu: 2016b: 5,6); Hayatın Rengi, İnce Saz (Kutlu: 2017a: 5); Kan Damlar Yüreğime, Bu Dağın Ardı, Acı Bahar (Kutlu: 2016d: 5,6); Başka Bir Dünya, Uçan Yazı (Kutlu: 2017c: 5,6); Dem Bu Demdir (Kutlu: 2016a: 5); Hayal Haritaları (Kutlu: 2016c: 5); Yıldızın Parladığı Anlar, Kaybolan Defne Yaprakları (Kutlu: 2017b: 5,6); Bir Rüyanın Hayali (Kutlu: 2018: 9); Kalbin Sesi, Aşka Benzer Bir Şey (Kutlu: 2019a: 7,8).

3.1.3. Kelime Seçimi

Kutlu'nun seçtiği kelimelerde zaman konuşma diline dair pek çok unsura rastlanır. Herkesin anlayacağı şekilde yazmaktan hoşlandığını belirten Kutlu, yazara özgür olma fırsatı veren deneme türünde kendisini doğal, samimi bir şekilde ifade eder. Bunu yaparken de basit, günlük hayatta kullanılan kelimelere derin anlamlar yükler. Bu sayede insanlar aşına oldukları kelimeler üzerinden farklı bir düşünce atmosferine yol alabilirler.

Kutlu, konuşma dilinin bir ifadesi olan atasözü, deyim ve argo ifadeleri sıkça kullanır. Bütün deneme kitaplarında buna rastlarız.

Bazen oldukça cimri, bazen saçıp savurur (Kutlu, 2016b: 14).

Eli uzun adam bu işe yatkın demektir; fırsatını buldu mu çalar (Kutlu, 2017b: 150).

Kantarın topuzunu kaçırmayalım (Kutlu, 2016c: 34).

İşte burası zurnanın “zırt” dediği yer (Kutlu, 2017b: 150).

Bitsin madem söz bu kadar düşmüş ise. Yine de biz hançerimizi yırtarak feryat edelim. İlencimiz varacağı yere varır diye bekleyelim.

Ulan alçaklar hastaneleri vurmayın.

Çocukları öldürmeyin.

Allah belanızı versin (Kutlu, 2019a: 9).

Deve bayıltan sıcaklarla kaplı yazın içinden terden sıırsıklam çıkıp geldik (Kutlu, 2016a: 21).

Elbette bu yazılarımda bir “hinlik” vardı (Kutlu, 2016a: 31).

Kutlu, güncel olanı daima takip eden bir yazardır ve kelime seçimlerinde de bunu yansıtır. Denemelerinde popüler ifadelere de yer verir.

Fırsat eldeyken bir güzellik yapın, şu işlere el atın (Kutlu, 2016d: 108).

Olur canım. Emrin olur (Kutlu, 2016c: 56).

Bir ara tatil işine takanlar olmuştu (Kutlu, 2016a: 155).

Orada her dört kişiden biri kafayı çizmiş (Kutlu, 2017c: 59).

Denemelerin de dini ve tasavvufi konulara fazlaca yer veren yazar buna bağlı olarak da dini ve tasavvufi kelimeler kullanır.

Kurban kavramının kelime mânası içinde “yakınlaşmak” var. Bir işi bizzat yapmak var. Cenab-ı Hakka yakın olmak, onun rızasını kazanmak için kan akıtmak, yani kurban kesmek var. Mutasavvıflar sahip olunan zenginliği, malı, canı Allah yolunda harcamaya da “kurban” diyorlar. Bektaşilikte “kurban olmak” tarikata girmeyi simgeliyor, yani nefsi bertaraf etmeyi (Kutlu, 2017a: 184).

Dedim ki, “Madem Ramazan ayındayız, bu ayda rahmet yağar, müminlerin hamiyeti yükselir, bir başka iş yapalım, zenginlerden alalım, fakirlere verelim, bir nevi aracılık (Kutlu, 2016d: 106).

Misafir Cenab-ı Hakk’ın bize ihsan ettiği bir nimettir (Kutlu, 2016c: 128).

Tasavvufta an, zaman mekân gibi mevhum ve mücerret bir kavramdır (Kutlu, 2016a: 23).

Geleneksel olana büyük saygı ve sevgi duyan Kutlu, çağın şartlarını yakından takip eder. Batıdan alıp dilimizde yaygın olarak kullanılan kelimeleri reddetmez ve denemelerinde kullanır.

Bu muhteşem jestin yanında benimki nedir acaba? (Kutlu, 2018: 11).

Elindeki kitaba, okulda öğretmeninin anlattıklarına konsantre olamıyorlar (Kutlu, 2019a: 133).

Dünyada Küresel Sermaye'nin hegemonyasına razı olmayan binlerce muhalif zihin vardır (Kutlu: 2019b: 30).

Mustafa Kutlu, kendine has düşünce dünyası olan bir yazardır ve denemelerinde de türün imkânları ölçüsünde fikirlerini ifade eder. Karşısındakini ikna etmek için değil de daha çok derdini anlatıyor gibi yazsa da zaman zaman fikirlerine referans olacak bilimsel verilerden ya da durumlardan yararlanır. Bu yüzden de denemelerinde teknik ve bilimsel ifadelere de yer verir.

Ancak bu çağdaş teknolojik medeniyeti ayakta tutan çarklar, şirketler, politikacılar, ordular, payandalar, teoriler, gökdelenler, çıkar ortalıkları, gizli örgütler, iletişim teknolojileri, laboratuvarlar, biyolojik ve nükleer silahlar, füzeler ve uçaklar, elektrik şebekeleri, süpermarketler, bilgisayar ağları, borsalar ve bankalar tıpkı solunan havanın kirlenmesi, içilecek bir bardak temiz suyunu kalmaması gibi kendini ısırıp ejdere dönüştü artık (Kutlu, 2016d: 61).

6 Nisan 2014 tarihli Star gazetesinden bir haber: 'İstanbul lüks harcamalarda Paris'ten daha fazla büyüdü' (Kutlu, 2016c: 42).

1945 yılında İstanbul tramvayları Anadolu ve Rumeli yakasında olmak üzere toplam 314.700 yolcu taşımışlar (Kutlu, 2017b: 71).

Almanya'da Dresten Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma Avrupa nüfusunun %40'ının ruhsal ve nörolojik hastalıklarla boğuştuğunu açıklamış (Kutlu, 2017c: 58).

3.1.4. İmla

Kutlu, denemelerini yazarken genel anlamda günümüzün imla özelliklerine dikkat eder. Ancak bunun yanında bazı yabancı kelimeleri okuduğumuz şekilde yazar.

Nasıl "ormanların kıralı" arslan ise, çiçeklerin padişahı da "gül"dir (Kutlu, 2017c: 214).

Geçen asrın “apartıman”ları da bu ülke için bir “aslı” unsur değildi (Kutlu, 2017a: 166).

Ne yok ki üstadım: Hava durumu, piyasanın durumu, yükselen değerler, moda olan şeyler, reklâmlar, çevre sorunları, yoksul ülkelere yardım paketleri, ister inan- ister inanma hepsi gerçek programları (Kutlu, 2016a: 38).

Yazarın dilinin eski olduğunu söyleyemeyiz fakat zaman zaman Arapça ve Farsça tamlamaları bizde ki gibi değil de ait olduğu dilin tamlama kurallarına uyarak kullanmayı tercih eder.

Hikmet-i Hüda cevizlerin %70’ini buluyor, ancak %30’unu unutuyorlar” (Kutlu, 2019a: 69).

İbret-i âlem için heykel oldu (Kutlu, 2019a: 33).

Kutlu, Arapçadan dilimize geçen bazı kelimeleri o dilde ki kullanımına göre düzeltme işareti ile birlikte yazar.

Meselâ hiç, çoktan beri hasretine yandığımız öküz’ü gören var mı (Kutlu, 2019a: 71)?

Bir kimsenin fiziki yapısına bakarak onun nesebi, ahlâk ve karakterini, ayrıca nereli olduğunu anlamaya yararmış (Kutlu, 2019a: 77).

Meselâ bir gökdelenin sekseninci katında (Kutlu, 2016a: 28).

3.1.5. Denemelerin Çıkış Noktası

Yazar deneme metinlerini yazmadan önce onu metni yazmaya iten sebepler ya da bir takım birikimler olur. Yazarlar için bu sebepler değişiklik gösterir. Yine aynı şekilde her yazarın farklı denemeleri için farklı çıkış noktaları olabilir. Bu durumlar yazarın kişiliğine, deneyimlerine, kültürel yönden beslendiği kaynaklara ve daha pek çok sebebe göre değişir.

Kutlu’nun denemelerini düşündüğümüzde İstanbul hakkında yazdığı yazılar göze çarpar. Kanal 7 televizyonunda İstanbul’da bulunan tekkeler hakkında program yapan Kutlu bu sebeple uzun süre İstanbul sokaklarını gezer. Bu geziler sonucunda programın haricinde bir birikim daha oluşur yazarda. Ayrıca bu şehirde yaşıyor

olması da bu birikimi destekler ve İstanbul'a dair pek çok deneme yazar. İstanbul sokaklarında gezerken en çok tarihi yapıların Kutlu'yu yazmaya sevk ettiğini söyleyebiliriz. Geleneğin izlerini taşıyan bu yapılar, onların günümüzdeki halleri Kutlu'nun yazılarının çıkış noktasını oluşturur.

Uzun yıllar İstanbul'da yaşayan yazar yine şehirle ilgili geçmişten günümüze tespit ettiği değişikliklerden yola çıkarak yazılar yazar. Şehre duyduğu sevgi ve onu koruma isteği, insanların aksi şekilde duyarsızlaşması ve bunun hissettirdiği üzüntü yazıların temelini oluşturur. *Bir Demet İstanbul, Şehir Mektupları Akasya ve Mandolin*'de İstanbul'dan hareketle yazılmış yazılar bulunur.

Denemelerini gazetede yayımlayan Kutlu, zaman zaman da güncel meseleler üzerine yazmıştır. Örneğin; seçim zamanı yazdığı bir denemede seçim konusundan meseleye girip yine insana ve topluma dair fikirlerini ifade eder. Benzer şekilde son yıllarda gündeme gelen, ülkemizi siyasi ve sosyal yönden etkileyen mülteci konusu da en insani haliyle Kutlu'nun yazı evrenine girer. Buradan hareketle insana ve unuttuğumuz değerlere dair hatırlatmalar yapar. *Fırtınayı Kucaklamak*'ta da ülkemizi oldukça etkileyen mültecilerle ilgili yazılar yazmıştır. Onların içinde bulunduğu durum Kutlu'nun denemelerinin çıkış noktasını oluşturur. *Dem Bu Demdir*'de de yaşanan deprem hadisesinden hareketle yazdığı yazılar bulunur: Kader Kurbanları, Deprem Dersi.

Kutlu'yu deneme yazmaya iten sebeplerden birisi de toplumsal sorunlardır. "Kutlu'nun yazılarındaki hareket noktası Türkiye'nin geçmişten günümüze sosyo-kültürel anlamdaki değişimi ve dönüşümü içerisinde kendine yer edinmeye çalışan insandır" (Kanter, 2012: 279). Yoksulluğun ülkemizde yoğun olarak yaşandığı dönemde, kendisini sorunların ifade edilmesinde sorumlu hisseden yazar, bu konuyu sürekli dile getirmiştir. Benzer şekilde modern hayatın toplumuz üzerindeki etkilerine denemelerinde fazlaca yer veren yazar özellikle ramazan, bayram gibi zamanlarda değişen değerlerimiz üzerine yazılar yazmıştır.

İstanbul haricinde yaptığı yolculuklardaki gözlemleri de Kutlu'nun denemelerinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Erzurum, Bursa, Erzincan gibi illere ziyaretleri olmuş ve bunlar üzerine yazmıştır. Ayrıca Arabistan'a gidişi onu derinden etkilemiş ve hissettikleri üzerine de denemeler yazmıştır. Elbette ki bu yolculuklardan sonra kaleme alınan yazılar gezi yazısı niteliğinde mekânı tanıtan

yazılar değildir. Bu mekânların kendisinde bıraktığı etkiler üzerinedir. *Şehir Mektupları*'ndaki Bursa İzlenimleri ve Bursa izlenimleri-II Kutlu'nun Bursa Ziyaretinden yola çıkarak yazdığı yazılardır.

Günlük hayatı içinde temas ettiği insanlar ve olaylar, geçmişte yaşadıkları da Kutlu'nun denemelerine bir çıkış noktası oluşturur. Örneğin gördüğü bir araba arkası yazısı “kıroyum ama para bende” denemeye hem başlık hem de çıkış noktası olmuştur (Kutlu, 2017a). Ayrıca *Dem Bu Demdir*'de ki Liselerin Enkazı, Çürümenin Boyutları, Dön Geri Bak, Günümüz Ramazanı gibi pek çok yazının çıkış noktasını Kutlu'nun yaşadıkları oluşturur.

Bazen bir film, bir şiir ya da rastladığı bir kişi de Kutlu'yu yazmaya sevk etmiştir. Yazarın etkilendiği şey ya onun içinde bir yere temas eder ya da yeni bir iz bırakır. Kutlu da bundan yola çıkarak kendi iç dünyasını açar okuyuculara. Çağrışımlardan yararlanarak yeni bir metin inşa eder. Aslında çoğu zaman herkesin gördüğü şeyleri görür Kutlu ama görünen ile kalmayıp farklı bir duygu dünyasına geçtiği için ortaya kıymetli yazılar çıkar. Zaten her daim bir derdi olan Kutlu belki de baktığı yerde derdinin bir nişanesini görür ve oradan hareketle bize içindekileri açar. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* eserinin isminden hareketle modern insanın halini anlatan bir yazı kaleme almıştır (Kutlu, 2016b: 11). Bilenlerle Bilmeyenler isimli yazının çıkış noktası ise bir ayettir (Kutlu, 2019b: 35).

3.1.6. Tavır

Deneme metinlerinde konu önemli olduğu gibi yazarın bu konuyu hangi tavırla ele aldığı da çok önemlidir. Çünkü yazarın tavrı metnin gidişini belirler. Aynı zamanda bu, kişinin düşüncelerini anlamamıza da yardımcı olur. Ayrıca yazarın, metin içinde kendisini gizlemeye ihtiyaç duymaması; türün en önemli özelliklerinden birisidir. Kişisel deneyimlerinden hareketle pek çok konu hakkında çıkarımlar yapabilir.

Mustafa Kutlu'nun denemelerini ele aldığımızda metin içinde tek bir konu olduğunu ve yazının bütününde bu konunun desteklendiğini söyleyebiliriz. Yazıya eklenen her bölüm asıl anlatılmak istenen ile bağlantılıdır. Elbette ki Kutlu'nun zaman zaman okuyucuyu şaşırttığı, birlikte düşünülemez kavramları bir arada kullandığı olmuştur. Ancak bu gibi durumlarda asıl meseleden uzaklaşmaz. Yaptığı

seçimlerin sebebi ise daha dikkat çekici olması olabilir. Örneğin; *Kavak Edebiyatı* isimli denemesinde önce ağaçlardan bahseder (Kutlu, 2016b: 130). Daha sonra edebi bir örnek verir ve aslında İstanbul'daki ağaçlardan bahsetmek istediğini söyler. Yazının devamını İstanbul'da bulunan ağaçlar üzerine kurar. İlk kısımlar ise giriş gibidir. *Akasya ve Mandolin*'de yer alan Tavanarası isimli denemede Kutlu filmlerde gördüğü depolama alanlarından bahseder. Eskiden kendi yakın çevresinde böyle bir yer olmadığından ve şimdilerde zaten insanların küçük evlerde yaşarken eşyalarını kısa bir süre kullandıktan sonra atıklarını söyler. Çöpe atılan eşyalar ile yardımlaşma üzerinde durur ve yazıyı sonlandırır (Kutlu, 2017a: 111-113).

Kutlu, metinlerinde kimi zaman denemeye zemin olarak kimi zaman da fikrini desteklemek için alıntılar yapar. Bazen doğrudan bazen de metin içinde yalnızca referans aldığı yeri ya da kişiyi söyleyerek ifade etmek istediklerini belirtir. Hatta konu ile ilgili olarak ihtiyaç hissettiği zamanlarda istatistiksel verilerden yararlanır. Tabi ki bunlar deneme türünün sınırları içinde olur doğrudan bir kanıtlanma çabasına girilmez. Özellikle ekonomi, siyaset, tarih gibi konularda alıntılarında kaynak göstermeye özen gösterirken kimi zaman da bahsettiği konunun kendisinde yaptığı çağrışımlar ile bir şiiri metnine ekler.

Dilimde elbette ki Yahya Kemal'in, İstanbul'un hemen her semtini asırlar boyu yaşatacak mısraları:

Koca Mustâpaşa: Ücrâ ve fakir İstanbul!

Tâ fetihten beri mü'min, mütevekkil, yoksul,

Hüznü bir zevk edinenler yaşıyor burada

Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyada (Kutlu, 2017a: 57).

İsterseniz sadece Ahmet Haşim'e şöyle bir göz atalım. Kuşların onun şiirinde nasıl güçlü bir ilham kaynağı olduğunu anlayalım:

Altın kulelerden yine kuşlar

Tekrarını ömrün eder ilan

Kuşlar mıdır onlar ki her akşam

Âlemlerimizden sefer eyler

(Bir günün sonunda arzu)(Kutlu, 2017c: 207)

Bu konu ile ilgili gazete havadislerinin manşetleri genellikle “200 milyarlık villaya hücum” şeklinde atılıyor (Kutlu, 2017b:39).

Kutlu, denemelerinde düşüncelerini okuyucular ile paylaşırken oluşan kişisel atmosferinin dışında okuyucuların da varlığını vurgulayacak şekilde davranır. Zaman zaman okuyucuya “aziz okuyucular” diye doğrudan seslenir; bahsettiği meseleler ile ilgili hatırlamalarda bulunur ve olaya bir de bahsettiği nazarla bakılmasını sağlar. Bazen de okuyucunun adına kendisine cevap verir söylediklerine karşı çıkar.

Okuyucunun notu: “İyi mi ettim” diye soruyorsun. Asıl Keleklığı sen yapmışsın, kusura bakma hocam, iş arslanın ağzında (Kutlu, 2016d: 90)

Aziz okuyucu bu hafta size bir meyve risalesi takdim ettik; nasip olursa ileride ağaçtan, kuştan, böcekten de bahsederiz (Kutlu, 2016c: 195).

Aziz okuyucular...

Bundan böyle Üstad Ahmet Rasim’den ödünç aldığım Şehir Mektupları başlığı adı altında sizlere hitap edeceğim (Kutlu, 2016b: 9).

Kanter, Kutlu’nun denemelerini öykülerinde olduğu gibi sıcak ve samimi bir dil ile yazdığını söyler (Kanter, 2012: 279). Kişisel tecrübelerinden sık sık bahseden Kutlu’yu denemelerinde en doğal hali ile görebiliriz. Çoğu denemesinde kendi yaşamına, duygu dünyasına dair izler görürüz.

İlk hikâyem, ilk yazı tecrübem “O” başlıklı metin Orhan Hoca’nın tensibinden geçtikten sonra basıldı.

Şimdi önümde dizgisi tamamlanmış bir kitap daha duruyor: “Hüzün ve Tesadüf” (Kutlu, 2016: 12).

Allah aklıma geldiğinde içimden secdeye kapanmak, alnımı toprağa koymak geçiyor (Kutlu, 2018: 11).

1998 yılı birkaç gün sonra bitecek. Yazı yazmaya başlayalı otuz yıl olmuş. Her gelip geçen neslin söylediği nakarat: Nasıl geçti bunca yıl? (Kutlu, 2016a: 11)

Yazar, denemelerinde bireysel ve toplumsal pek çok sorundan bahseder. Ancak bunları edilgen ve karamsar bir tavırla anlatmaz. Aksine sorunlara çözümü vardır. Kendi elinin uzanamayacağı yerlerde de yetkililere seslenir. Karşılaşılan pek çok soruna geleneğe ve dine dair çözümler getirir. Modern hayatın dayatmalarından kurtulmamız için telkinlerde bulunur.

Felaketin bu boyutlara ulaşmaması için ilerlemenin, kalkınmanın, sanayinin, büyümenin yeniden gözden geçirilmesi, “tüketim ekonomisi” zincirinin kırılması şarttır (Kutlu, 2017c: 232)

*Bunların önüne geçerek yaraya merhem olacak başka bir ilke var mı? Başlangıç ve istinat noktası kesin olarak bunlardır; **Ahlak ve adalet*** (Kutlu, 2016d: 59).

Gül bahçelerine sahip olmasını beceremeyen İstanbul’un istisnasız her yeri çöplük olmaya namzettir.

Gülhane Parkı’nın bu sebeple eski hüviyetine kavuşturulmasını heyecanla bekliyoruz (Kutlu, 2017b: 167).

Kutlu, karşılaştığı ve dile getirmek istediği bireysel ve toplumsal sorunlar olduğunda kimi zaman doğrudan fikirlerini söylerken kimi zaman da bunları ironi yaparak ortaya koyar. Bunu genelde insanlar için çok önemli sayılan ama aslında kendisinin önemli olmadığını düşündüğü konularda yapar. İnsanların kalbinden geçenleri yazıya döker ve nasıl göründüğünü fark etmelerini sağlar. *Vatan Yahut İnternet*’teki *Âşık Laptop* bunun örneklerinden birisidir. İnsanların bilgisayarlarına verdiği önemi onlara tasvir etmiş olur adeta.

3.2. İÇERİK ÖZELLİKLERİ

3.2.1. Göç

Göç, insanların siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerle bir yerden farklı bir yere bir süreliğine ya da kalıcı olarak gitmesidir. İnsanı ve toplumu etkileyecek büyük değişimlere sebep olur. Mustafa Kutlu, gözlemlediği örneklerden hareketle denemelerinde bu konuya sık sık yer verir.

Kutlu, göç konusuna toplumsal açıdan pek çok anlam yükler. Köyden kente göçe; göç edilen yer, göç eden kişi, göç, göç edilen yerdeki insanlar açısından bakar ve tüm bunların hem kişide hem de toplumda yaptığı değişiklikleri anlatır. Göç, Kutlu'ya göre değişim demektir. Ama maalesef bu iyi yönlü bir değişim değildir. Taşrada yaşayıp kültürel olanla yoğrulan kişi göç ettiğinde sahip olduğu değerleri de ardında bırakıp gider. Göçe bu yönden baktığı için Kutlu'nun denemelerine can acıtan göç hikâyeleri konu olur. Örneğin; *Şehir Mektupları*'nda göç ile ilgili birçok deneme yer alır. Tersine Dönen Şemsiye'de göç eden insanlarla beraber şehirli nüfusun artmasından doğan sıkıntılardan, kültürel değişimden, kentteki insanın köye gitme isteği gibi durumlardan bahseder (Kutlu, 2016b: 27-30). Hayal Şehrin Hayalet Sahipleri'nde de İstanbul'daki kültürel ve sosyal değişimin sorumlusu olarak yalnızca göç eden insanların görülmesinden ve bunun abesliğinden bahseder (Kutlu, 2017a: 86-89).

Göçü daha çok köyden kente göç yönüyle ele alan Kutlu, *Fırtınayı Kucaklamak* kitabında dönem içinde ülkemizde ve dünyada yaşanan olaylardan hareketle ülkeler arası yapılan göçlerden de bahsetmiştir. Bu meselede konuya daha çok göç eden insanların penceresinden bakar Kutlu. Ülkede yaşayan bazı kimselerce istenmeyen mültecileri en insani hali ile anlatır. Suriye'den ülkemize ve farklı yerlere göç eden insanların yaşam şartlarını, yurtlarından ayrılışlarının ardındaki sebepleri, ruh hallerini ortaya koyar.

Köyü defalarca bombaladılar.

Öyle ki yıkılmadık hane, taş üstünde taş kalmadı.

Erkekler cepheye gitmişti.

Köyde çocuklar, kadınlar ve ihtiyarlar kalmıştı. Onların da çoğu ölmüştü.

Köy kuşatma altındaydı. Ne yiyecek kalmıştı, ne içecek (Kutlu, 2019a: 11).

Göçü içinde bulunulan şartlara göre değerlendiren yazar, yaptığı tespitler ile vakayı yaşanan zamanın ötesine de taşır. Bu yönüyle hem o zamanı anlamak isteyen okuyucuya hem de yazıda kendisine dair duygular bulmak isteyen okuyucuya hitap eder.

3.2.1.1. Taşra

Taşra mekân olarak düşünüldüğünde merkeze uzak olan yer demektir. Aynı zamanda içinde pek çok dinamiği barındırır. “Kendine ait bir ruhu, kokusu, rengi, tılsımı, sesi, zamanı, bakışı, algısı, insanı ve halleri olan bir iklimdir” (Alver, 2017: 1). Ülkemiz için genelde İstanbul merkez onun dışında kalan yerler taşra kabul edilir. Mustafa Kutlu da yazılarında çoğu zaman İstanbul’u merkez olarak alır bunun yanında yine büyük şehirlerden de merkez olarak bahsettiği olur. Ancak taşraya yüklenen anlam herkes için aynı değildir. Taşradan bahsederken ona hangi yönden bakıldığının tespit edilmesi gerekir. Atfedilen değerle beraber taşra mekânın ötesinde yeni bir olgu ile karşımıza çıkar. Bu yüzden herkesin oraya yüklediği anlam farklıdır.

Taşra, pek çok kişi için merkeze göre bakılan, merkezle kıyaslanan bir yerdir. Eksik görülen, merkez olmaya çalışan bir yer. Kutlu’ya göre durum hiç de böyle değildir. *Vitrinde Olmak* kitabında yer alan Köyden İndim Şehire isimli denemesinde köylü nüfusunun azalmasının bir sevinç olarak karşılanmasını eleştirir. Köyün kötü bir yer gibi ifade edilmesinden ve insanların ardına bakmadan gitme isteği duymasını hem gidilen hem de geriye kalan yer açısından değerlendirir. Meselenin yarattığı problemleri vurgular. “Geçen zaman içinde göç göçlükten çıktı, bir sel olup aktı bütün metropollerini işgal etti. Herhangi bir disiplin gelenek, denetim, eğitim görmediği için “başına buyruk” hale geldi. Öyle ki ilk kuşağın torunları artık dedelerini tanımıyor” (Kutlu, 2016c: 136-138).

Denemelerinde sık sık taşradan bahseden yazara göre “insanın fitratına en uygun yaşam yeri köy, en uygunsuz yaşam yeri de kenttir” (Işık, 2019: 182). Taşra sahip olunan öz değerlerin en doğal haliyle bulunduğu yerdir ve bu değerlerin farkında olup onları muhafaza etmek gerekir. Bu yüzden taşradaki şartların iyileştirilmesi, insanların oralarda yaşamaya devam etmesi gerekir. Kanter, Kutlu için taşrayı terk etmenin maziye terk etmek olduğunu söyler (Kanter, 2012: 281). Kentler insanı hıza sürüklerken taşra bunun aksine sakin bir yaşam, kendini fark edebileceği bir ortam sağlar. Huzurlu bir yaşam sunar insana. Kutlu, modern hayata bir alternatif olarak taşrayı ve geleneksel değerleri sunar (Gürdamur, 2019: 73-78). *Dem Bu Demdir*’de bulunan Hız ve Haz isimli yazısında şehir ve taşra arasındaki farkı bu yönüyle ortaya koyar. Taşrada da insanların şehirdekine benzer bir hayat yaşamasına rağmen daha sakin bir hayat yaşadığını, taşradaki günlük hayatın

şehirdekinden daha sakin olduğunu belirtir (Kutlu, 2016a: 62,63). Şehirdeki yaşam, insanın doğasına aykırıdır ve belli bir zaman sonra insanların maddi-manevi sorunlar yaşayacağını belirtir.

Ekonomik yönden bakacak olursak “taşra hayatı gündelik ilişkilerin ve sosyal dünyanın ritmini de belirleyen özgün bir ekonomik yapıya dayanır. İktisadi sistem özellikle küçük işletmeler, esnaf ve zanaatkâr sınıflar üzerine biçimlenir” (Alver, 2017: 36). Taşra halkı geçinmek için çok da büyük mücadelelere girmezler. Emek verir ve emeklerinin karşılığını bereketi ile alırlar. Hırs yerine yardımlaşmak esastır. Çaba kanaatle de birleşince insan yaşayıp gider taşrada. Oysa şehirde tam tersi bir yaşam söz konusudur. Mustafa Kutlu, denemelerinde bu farkı ortaya koymak için sürekli kıyaslamalar yapar.

Taşrada yaşayan pek çok insan oraya Kutlu’nun baktığı gibi bakmaz. Kimine göre de taşra merkezde olmamak, eksik kalmak, mahrum olmak demektir. Özellikle sanayinin gelişmesi ile insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması birçok insanın boşa çıkmasına sebep olur. Ayrıca merkezde ki insanların yaşam şartlarından gelişen teknoloji ile daha hızlı haberdar olan taşralılar kendi hayatlarından memnun olmamaya başlarlar. Şehir en lüks haliyle onlara göz kırparken içlerinde de göç etme arzusu uyandırır. “Mustafa Kutlu için, taşraya itibarını iade etmeyi gaye edinmiştir diyebiliriz” (Gürdamur, 2019: 76).

Kutlu, taşrayı terk etmeyi gerektirecek sorunlara çözümler düşünür. Taşradaki şartların iyileştirilmesi gerektiğini, oradaki imkânların genişletilmesi gerektiğini söyler ve konu hakkında yetkililere seslenir. Aynı zamanda bilir ki mesele sadece şartlar da değildir. Şehir hayatı artık daha refah hayat yaşamak isteyen insanlara cazip gelmektedir ve insanlar da kendilerini çeken şehre doğru gitmenin yollarını aramaktadırlar. Niçin Göçüyorlar? isimli denemesinde göç etmek isteyen insanların duygularından bahseder. Göçe sebep olanlardan biri olarak köylerdeki mahrumiyeti ortaya koyar (Kutlu, 2016b: 241-243).

Taşrandan yapılan göçler yalnızca gidenleri değil orada kalanları da etkiler. Kalan insanların bu göçlerden maddi ve manevi olarak etkilendiğini söyler. Zaten göçün nedenlerinden biri olan geçim sıkıntısı, nüfusun kentlere doğru kaymasıyla yer değiştiren yatırımlar sonucunda taşrada iyice belirgin hale gelmiştir. Yatırımlar insanların yoğunlaştığı yerlere doğru kayarken taşrada farklı planlarla başlanmış ama

tamamlanmamış ya da işlevini kaybetmiş yatırımlar kalmıştır. Bu durumda geride kalanlar kendileri için yeni geçim kaynakları bulmak ya da göç etmek zorunda kalmışlardır. Yapılan göçlerden sonra taşrada şartlar eskisinden daha kötü hale gelmeye başlamıştır.

Büyük ümitler ile göç edilen merkezlerin ise aslında düşünüldüğü kadar cazip olmadığını söyler Kutlu. Şehirlerde yaşayan insanlar da meslekleri yapmak istemelerine karşın aynı işi yapan, aynı eğitimi alan insanların fazla olmasından dolayı kişiler işsizlik problemi yaşarlar. Kutlu, aslında onların taşrada kendilerine daha güzel bir hayat kurabileceklerini hatırlatır. Yeniliği göze alıp taşraya gitmiş olsalar oralarda çok rahat şekilde geçinebileceklerini aynı zamanda oraları da daha güzel ve nitelikli hale getirebileceklerini söyler. Elbette ki bu ihtimalde de taşranın imkânların kısıtlı olması insanın cesaretini kıran bir etkidir. Bu noktada da devletin konu ile ilgilenmesi gerektiğini söyler. İnsanların beklediği sosyal imkânların artık taşrada da olması gerektiğini, taşrada da kültürel merkezlerin oluşturması gerektiğini söyler. İmkânların artması ile insanların buralarda yaşamayı tercih etmelerini hatta merkez kabul edilenlerden büyük şehirlerden geri dönmelerini ve oralarda yaşanan işsizliğin azalması adına bir çözüm olarak belirtir.

Teknolojinin gelişmesi ile dünyanın bir köye dönüştüğü söylenirken elbette ki hem taşra hem de merkez bundan etkilenmiş ve kültürel bir değişime uğramıştır. Taşra kendine özgü bir yaşam biçimi sunarken bir taraftan da merkeze özenmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile de taşra ve merkez arasındaki farklar hızla yok olmaya başlar. Daha doğrusu taşra merkeze benzemeye başlar. Hem de bu değişim gidenlerin değil kalanların eli ile olmuştur. Taşra yavaş yavaş kendisi olmaktan çıkmış ve dönüşmeye başlamıştır. Bu yüzden gidenler geri dönmek isteseler dahi geldiklerinde burayı eskisi gibi bulamazlar. Giden için ise aynı kalmak zaten mümkün değildir. Kutlu'nun ise özlemler ve sevgi ile andığı taşra bu değişime uğramadan öncekidir. Taşranın da artık değişip dönüştüğünü bilen Kutlu, kendi zamanlarının taşrasından özlemlerle bahseder.

Çocukluğumun ve ilk gençlik yıllarıma taşrası nasıldı? Onu aşağıdaki satırlarda dile getirmeye çalışacağım.

Küçük ve sıcak.

Yoksul ve samimi.

İçe dönük ve derin.

Herkes birbirini tanır, birbirini sever; dert dinler, naz çeker, küser, barışır, kavga eder, çekiştirir, eğlenir, üzülür, ibadet eder; doğumda, cenazede, düğünde, bayramda bir araya gelir (Kutlu, 2017c: 115).

Taşranın da tam olarak eskisi gibi olmadığını bilen yazar, zaman zaman yaptığı seyahatlerde farklı yerleri görme imkânı bulur. Yine denemelerinde yer verdiği bu seyahatlerinde taşradan, taşradaki değerlerden bahseder. Modern yaşamdan etkilenmiş olsa da taşranın tamamen kentler gibi olmadığını da ara ara vurgular. Örneğin; taşra halkının önemli özelliklerinden birisi misafirperver olmasıdır. Kutlu bunun şehirlerde artık unutulduğunu düşünür (Kutlu, 2016b: 101). Ve taşrada bu değer hala muhafaza edildiğini söyler.

3.2.1.2. Göçün Nedenleri

Göçe neden olan pek çok etken vardır ancak bunların başında ekonomik sebeplerin geldiğini söyleyebiliriz. Sanayileşmenin etkisi ile tarım ve hayvancılığa bakış ve politikalar değişmiş bu da insanların istihdamını etkilemiştir. İnsan gücüne duyulan ihtiyacın azalması ile boşa çıkan insanlar kendilerine yeni geçim yolları bulmak zorundadır. Taşranın kısıtlı şartlarında bu çok da mümkün olamayacağı için göç etmeyi bir yol olarak görmüştür insanlar. Aynı zamanda taşrada ki insanların azalması buralara yapılan yatırımların da azalmasına sebep olmuştur. Yatırımlar daha çok insanın olduğu yerlere kayınca kalanlar da oralara gitmeyi amaç edinmiş ve bir kısır döngü oluşmuştur.

Merkezler ekonomik yönden olduğu gibi sosyal ve kültürel yönden de taşraya göre daha geniş imkânlar sunar. Büyük şehirler kültürel yönden de merkez konumundadırlar (Apaydın, 1993: 25). Bu da kültürel anlamda bir şey yapmak isteyen insanı merkeze bağlı kılar. Taşrada yaşayan insanlar belli bir kültürel ortama dâhil olmak için dahi istediklerini elde edebilecekleri yerlere göç etmek durumunda kalırlar. Ayrıca belli bir düzeyin üzerinde eğitim almak isteyen insanlar kısa süreli de olsa yine taşradan göç etmek zorundadır. Tabi ki bu kısa merkezi gidip gördükten ve oradaki imkânlara alıştıktan sonra taşranın dezavantajlarını gören insanlar için çok daha uzun olabilir. Özellikle gençler daha güzel bir yaşam vaat ettiğini düşündükleri

büyük şehirlerde yaşamaya çaba gösterirler. Zaten fırsat bulup merkeze gidemeyen insanlar da hep taşrayı takip etmek zorunda kalırlar. Orada olan yeniliklerden haberdar olmaya çalışırlar ve bu onların içindeki merkez sevgisini daha da baskın hale getirir.

Modernizmin etkisi ile insanlar artık geçmişte yaşanan hayatlar gibi yaşamak istememeye başlamışlardır. Belli bir standardın üzerinde daha konforlu bir hayat herkesin hayallerini süsler hale gelmiştir. Bir de yaşayan insanların bu konforu çok güzel bir şekilde anlatması ile iyice cazip bir hal almıştır. İnsanlar ekonomik sebeplerin dışında sırf bu konforlu hayatı yaşamak için bile göç etmek istemişlerdir. Şehir, lüks ve konforlu hali ile cazibesine cazibe katmış insanlar için hayallerin yaşandığı yer haline gelmiştir. Uçaroğlu da gereksinim duyulan ihtiyaçlar yönünden kentlerin çekim gücünün olduğunu ve köylerin de insanları ittiğini söyler (Uçaroğlu (1993: 20-24).

Göçün nedenleri üzerinde sık sık duran Kutlu, göç etmek isteyen insanlara hak verir ancak beklentilerinin tam olarak karşılanmayacağını anlatır sürekli. Denemelerinde haklı gerekçelerle göç etmek isteyen insanlar ve o insanların sıkıntılarını gidermesi gerekenler arasında orta yollar bulur. Konuya farklı yönlerden bakması onun denemelerini daha gerçekçi kılar. Taşrayı sever ancak kendi yaşadığı dönemde ve sonrasında taşra insanının pek çok imkândan mahrum olduğunu belirtir.

3.2.1.3. Göç Sonrası Yaşanan Sorunlar

Farklı amaçlar ile çıkılan göç yolunun sonunda herkes tarafından beklenen en büyük sonuç artık rahat etmektir. Ancak büyük umutlar ile yola çıkan pek çok kişi şehre gelince hayal kırıklığına uğramış, beklediğini bulamıştır. Şehirde yaşayan insanlarca da hemen kabul görmeyen bu kişiler için yeni bir hayat biçimi başlamış olur. Tabi ki herkes için taşraya geri dönmek de bir ihtimalken insanlar kalmayı tercih ederler. Kutlu, zaten dönmeyi istemiş olsalar da artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını söyler. Ne kendileri geldikleri gibidirler ne de bırakıp geldikleri yerler. Şehre gelen insanın hali denemelerde en çok üzerinde durulan konulardan biridir. Yazar, her gün pek çok kişinin karşılaştığı ancak görmezden geldiği, ikinci sınıf sayılan insanların dertleri ile dertlenir ve denemelerinde de bunu yansıtır.

3.2.1.3.1. Ekonomik Sıkıntılar

İş bulmak daha rahat şartlarda yaşamak için gelinen şehirde geçim köydekinden farklıdır. İnsan planlamadığı bir sürü gider ile karşılaşır ve ay sonuna para yetiştirmeye çalışırken buluverir. Köyde yapılmayan pek çok harcama şehirde bir masraf haline dönüşünce aslında beklenen kadar kolay bir hayat yaşamayacaklarını anlamış olur göç eden insanlar. Ama bu fark ediş onları bir çözüme kavuşturmaz. Durumu kabullenip daha çok çalışmaları gerekir, ellerinden zaten daha farklı bir şey de gelmez.

Köyden kente gelen insanlar daha çok hizmet sektöründe çalışırlar ve çok yüksek ücretler kazanmazlar. Ayrıca ”kentte kazandığı parayla köyde çok kolay bir şekilde hayat sürdürebilecek olan insan kentin müsrifliğe varan eşya, giyim, gıda, ulaşım, eğlence masrafları nedeniyle geçimini sağlayamamaktadırlar” (Işık, 2019: 169). Kentte yaşamaya başlamak sadece mekân değiştirmek değildir. Aynı zamanda bir yaşam biçimine dâhil olmaktır. Göç eden insanlar elinden gelen imkânlar ile bunu yaşamaya çalışırlar.

Ekonomik sıkıntıların ele alındığı *Yoksulluk Kitabı*'nda bahsedilen insanların büyük bir kısmı köyden göç etmiş, şehirde yaşamaya çalışan kişilerdir. Ülkedeki olumsuz ekonomik şartlar herkesi etkilemiş olsa da göç eden kişiler şehre geldikten sonra, daha kendilerine ait bir yer bulamadan geçim sıkıntısı ile daha kötü hale gelmişlerdir.

3.2.1.3.2. Köylü- Kentli Çatışması

Köyden kente göç eden herkes gibi İstanbul'a göç eden insanlar da beraberlerinde yaşam şekillerini, alışkanlıklarını da getirmişlerdir. Bunun yanında şehirde de oluşan yapıya göre geçmişten gelen bir düzen vardır. İşte tam da bu noktada da oluşan çatışmadan bahseder Kutlu. Bu çatışmanın insanlarda ve şehrin yapısında oluşturduğu olumsuz etkilerden bahseder. Kentin kendi kuralları olduğunu ve insanları da buna tabi olmaya zorladığını söyler. Tabi ki göç eden kişilerin bir anda buna uyum sağlaması zordur çünkü köy yaşantısının da insanlara sunduğu oldukça geniş bir özgürlük alanı vardır. Bu özgürlükten çıkıp caddeler, sokaklar, binalar arasına sıkışıp kalan insanın ruhunda bir daralma oluşur. Aynı şekilde köyden gelip de şehre uyum sağlamaya çalışan insanlar bu bocalama döneminde yaptıkları

kural ihlalleri ile alışılmış düzene göre yaşayan şehirli insanları rahatsız ederler. Şehirli insanın da bozulan düzenle beraber huzuru kaçır. *Şehir Mektupları*'nda Tersine Dönen Şemsiye isimli denemesinde bu çatışmadan şöyle bahseder Kutlu:

Kente inen köylü, şehirlinin yoğun yerleşimi içinde onlara ayak uydurmakta zorluk çektiği gibi, kentlinin hayatını da zora koşmuştu. Nerede durulacak, nerede yürünecek; nerede bağırarak, nerede susulacak; çöpler nereye atılacak, halı ne zaman pencereden silkelenecek, apartman komşuluğu nasıl yürütülecek, bütün bunlar ve beraberinde yüzlerce davranış biçimi onu bunaltıyordu (Kutlu, 2016b: 27, 28).

Taşradan göç eden insanlar İstanbul'da yaşayan insanlarca pek de hoş karşılanmamış hatta küçümsenmiştir. *Yoksulluk Kitabı*'nda durumu şöyle özetler: "Bir adama kaba-bilgisiz-işe yaramaz vb. gibi sıfatlar mı yüklemek istiyorsunuz: 'Köylü' deyiverip çıkarın işin içinden" (Kutlu, 2016d: 129). Göç edenlerin kendi alışkanlıklarını da şehre taşıdıkları, burada olmaya yakışmayacak şekilde davrandıklarından, burada oluşturdukları kalabalıkların şehri berbat ettiğini söyler şehirdeki insanlar. Zaten şehir yoğunluk, koşturmaca ve telaş demektir ve bu yüzden dışarıdan gelen insanlar bu kaosu bir parçası haline gelirler. Kutlu, *Şehir Mektupları*'nda Tersine Dönen Şemsiye isimli denemesinde şöyle ifade eder:

Kentlere akan kalabalıklar köyün alışkanlıklarını, âdet ve davranışlarını da birlikte getirmişlerdi. Oysa kent kurallarını koyan bir yapı arz ediyordu (Kutlu, 2016b: 27, 28).

İstanbul'a göç eden insanların da içinde buldukları halden çok da memnun olmadıklarını söyler Kutlu. Ağır şartlardaki işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Hizmet sektöründen başka bir alanda kendilerine yer bulamamışlardır. Şehrin kenarlarında kendilerine iyi kötü bir yaşam alanı oluşturmuş ve orada kendilerince bir hayat kurmuşlardır. Onlar geçim telaşı içindeyken şehirle ilgili yetkiyi ellerinde bulduranlar da onlarla ilgili bir çalışma yapmamışlardır. Barınma, beslenme, eğitim gibi ihtiyaçları gözetilmemiştir. Ne yapması gerektiğini tam olarak bilmeyen bu insanlara bir yol yöntem gösteren de olmamıştır. İşte Kutlu, şehirli insanların bunu göz önünde bulundurmadığını ve sorumluları yanlış tespit ettiklerini söyler. Çoruk, Kutlu'nun toplumun tarafında yok sayılan, hor görülen tarafına kendisini ifade etme imkânı sunduğunu söyler (Çoruk, 2012: 274).

3.2.1.3.3. Gecekondulaşma

Taşradan İstanbul'a gelen insanlar şehirde, planladıkları hayata hemen kavuşamazlar. Gelir gelmez barınma sorunu karşılar onları. Zaten maddi olarak iyi durumda olmayınca şehrin kenar semtlerinde, bir şekilde insanların kendi çıkarları için imara açtıkları yerlerdeki gecekondualarda yaşamaya başlarlar. Tabi ki bu gecekondualarda şartlar çok da iyi değildir. Ev yapısı, alt yapı insanları memnun edecek şekilde değildir. Ancak buradan başka bir yere de güç yetmeyince mecburen bu şartlarda yaşamaya razı olurlar. Her yağmurda bu evleri su bastığını ve oradaki insanların mağdur olduğunu söyler Kutlu.

Zamanla gecekondualarda ayrı bir kültür ortamı oluşur. Köyden gelen insan değişir ve artık köylü olmaktan çıkar ama kentli de olamamıştır. Gecekondualarda ayrı ayrı hikâyeler ile aynı dertlerden muzdarip bir birliktelik içinde yaşar insanlar. Hatta buradaki insanlar oluşturdukları yeni sentez ile şehrin diğer kesimlerine bile seslerini duyurur hale gelmişlerdir. Arabesk müzik ile iç sıkıntılarını dökmüşlerdir mesela. Zamanla arabeskin diğer kesimlerde bile kabul edilir hale gelmesini sağlamışlardır.

Gecekonduanın orada yaşayan insanların haricinde şehirde bulunan insanlara da bakan bir yönü vardır. Kentli insan için köyden kente göç eden insanların şehirdeki varlığına dair somut bir göstergedir gecekondualar. Önceleri görmezden gelinen bu alanlar zamanla büyümüş ve çözülmesi gereken bir sorun haline gelmişlerdir. Ama orada yaşayan insanları ya da onların hikâyelerini görmez bakanlar. Yalnızca gecekonduanın şehre ne kadar yakışmadığını görürler. Ve gecekonduaları yok etmek geçer içlerinden. Tabi bu yok oluş ile ortada kalacak insanları düşünmez kimse. Hatta yağmur sonrası zarar gördüğünde bile dere yatağına yaptıkları için orada yaşayan insanların suçlu olduğunu düşünürler. Tabi ki insanlara o araziyi açanlardan kimse bahsetmez. Asıl sorumlular hiç düşünülmez. Kutlu, bunun ne kadar acı olduğunu vurgular. İnsanlar kendileri rahat içinde olduklarında diğerlerinin halini anlamaya çalışmazlar.

3.2.1.3.4. Yozlaşma

Mustafa Kutlu için taşra kültürün en iyi muhafaza edildiği yerdir. Göç sonrası taşranın terk edilmesi aynı zamanda kültürel birçok şeyi de arkada bırakmak

demektir. Yani göç aslında yozlaşmanın başlangıcı demektir. Şehir, modern yaşam demektir ve kendi kurallarına uyum sağlamaya zorlar insanı. Zaten göç eden insan da şehirde yaşanan hayata özenip geldiği için yavaş yavaş değişmeye başlar. Bu değişimin olumludan olumsuz olduğunu söyler Kutlu. Göç eden insan kültüründen, dininden, kendisinden tavizler vermeye başlar.

Modern hayatın zihniyeti geleneği dışlıyor. Cemaati küçümsüyor, horluyor, baskıcı buluyor; kişinin özgürlüğünü kısıtladığını iddia ediyor (Kutlu, 2016c: 110).

Yozlaşma pek çok alanda birden yaşanır Kutlu'ya göre. İnsanların birbiri ile irtibatı eskisi gibi değildir. İnsanla, doğayla ve Allah'la mesafe girer insanın arasına. Hatta zamanla kendisine bile yabancılaşır insan, tıpkı şehirdeki diğer insanlar gibi. Kutlu pek çok yazısını bu yozlaşmayı fark ettirebilmek için yazar. İnsanların durumlarını gözler önüne serer ki fark edip bundan kurtulabilmelerini ümit eder.

Birisi şöyle diyordu, iktisadı öne alan birisi. "Bırakın aile dağılsın, tek buzdolabı yerine iki, tek televizyon yerine iki, tek çamaşır makinası yerine iki tane satarız fena mı?" (Kutlu, 2016c: 111)

Kutlu, yozlaşma ve diğer sorunlar konusunda tamamen olumsuz değildir. İnsanın tabiatından gelen güzelliklerin, sahip olduğu değerlerin onu yönlendireceğini ve iyi tarafını tamamen kaybetmeyeceğini söyler. Yaşadığı soruna da çözüm olarak da dini önerir. Hayat Tarzı isimli denemesinde dinin hayata nasıl yön verdiğinden, günümüz insanının sorunlarından bahseder ve bu sorunların cevabını dinde bulabileceğimizi ifade eder (Kutlu, 2017c: 103-105).

3.2.1.4. Göç Sonrası Taşra

Taşra hep göçle birlikte anılır Kutlu'nun denemelerinde. Ya taşrada yaşayan insanların şehre göç etmekteki isteğinden, göç eden kişilerin vardıkları yerde ki durumundan ya da yakınları göç ettikten sonra mahrumiyetlerine mahrumiyet eklenen kişilerin durumundan bahseder. Belki de en çok geride kalanlar için üzülür Kutlu. Çünkü kültürümüze ait değerlerin en iyi taşrada muhafaza edilebileceğini düşünürken orayı terk etmeyip kalan insanların daha iyi şartlarda yaşaması gerektiğini ifade eder sürekli. Oysaki durum hiç de öyle olmamıştır. Zaten eksiklikleri ile anılan bu yerler insanların gidişi ile biraz daha eksilmiştir. *Şehir*

Mektupları kitabında Gözden Çıkarılan Taşra isimli denemesinde bu konudan bahseder.

Taşra sürekli göç veriyor, nüfus veriyor. Geride harap olmuş haneler, işlenmeyen araziler, bozulmuş bağlar kalıyor.

Sadece bunlar mı?

Birkaç neslin hatıraları bu harabatın altında yok olup gidiyor.

İnsanlar ve çocuklar maziye büsbütün terk ediyorlar, asılları hakkında tümünden bilgisiz kalıyorlar.

Ve bütün terk edilmiş taşralı çocuklar yarışa yüz metre geriden başlama talihsizliği ile baş başa bırakılıyor.

Ya yarım kalmış yatırımlar, kapısına kilit asılı fabrikalar, bomboş bir arazinin ortasında kaderine terk edilmiş işletmeler.

Taşra işte bu (Kutlu, 2016b: 87).

3.2.1.5. Tersine Göç

Kente göç eden insanlar olduğu gibi son dönemde aksi bir göçün de olduğunu ve bu kez köye göç eden şehirli insanların orada ne kadar zorlandıklarını da anlatır Kutlu. Şehirde bunalan insanlar bundan kurtulmak için bir yol aramış ve sakin yerlere sığınmak istemişlerdir. Hatta bunun son zamanlarda sık sık dile gelmesi moda olmasına sebep olmuş ve bu şekilde düşünmeyen insanlar içinde bir ihtimal haline gelmiştir. Ancak büyük hevesler ile gidilen köyler insanlardan bazı tavizler bekler. Kutlu, şehirde alışılmış olan konforun buralarda olmadığını ve bunun da bir alışma süreci gerektirdiğini söyler. Tabi ki henüz yaşanan bir durum olduğu için köylere göç eden insanların uyum sağlayıp sağlayamayacağı bilinmemektedir. Kutlu, sonuçları bekleyip görmekten yanadır. *Şehir Mektuplarında* ki Tersine Dönen Şemsiye isimli denemesinde şehirden taşraya göç etmeyi düşünen insanların içinde bulunabilecekleri durumu şöyle anlatır:

Kentli nüfusun varlıklı kesimi “artık buralarda yaşanmaz” diyerek, büsbütün kenti terk etmeye hazırlanıyordu.[...]

Ama şehrin konforuna alışmış, elleri kürek sapı tutmamış insanlar, tabiatın istediği uyumu nasıl gerçekleştirecek? Yoksa yerleştikleri evlerin bakımı için yine şehirden birer “temizlikçi kadın” mı getirecekler? (Kutlu, 2016b: 29, 30)

3.2.2. Modernleşme

Modernleşme Kutlu'nun en sık bahsettiği konulardan biridir. Yazara göre ülkemizde ve dünyada modernleşme ile birlikte değişen pek çok değer olmuştur. Balcı, Kutlu'nun seçtiği temalar ile modernizme karşı çıkıp postmodern sayılabilecek eleştiriler de yaptığını söyler (Balcı, 2012: 315). Kutlu'ya göre modernleşmenin yarattığı değişim insanları, şehirleri, kültürleri birbirine benzetmiş hatta aynılaştırmıştır. Kendi varlığını gösteren bir kişiden ziyade birbirinin aynısı insanlara rastlanmaya başlamıştır. Ülkemizin dört bir tarafında o bölgenin kendi değerleri öne çıkarken artık gidilen her şehirde insanların bir diğeriyle aynı giyindiği, aynı davranışları sergilediği, aynı tarzda mekânlara gittiklerini görür ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Öyle ya her yer aynı ise bir yerden kalkıp diğerine gitmenin çok da bir manası kalmamış olur (Kutlu, 2016b: 118, 119). Kutlu, bunu *Şehir Mektupları*'nda Geçmiş ve Gelecek yazısında şöyle ifade eder:

Baba evi yıkılmış, top koşturduğumuz arsaya apartmanlar tünemiş, dalından düşüp kolumuzu kırdığımız dut ağacı kesilmiş ve yaz günleri girip yüzdüğümüz o yeşil ırmak simsiyah bir suya dönüşmüştür.

Bir gün ansızın baba ocağına döneriz.

Orayı, biz yapan unsurların teşkil ettiği binayı boşuna arar dururuz. Sonra tarifsiz kederler içinde, boynumuzu bükerek alelade, kimliksiz ve kişiliksiz yaşama ortamımıza geri döneriz.

Bu ortam tek tip insan, tek tip yiyecek, tek tip düşünce, tek tip üretim ve tek tip tüketim üzerine bina edilmiştir (Kutlu, 2016b: 12, 13).

Modernizm insana, topluma ve bunların sahip olduğu değerlere etki eder ve bunları değiştirmeye başlar. Kutlu, *Şehir Mektupları*'nda Yeni Bir Bayram- Yine bir Bayram isimli denemesinde bu değişimden bahseder:

Dünya değişiyor ve hayatımız da bu değişmeden nasibini alıyor. Yaşadığımız evler, sokaklar, şehirler değişiyor. Modernizm getirdiği teknolojik unsurlarla bu değişime gittikçe hızlanan bir ivme kazandırıyor (Kutlu, 2016b: 17).

Kutlu'nun ele aldığı meselelerde sürekli geleneksel ve modern olan çatışma halindedir. Şakar, Kutlu'nun bahsi geçen bu çatışmada her daim geleneksel olandan tarafta olduğunu söyler (Şakar, 2012: 132). Denemelerinde de bu düşüncüyü destekler şekilde fikirlerini ifade eder. Geleneği överken modern olanın kötü taraflarını ortaya koymaya çabalar. Sürgit, modernleşmenin aslında ülkemizde uzun zamandır üzerine düşünülen ve farklı eserlerde ele alınan bir konu olduğunu ancak Kutlu'nun sorunları dile getiren insanlardan farklı olarak meselelerle çözümlerde getirdiğini ifade eder (Sürgit, 2012: 311). Kutlu, karamsarlığa düşmeden, insanlarda olumsuz bir ruh hali oluşturmadan sorunları kendince belirlediği çözümler ile birlikte ele alır.

3.2.2.1. Batıya Özenme

Her toplumun kendine has özellikleri vardır. Bizim toplumumuz da oldukça zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bu sayede diğer toplumlardan ayrılır ve kendimizi ortaya koyabiliriz. Ancak modernleşmenin getirdiği şeylerden biri olarak toplumumuzda batılı tavırlara özenme olduğunu söyleyebiliriz. Kutlu, bunun son derece yanlış olduğunu ifade eder sürekli. Çünkü zaten bizim sahip olduğumuz değerler o kadar kıymetlidir ki farklı bir değere ihtiyacımız yoktur. Ayrıca bir başka topluluğa benzemek bizim varlığımızı ortaya koymamıza manidir. Yazar, bunu fark etmemizi ve öz değerlerimize sahip çıkmamız gerektiğini ifade eder.

Teknolojinin gelişmesi ile dünyanın geniş bir köy olduğunu varsayarsak herkesin birbirinden hızlıca haberdar olmasını doğal karşılarız. Ancak ülkemizde bu haberdar oluş bir adım öteye taşınmış ve özenmeye geçmiştir. Batılı tarzda bir yaşam pek çok kişinin hayalini süsler olmuştur. Tabi ki bu yaşam biçimi bizim kültürümüze uygun değildir. O yüzden Kutlu, takılıp kaldığımız yerden yönümüzü asıl bize ait olan değerlere çevirmemiz gerektiğini söyler. Köpekli Adamın Yalnızlığı'nda batılı yaşam biçimini benimsemiş bir insanın istediği hayatı yaşarken bir görüntüsünü anlatır. Adam insanlardan uzaklaşmış, sevgisini köpeğine vermiştir. Ancak istediği hayatın dışarıdan görüntüsü insanın içini acıtacak şekildedir (Kutlu, 2016b: 22).

3.2.2.2. Değişen Değerler

Geçmişten içinde bulunduğu güne ve geleceğe bakan Kutlu geçen zaman içinde değişen değerler olduğunu fark etmiş bundan duyduğu üzüntüyü de sık sık dile getirmiştir.

Önem verdiğimiz dini ve milli değerlerimiz modernleşmenin etkisi ile bu değerini yavaş yavaş yitirmiştir. Dini bayramlarımız buna bir örnek olabilir. Geçmişte heyecan ile beklenen bayramlar şimdi yapılacak aktiviteler önünde bir engel olarak görülür Kutlu'ya göre. Hayat telaşımız, beklentilerimiz arasında ailenin gönlünü yapmak gibi bir külfete girilir ve hızlıca bu gerek yerine getirilir. Tabi ki zorunluluk halinde yapılan bir eylem olduğu için de kimseyi memnun etmez ve insan “nerede o eski bayramlar” diye dertlenmeye başlar. Yazar artık bayramların eski bayramlar olmadığını hatta insanların eskiden kurban kesenler ve kesemeyenler diye ayrılırken şimdilerde tatile gidenler ve gidemeyenler olarak ayrıldığını söyler (Kutlu, 2016b: 19). Bayramı bayram olarak geçirememenin yanında bir diğer sıkıntı insanların birbirine olan bakış açısıdır. Geçmişte kurban kesemeyen insanlar tespit edilip yardımcı olunmak istenirken şimdi insanların asıl amacı gösteriş yapmak olmuştur. Aslında mesele ortak bir duyguyu paylaşmakken bunu unutup yerine yeni değerler konmuştur. Buna uyum sağlayanlar geçmişi özlemlerle anıp bildiğini yine yaşamakta, uyum sağlayamayanlar diğerlerinin tatil anılarını dinlemekte ve iç âlemlerinde dertlenmeye devam etmektedirler.

Modernleşme yaşam şeklimizin değişmesine sebep olmuştur. Kültürümüzün getirdiği düğün, bayram gibi adetleri yerine getirmeye çalışan insanların çoğu artık şehirde yaşadıkları için şehirde olmanın getirdiği sıkıntılara katlanmak zorunda kalırlar. Mesela artık mesafeler çok uzaktır. Ulaşım meşakkatli. Eskiden sürekli birlikte olunan insanlar ile şimdi ayda yılda bir görüşmek bile çaba gerektirir. İnsan da bu çabayı bazen gösterir bazen de göstermez.

İnsanımızın geçimini sağlama yolları da zaman içinde değişmiştir. *Şehir Mektupları* kitabındaki Turizm Uğruna yazısında bu konuya turizme bakan yönü ile dikkat çeker. Turizmden elde edilecek gelir oldukça kazançlı görülmektedir ve bu uğurda elden gelen ne varsa yapılmaktadır. Ancak turizme yer açmak için ormanlık alanlardan, geçim sağlanan zeytinliklerden vazgeçmek uzun vadede düşünülmünce kayıptan başka bir şey getirmez. Hem de bu kayıplar doğa ile ilgili geri dönülemez

kayıplardır. Ayrıca turizm yapılırken esas olarak görülen şey daha çok paranın gelmesidir. Bu sebeple çok para kazandıracak müşteri daha çok önemsenir hatta para getirmeyen kişi önemsenmez. Aynı metinde ülkesi için canını riske atmış gazi bir dedenin, paralı turistlere hitap etmek için inşa edilen bir mekâna kazara yolunun düştüğü varsayılır. Değişen değerlerimiz bu örnekte çok net görülür. Savaşa katıldığı için yüce değerlerle bakmamız gereken o dede böyle bir anda yalnızca parasına göre değerlendirilir ve muhtemelen parası olmadığı için değer de görmez.

Geçim kaygısıyla ilgili eskiye göre değişen bir şey de insanların çalışma şartları ile ilgili beklentileridir. Eskiden herkes rızkını hakkı ile kazanmaya çalışırken Kutlu bunun artık çok da öyle olmadığını söyler. Az emek ile çok kazanç sağlayan işler insanlar için önemli hale gelmiştir. Bunun biraz daha üzücü yanı devlet eli ile olan işlerin bu anlayışa daha çok uymasındır. İnsanlar bilerek işlerini boşlayarak yaparlar ki bu ahlaktan çok uzaktır. Ama işte artık ahlak eskisi gibi değerli görülmediği için kimse bundan rahatsız olmaz. Tüketimin ön planda olması bunu sağlayacak imkânları değerli görür bu imkânlara sahip olanları yüceltir. Bu yüzen de artık kişi ahlakı ile değil de parası ile ağırlanır.

Geçmişe özlem duyan yazar bunu iyi ya da kötü pek çok örnekte yaşar. Öyle ki geçmişte ölüme duyulan hüznün dahi Kutlu'nun özlediği şeylerden birisidir. Eskinin uzun süren yaslarını değil de ölünün ardından gelen o doğal eksiklik hissini özler. Ve bu duygunun bile artık teknolojinin getirdiği hızla beraber çabucak kaybolup gittiğini söyler. Bir nevi bu hız etkisine aldığı insanlara uyuşturucu etkisi yaparak adeta dertlerinden uzaklaştırır.

Kültürümüzde takdir ve teşvik edilen pek çok değer vardır. Ahlaklı olmak da bunlardan bir tanesidir. İnsan elinden geldiğince ahlaklı olmaya çalışır ve toplum tarafından da ahlaklı olan kişiler değerli görülür. Ancak Kutlu bir araba arkası yazısından hareketle artık bunun çok da öyle olmadığını söyler. “Kıroyum ama para bende” bu ifadenin bir meydan okuma olduğunu ve içinde bulunduğumuzun durumun bir göstergesi olduğunu söyler (Kutlu, 2017a: 24). Çünkü artık baktığımızda manevi değerlerin öne çıkması dilde kalmıştır; hal, tavır ve istekler bunun aksini gösterir durumdadır. Özellikle yokluktan bir şekilde varlığa ulaşmış insanlar geçmişte hor görülmelerinin acısını çıkartırcasına hal ve tavırlarını değiştirmeden yaşamlarını sürdürmektedirler. Tabi ki insanlar için de asalet

göstergesi olan ahlak yerini paraya bıraktığı için de artık paraya sahip olan değerli durumdadır.

Hayatımızı güzelleştiren şeyleri hayatın renkleri olarak tanımlayan Kutlu, konu üzerine düşünmüş ve bunlarında geçmişten farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Eskiden kuş sesleri, ezan sesi, toprak kokusu, yeşillikler insanın hayatına renk katıyor iken artık bunlar fark edilmez hale gelmiştir. Şimdiler de insanı “motor sesi”nin mutlu ettiğini söyler. Hem de bu ses öyle yüksek çıkar ki geçmişte duymayı arzuladığımız tüm sesleri bastırır. Motor sesi, hız, güce, şehvete işaretir Kutlu için.

Hayat tarzımızı belirleyen şeylerin ne olduğu sorusu üzerine düşünür yazar. Eskiden toplumumuz için hayat tarzımızı belirleyen şeyin din olduğunu söylerken şimdi ise maalesef bunun daha farklı olduğunu söyler. Bir taraftan kendi değerlerimizi muhafaza etmeye çalışırken bir taraftan da farklı kültürlerin etkisine açık haldeyizdir. Bizim için kıymetli şeylermiş gibi batılı değerlerin hayatımıza yerleşmesinden rahatsız olur ve bunu da sıkça ifade eder. Kastı elbette ki tamamen her şeyi reddetmek değildir ama alternatif bulmayı teklif eder. Dinimize, kültürümüze uygun alternatifler. Ancak o şekilde kendimiz olabileceğimizi, kendimiz gibi yaşayabileceğimizi söyler.

Teknolojinin hayatımıza getirdikleri ile beraber sanatın yeri de üzerine düşündürür hale gelmiştir. Özellikle yaygınlaşan televizyon kendi eğlence unsurlarını üretmiş izleyenleri de bu yönlü yönlendirmiştir. Her şeyde hızlı olanın rağbet gördüğü bu zamanlarda televizyon bu hıza uyan programlar ortaya koymuş ve insanlar tarafından da fazlaca rağbet görmüşlerdir. Kutlu bu noktada eğlence programlarından örnekler verir. Eskiden insanların değer verdikleri sanatçıları izlemeye gitmelerine karşın şu anda televizyonun onlara biçtiği yer bir yarışmadaki jüri koltuğudur. Sürekli değişen yarışmacılar, farklı figürler, müzikler ve daha pek çoğu usta denebilen sanatçılara daha büyük bir alan tanımaz (Kutlu, 2017c: 174-176).

Zengin ile fakir arasındaki mesafenin açılması ile insanların birbirlerinin dertlerine duyarsız kalmalarından da yakınır Kutlu. Ülke de bir kesim yokluk içinde yaşarken diğerlerinin kendilerini farklı şekillerde avutmalarından yakınır. Dizilere dalar mesela insanlar. Diziler konu olur muhabbetlerine. İnsanların dertlerini

konuşmak aklına dahi gelmez kendi derdine düşmüşken. Böyle oyalanmalar ile asıl olanı kaçırmalarına ve yoksullara karşı bu kadar duyarsız olmalarına üzülür.

3.2.2.3. Değişen Mekânlar

Mustafa Kutlu için mekân önemlidir. İnsanların sahip oldukları eşyalarla bir bağ kurmaları gibi içinde oldukları mekânlarla da bir bağları olduğunu düşünür. *Şehir Mektupları* kitabındaki; Köprü'ye, Zamana ve Mekâna Dair yazısında yanan Galata Köprüsü'ne insanların verdikleri duygusal tepkileri haklı sebepleri ile anlatarak mekâna dair fikirleri konusunda bize ipuçları verir.

Zaman içinde değişen değerlerin sebeplerinden biri olarak değişen mekânları görür Kutlu. Modernleşmenin etkisi ile değişen ev yapıları insan ilişkilerinde fazlaca etkili olmuştur ona göre. Değişen mekânlar değişen değerlere sebep olur ve değişen değerler de geçmişe duyulan özleme. Yazar geçmişte güzel olan şeyin mahalle yaşantısı olduğunu söyler. Mahalleye ait olan ne varsa güzeldir ona göre. İnsanlar birbirlerini tanır, kaynaşır ve ortak değerler paylaşırlar. Tabi ki içinde bulunduğumuz şartlarda bu pek mümkün değildir. İnsanlar arasında değişen mekânlarla beraber büyük mesafeler açılmıştır. Can, kentsel dönüşümle birlikte mahallelerin yeniden kurgulandığını fakat bu süreçte mahalleye dair değerlerin dikkate alınmadan yapay mahalleler inşa edildiğini söyler (Can, 2017: 145).

Komşuluk, akrabalık, arkadaşlık mahalle kültürünün bir ürünü iken artık mahallelerin yavaş yavaş kaybolması ile bu kavramlar da eskisi gibi anlam ifade etmemeye başlar. Herkesin birbirini tanıdığı, durumundan haberdar olduğu, kaynaşmaların en üst seviyede olduğu zamanlardan, yan komşumuzu tanıyamadığımız zamanlara gelmek üzer Kutlu'yu.

Mahalle yıkıldı, sokaklarda yabancılar dolaşiyor. Kimse kimseye selâm vermiyor. Eşsiz bir yalnızlık yaşanıyor. Herkesin yüzü asık ve mutsuzluk moda (Kutlu, 2017b: 187).

Değişen mekânlar insanın değişimini gösterir aslında. Kutlu, mekânı tasvir ederken aslında insanın durumunu tasvir eder. Tahrip olan her yer insanın ruhunda bir yere işaret eder. Mekânların tek tipleşmesi insanların aynılaşmasına işaretir.

Değişen pek çok şeye rağmen insanın doğasında öze doğru bir yönelim vardır. Yaşadığımız şehirlerde bulunan parklar şehirli insanın doğaya olan özleminin somut bir göstergesidir Kutlu'ya göre. İnsan doğadan uzaklaşmış olsa da aslında iç dünyasında hep bir eksiklik hisseder ve bu eksikliğin sonucunda parklar kurmaya başlar. Bu parklarda doğal andıran bitkiler, taşlar bulunur. İnsan bir şekilde kendisini daha huzurlu, mutlu hissedeceği ortamlar oluşturmaya çalışır. Kısa süreli de olsa böyle mekânlarda kaybettiği tabiatı yâd etmiş olur.

3.2.2.4. Yabancılaşma

“Yabancılaşma kavramı temelde ontolojik bir sorunu ifade etse de modern dünyada modern anlamlara bürünmüştür. Aklın ve pozitif bilimlerin ölçüt olduğu modern çağda, yabancılaşma kavramı da bu ölçütler ışığında yeni anlamlar kazanmıştır” (Işık, Ayşe Koçak, 2019: 205). Konuyu farklı kesimler açısından ele alan Kutlu; yabancılaşmayı farklı bir değere alışmak değil de daha çok kendinden uzaklaşıp diğerine yaklaşmak olarak görür.

Denemelerinde günümüz insanının içinde bulunduğu durumlar hakkında fikir yürüten Kutlu, modern insanın yabancılaşmasına da sık sık değinir. İnsanın yabancılaşmasını etkilen birçok faktör vardır. Yazar da yabancılaşmaya dair tespitlerini okuyucular ile paylaşır. Özellikle *Dem Bu Demdir*'de bu yabancılaşmaya sebep olan pek çok konu üzerinde durduğu yazıların yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Ahmet Haşim'in o unutulmaz Müslüman Saati makalesi modern zamanlar ile eski dünyanın birbirinden nasıl da mahiyetçe ayrıldığını enfes bir dille dile getirir. Ve bizim de nasıl da alafranga zamana geçerken zorlandığımızı, hayatın bütün füsün ve şiirini kaybettiğimizi gözler önüne serer (Kutlu, 2016b: 51,52).

Kutlu'nun ele aldığı şekilde bir yabancılaşmayı köyden kente göç eden insanlarda görebiliriz. Memleketinden kalkıp hiç bilmediği, tanımadığı bir yere göç eden insanlar zamanla oradaki şeyleri benimsemeye başlarlar. Bu durum aynı zamanda insanın değişmesi ve daha sonra kendisine uzaklaşması anlamına gelir. Benimsediği değerler gittiği yerden farklı olduğu için göç eden insan kendisini sorgulamaya başlar. Gittiği yere uyum sağlamaya başladıkça da aslında köklerinden gelen değerlere yabancılaşmış olur.

Benzer bir yabancılaşma modernleşmenin etkisi altına aldığı şehirde ya da taşrada yaşayıp da yer değiştirmeyen insanlar için de söz konusudur. İnsan farklı bir yere gitmez ama özellikle medyanın etkisi ile farklı kültürlerle yoğun bir teması olur. O andan sonra da yavaş yavaş gördüklerini kendi hayatı ile kıyaslamaya başlar. Memnun olmadığı şeyler olduğunu fark ettikçe de kendisine yabancılaşır. Bu yabancılaşma insanın kendi kabuğuna çekildiği anda mutsuz olmasına sebep olur.

Modernizmin insana dayattığı bazı kurallar vardır. İnsan eğer modern bir hayat yaşamak istiyorsa buna uyum sağlamak zorundadır. Bu yüzden modernizmin direktiflerini yerine getirmek için çabalar. Fakat modernizmin istekleri kültürümüzün isteklerine tamamen terstir. O zamana kadar kültürün doğru kabul ettiklerini kabul eden insan için eski değerleri bir anda bir şey ifade etmez hale gelir. Modern hayat için uğraşan insan bir noktada kültürünü reddetmek zorunda kalır. Hayatın Rengi'nde Kutlu, eskiden olsa hayata renk katan şeylerin kuş sesi, ezan sesi, bir çiçeğin kokusu gibi şeyler olduğunu söyler. Ancak şimdilerde hayatın rengini hız belirler der hatta hayatın renginin artık olmadığını (Kutlu, 2017a:27-29).

Modern hayatın daima yenilikler sunduğu insanımız yeni ve eski arasında bocalama yaşar. Yazar, bunu “ne eskiyi untabildik ne yeni yolu tutabildik” (Kutlu, 2017c: 176) şeklinde ifade eder. Aynı durum dini yönden de yaşanır. “Ne yazık ki Müslümanlar Batı tipi hayat karşısında kendi inançları doğrultusunda dünyanın hiçbir yerinde bir “hayat tarzı” kuramadı. Hep tenkit, hep itiraz. Yeni bir teklif ve uygulama yok” (Kutlu, 2017c: 61). Bu tenkitler kişilerin önem verdikleri değerler ile arasına mesafe girmesine sebep olur. Dini kutsalların yerine insana kendi kutsallarını kabul ettirir.

Batı'daki “güç temel küzü” Hududullah'ı çiğneyerek tabiat-siyaset iktisat alanında bir “özgürlük” uydurdu. Bu özgürlüğe karşı çıkanları mahallenin delisi ilan etti. Sonunda nasıl bir tablo ile karşılaştık dersiniz?(Kutlu, 2019b: 94).

Modernleşme aslında gün geçtikçe insanların birbirine benzemesine sebep olur. Aynı tip giyinen, aynı tip beslenen, benzer mekânlarda yaşayan insanlar ortaya çıkar. Şekilden ibaret olan bu benzerlik insanların iç alemlerine yansımaz. İnsanlar hızla birbirlerinden uzaklaşır (Kutlu, 2017b: 9). Özellikle son zamanlarda “yalnızlık” kavramının çokça gündeme gelmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir Kutlu.

Dinimize göre yalnızlık Allah'a mahsustur. Ama modern hayat insan için kıymetli olanı eleştirdikçe aynı zamanda onu yalnızlığa da itmiş olur (Kutlu, 2019a:56-59).

Kutlu'ya göre modern insanların yaşadığı olumsuz duygulara sebep olanlardan birisi de mekân ile arasında bir irtibatının kalmamasıdır. Normalde mekân insanın hafızasında geçmiş ile bir bağ kurarken artık değişen, dönüşen mekânlar insan için bir şey ifade etmez hale gelir. İnsanın ait olduğu yere dair bağlardan biri daha bu şekilde eksilmiş olur (Kutlu, 2017b: 12,13). Eskiden insanlar tanışırken birbirine “nerelisin?, kimlerdensin?” diye sorarken artık bu sorular çok da bir anlam ifade etmez hale gelmiştir. Eskiden yaşadıkları yerler ait izler taşıyan insanlar şu anda olduklarından çok daha farklı bir hale bürünmüş durumdadırlar (Kutlu, 2017a: 178).

Ülkemizde kültürümüzün kötü gösterildiği bir anlayış uzun yıllar hâkim olmuştur. Kendi değerlerimiz, olanın aksine olumsuz bir şekilde yansıtılmış nefret edilen bir unsur haline getirilmeye çalışılmıştır (Kutlu, 2017c: 16-18). Bu durumda sürekli olumsuzlukları duyan insan kendine ait olan değerlerden uzaklaşmaya başlar. *Vatan Yahut İnternet*'teki *Yüzleşmenin Adı* yazısında Kutlu, doğurduğu sonuçlardan bahseder ve telafi edilmesi için bir şeyler yapılması gerektiğini söyler. “Önce zihnimiz kirlendi, sonra kendimizden şüpheye düştük, ardından inançlarımızı sorgulamaya başladık” (Kutlu, 2017c: 19).

Yabancılaşma konusunda Binyazar, insanın yapısı gereği kendini yansıtacak bir öze, yaratıcılığa ihtiyaç duyduğunu söyler. Oysa artık medya insana seçme sansı bırakmadan onun için iyiye, güzele karar verir durumdadır. Medyanın onaylamadığının insana yabancılaştırıldığını söyler. Kriterleri medyanın belirlediği bir yarış başar insanlar için ve buna uymayan herkes bir şekilde mutsuz olur (Binyazar, 1993: 32).

Yabancılaşmadan bir sorun olarak bahseden Kutlu, bunu yalnızca eleştirmekle kalmaz. İnsanın içinde bulunduğu buhrana çözümler sunar. Aslında yabancılaşmayı ele aldığı her denemesini öz değerleri hatırlamak için bir fırsat gibi düşünebiliriz. Çünkü Kutlu unutulmuş değerleri hatırlatıcı pozisyonundadır.

Onlara öteden beri bir teklifim var. Hem kendimize hem dünyaya İslam'ın emri olan 'Kanaat Ekonomisi'ni önerebiliriz (Kutlu, 2016c: 93).

3.2.2.5. Lüks ve Konfor

Gelişen teknoloji ile beraber insana hayallerindeki benzer bir dünya sunulmaya başlanmıştır. Temel ihtiyaçlarını dahi karşılamak için belli meşakatlere katlanmak zorunda olan insan artık bu zorlukları geride bırakmış ve daha rahat bir hayat yaşamaya başlamıştır. Hatta yazar bu rahatlığın bir adım daha ileri gittiğini ve insanların konfora fazlaca düşkün olmaya başladığını söyler. Fakat yine Kutlu'ya göre bu konfor arzusu bize ait olan bir değer değildir. Hatta kültürümüzde yüceltilen kanaat kavramına tamamen zıttır. Bunu *Şehir Mektupları* kitabında Lüksün ve Konforun Peşinde isimli denemesinde şöyle ifade eder Kutlu:

Modern teknolojinin insanoğluna büyük bir konfor sağladığı inkâr edilemez. Bu sayede bazıları masallardaki manzaraları yaşıyor ve “ga diyince et; gı diyince süt” veren bir mekânizmaya kavuştuklarını gizlemiyorlar.

Oysa bizde “Kanaat en tükenmez hazinedir” diye bir düstur vardır (Kutlu, 2016b: 24).

Filmlerde izlediği sahnelerden hareketle tavan aralarını düşünür Kutlu. Filmlerde genelde depolama alanı olarak kullanılan bu yerlerin zihninde böyle bir imajı varken kendisi de benzer evlerde yaşamasına rağmen, bizde eskiden tavan aralarının hiç de anlatıldığı gibi kullanılmadığını söyler. Daha doğrusu fazlalıklardan uzak sade bir hayat yaşandığı için bu tarz bir yere ihtiyaç duyulmadığını. Tabi ki artık durum bundan çok farklıdır. İmkânı olanların rahat harcama yaptığı şu zamanda fazla olan eşyaları koyacak alana ihtiyaç vardır. Bunun yanında eskiden bir eşya kullanılamaz hale gelene muhafaza edilirken şimdilerde keyfi olarak elden çıkartılır. O zamanda bu eşyaların ne yapılacağı sorunu ortaya çıkar.

Kutlu'yu üzen meselelerden birisi de insanların gelir durumlarına göre aralarında oluşan büyük mesafelerdir. Kullanmak istemediğini bir başkasına vermek isteyen bir kişi ihtiyacı olan birini arada oluşan mesafe yüzünden bulamaz. Aynı zaman da uğraşmak da istemeyen kişi maalesef eşyaları en kolay yoldan çöpe atar. Yani eski anlayışlar eskiden yaşanan evlerle birlikte mazide kalmıştır.

Lüks ve konfor bize ait olanı temsil etmez bunu zaten sürekli ifade eder Kutlu. Ancak modernleşme bize fazlaca imkân sunduğu için insan ister istemez buna alışır ve artık bunlar vazgeçilemez bir hal alır. Ancak bunun hemen ardından

düşünmemizi ister; bize ait olmayan değerlere sımsıkı bağlanırsak onu sağlayan görüşe de sıcak bakmış olmaz mıyız? *Şehir Mektupları*'nda ki Lüksün ve konforun Peşinde isimli denemesinde daha başlıktan itibaren bu konuyu ele alır Kutlu. Aynı yazıda okuyucuyu da düşünmeye sevk etmek adına şöyle söyler:

Amerikanvari bir lüks ve konforu yakalamak için öylesine bir dünya görüşü, iktisat anlayışı, ahlak ve maneviyat, dahası zenginlik gerekmiyor mu? (Kutlu, 2016b: 26)

3.2.2.6.Kıyafet

Modernleşme insanların kıyafet seçimlerini de etkilemiştir. Özellikle büyük markaların dünya üzerinde ki seçimlere yön verdiğini söyler Kutlu. Hatta artık İslami hassasiyetleri olan insanların giyeceği kıyafetlere dahi bu markalar yön verir haldedir. Elbette ki bu durumda insanlar kıyafetlerini zevkine, inancına, kültürüne göre seçmezler. Tek kriter vardır o da modaya uyup uymamasıdır. Tabi ki bu durum aynı zamanda insanların kıyafetlerinin de aynışmasına sebep olur. Kişilerin zevkleri ya da toplumun kültürü değil modaya yön veren markaların seçimlerini görürüz insanların üzerinde. Ayrıca moda insanın elindekileri kısa süre kullanmasına müsaade eder. Bir süre sonra modası geçer ve insan artık elindekini bırakıp farklı bir kıyafet daha almanın peşine düşer. Elbette bu da ayrı bir bütçe gerektirir. Ancak kişi sırf diğer insanlardan geri kalmamak için daha fazla çalışıp istediklerini almaya razı olur. Böyle durumlarda kültürümüzün bize tavsiye ettiği kanaati hatırlatır Kutlu. Aksi halde nefsinin isteklerinin peşinde koşup duran insan bunları elde edemedikçe mutsuz olur.

Kıyafetlere yapılan harcamanın artmasının yanında görüntüler de bir o kadar aynışmaya başlamıştır. Modernleşmenin her şeyde olduğu gibi kıyafetleri de tek tipleştirdiğini vurgular yazar. Kişiyi ve yaşadığı toplumu ifade edecek özelliklerden ziyade popüler olan öne çıkar ve insanlarda buna razı olur. *Vatan Yahut İnternet* kitabındaki Tek Tip isimli yazıda şöyle der Kutlu: “Her ne kadar zaman zaman rengini ve biçimini değiştirse de dünyada erkeklerin giyimi tek tip olmuştur. Ceket, pantolon, Frenk gömleği, kırıvat” (Kutlu, 2017c: 109).

Kıyafetlerde görselin yanında kalite anlamında da değişimler olmuştur. *Şehir Mektupları*'ndaki Hasret Burcundaki İnsan denemesinde bundan bahseder. Özellikle

nüfusun artması ile ucuz kıyafetlerin bazı toplumlarca gerekli görüldüğü için üretiminin desteklendiğini söyler. Ancak zaman içinde yalnızca kölelere layık görülen bu sentetik kıyafetler yaygınlaşmış ve herkes tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İnsanın etrafını çeviren yapaylık kıyafetlere kadar uzanınca insanın yaratılışı gereği iç dünyasında doğal olana bir özlem başlar (Kutlu, 2016b: 96-98).

3.2.2.7. Beslenme

Modernleşmenin etkisi ile dünya üzerinde değişen şeylerden birisi de beslenme alışkanlıklarıdır. Özellikle tüketimin desteklendiği yer olan batı da sırf bu yüzden sağlık sıkıntıları çeken birçok insan vardır. Aynı şekilde bu durum ülkemizi de etkilemeye başlamıştır. Sağlıksız yiyeceklerin o kadar çok reklamı yapılır ki insanlar bu reklamlardan dahi etkilenir hale gelirler. Elbette ki yanlış beslenme ile ilgili yaşanan sorunlardan tamamen habersiz değildir insanlar. Konu ile ilgili insanları bilinçlendirmeye yönelik etkinliklerde yapılır. Ancak Kutlu meselenin trajikomik yanının; bu etkinlikleri sağlıksız yiyecek üreten firmaların düzenlenmesi olduğunu söyler. Onların eli ile yapılan etkinliklerde çözüm yerine bir nevi iç rahatlatma söz konusudur. Sağlıksız beslenmemenin zararlarından çok kaybedilen sağlığa kavuşma yöntemleri anlatılır. Yani her halükarda tüketim öncelenir. Aksi söz konusu bile edilmez çünkü kimsenin işine gelmez. İşte bu yüzden kendi elleri ile kurdukları tüketim dünyasında kaybolan insanlara göre biraz daha farkında olmamızı ister meselenin. Kültürümüzde bulunan bizi gereksiz tüketimden alıkoyacak değerleri hatırlamamız için telkinde bulunur. Sağlığımızı kaybettikten sonra bulunacak çözümlerden ziyade doğru beslenmenin önemsenmesi gerektiğini söyler.

Değişim her şeyi olduğu gibi yeme-içme alışkanlıklarımızı da etkilemiştir Kutlu'ya göre. Nesilden nesile aktarılan yemek kültürü artık genç nesillere zor tanıtılır hale gelmiştir. Hızla akan hayat için de insanlar ayaküstü karınlarını doyurmaya ve kaldıkları yerden hayata dâhil olmaya koşarken bu yiyeceklerin taşıdıkları özellikleri kaybetmelerine ve tek tipleşmesine sebep olmaktadır. Sağlıklı ve geleneksel yiyecek ve içecekler, bunlara bakılmaksızın en hızlı ulaşılabilecek yiyecek-içecekler yerlerini bırakmışlardır. Elbette ki yemek konusunda öne çıkan mekânlar da vardır ancak bu mekânların pek çoğu sağlık ya da kültürel kaygılardan uzak göze hitap edenin derdine düşmüşlerdir.

Dünya üzerindeki insanlara ve yine ülkemizdeki insanlara bakınca bir kesimin obeziteden şikâyet ettiği anda diğer kesimin açlık ve yoksulluk ile mücadele etmesinin oluşturduğu tezattan bahseder Kutlu. İnsanlar arasındaki ayrımın bir yansımasıdır beslenme şekilleri. Oysa bu durum dinimizin ve kültürümüzün bize tavsiye ettiği yardımlaşma duygusuna hiç de uymamaktadır.

Kutlu, insanların sağlıksız yiyecekler ile kendisine zarar vermesinin önüne geçilmesi gerektiğini söyler. Yani gerçek bir bilinçlenme gereklidir. Bunun için de çok uzağa gitmeye gerek yoktur. Dinimiz zaten bize yapmamız gerekeni öğütlemiştir. Tavsiye edilen az yemektir. İnsan buna uyduğu ve elindekini ihtiyacı olanlarla paylaştığı müddetçe kendisine zarar vermemiş olur.

3.2.2.8. Zaman

Modern hayatta zaman insanın kovaladığı bir şey haline gelmiştir. İşlerini yetiştirebilmek için belli bir tempoyla takip eder insan zamanı. Modern hayat hız demektir ve zaman da bunun ölçütüdür. İnsan geçip giden her an için kaygı duyar. Bu telaşın içinde boş bir zamanı arzular ve bunun için çabalar. O zamanı elde edebilmek için daha çok makineye ihtiyaç duyar bu da daha çok alım gücü ister. Aynı zamanda elde edilen boş zamanda yapılacak aktiviteler için de daha çok çalışır insan.

“Kentleşme ilk elde insanlara sunduğu elektrik ve aydınlatma gibi kolaylıklar insanlar için bir cazibe oluşturmuştur” (Sürgit, 2012: 293). İnsanın modern hayatta zamanı algılamasında değişiklikler olur çünkü zamanı belirlemede kriter olan şeyler değişmiştir. Aydınlatmalar gün içinde yapılacak olan işlerde esneklik sağlamıştır. Sabah günün ağarması ile işe başlayan insanlar modern yaşamda bunu dikkate almak zorunda değillerdir.

Modernleşme ile beraber değişen pek çok şey olmuştur ancak bütüne bakıldığında aslında değişen şeyin yaşam biçimi olduğunu söyler Kutlu. Eskiden zamanı dilimlere ayırmak için namaz vakitlerinin esas alındığını plan yapılırken konuşmaların dahi buna göre olduğunu söyler. İçinde bulunduğumuz zamana baktığımızda ise durum eskisinden çok farklıdır. Teknoloji hayatımıza hızı getirir; hız da yarışı. İnsan daim bir telaş halinde bulur kendisini. Bu yaşam biçimi ise insana stres olarak etki eder. Maalesef insan bu stresten kurtulmak için de yollar arayıp

durur. Kutlu, tam da böyle durumlar için yavaşlığı önerir. İnsanın oradan oraya savrulup durmaması gerektiğini, kendisine gelmesini tavsiye eder.

Zaman ile olan mücadele doğal değildir aslında. Yazar, bununla ilgili taşradaki yaşamdan örnek verir. Orada zamanın şehirdekinden daha farklı aktığını söyler. İnsanın zamanı doğaya ve dine göre tayin ettiğini o şekilde daha rahat bir zaman planlaması yapabildiğini söyler. Gün sabah ezanı ile başlar ve insan o andan itibaren diğer namaz saatlerine göre de yapacağı işleri planlar. Bu sayede zamanın daha bereketli olduğunu vurgular.

Kentlerde yaşayan insanlar için de yavaşlamayı tavsiye eden yazar, kendini kaybedecek şekilde çalışmasının insana bir şey kazandırmayacağını vurgular. İnsanın zamanı tabiatına uygun şekilde yönlendirmesi onun için en sağlıklı olandır. Bu yüzden modern hayatın bir dayatması olan hızdan arınmak gerektiğini söyler.

3.2.2.9. Tatil Anlayışı

Modernizmin hayatımız üzerinde etki ettiği şeylerden birisi de tatil anlayışıdır. Kutlu, modern yaşamdan ve insanın değişiminden bahsederken bu konuya da değinir sık sık. Çünkü insan modern bir hayat yaşamaya başlayınca zamanla kendi kabuğuna çekilmiştir. Ailelerin küçülmesi, çocukların anne-babalarından uzaklaşması bunun aileye bakan yönünü oluşturur. İnsanlar eskiden aileleri ile birlikte yaşar ya da sürekli gidip gelerek bir şekilde bağlarını sıkı tutmaya çalışırlardı. Ancak artık durumun böyle olmadığını söyler Kutlu.

İnsanlar hayat standartlarını yükseltmek için çok fazla çalışırlar ve bu insanda maddi ve manevi yorgunluğa sebep olur. Yorgunluğun çözümü ise tatile gitmek olarak görülür. Konforlu bir tatile çıkan insan yine para harcar. Sonra yine çalışması gerekir (Kutlu, 2016a: 155).

Eskiden tatiller aileleri görmek için bir fırsat iken artık bu durum söz konusu bile değildir. İnsanlar ilk fırsatta kendileri için uygun bir yer seçip orada diledikleri gibi tatil yapmak peşindedirler.

Değişen tatil anlayışından bayramlar gibi özel günler de nasibini alır. İnsanların bir araya gelip kaynaşacağı bu zaman dilimleri artık lüks ve konforlu bir tatil için uygun zaman haline gelmiştir.

3.2.3. Şehir

Kutlu, mekân ve eşyanın kendisi için önemli olduğunu söyler. Yabancılık çekmemek için gittiği yerlere alışmaya çalıştığını, orayı tanımaya çalıştığını söyler (Kutlu, 2017a: 72). Alışılması gereken mekânların başında da tüm yaşam alanımızı kapladığı için şehir gelir. Her şehrin bir ruhu olduğunu söyler ve bu ruhun yakalanması için çabalanması gerektiğini ifade eder.

Siz şehre kalbinizi açarsanız, ona yaklaşırsanız, o da size kendisini açar, size bağlanır (Kutlu, 2017a: 14).

Modernizm her şeyi olduğu gibi şehirleri de etkilemiştir. Kutlu, her şehrin iklimi, suyu, bitkileri ve daha pek çok şeyinin kendine has olması gerektiğini söyler. Gün geçtikçe her şeyin birbirine benzediğinden yakınan yazar eğer şehirlerin ruhlarını muhafaza etmek istiyorsak bu benzerlikten kurtulmak gerektiğini söyler.

Yazar, mekân olarak düşündüğünde şehre dair olumlu söylemlerde bulunur. Ancak şehri köy ile kıyasladığı zamanlarda şehirlerin modern hayatın yaşandığı yerler olarak kabul ettiğini görürüz. Bu yüzden yaşanan yer ile bir yakınlık kurmak gerektiğini söyleyen yazar modern-gelenek karşılaştırmasında geleneğin yanında yer alır.

Şehirde yaşam taşradan çok farklıdır. Timuroğlu, kırdan birbirine daha uzak yaşayan insanların şehirlerde bir arada yaşamak zorunda olduğunu söyler (Timuroğlu 1993: 14,15). Fakat bu birliktelik aslında içsel bir birliktelikten öte, ihtiyaçların, sermayenin, eğlencenin bir araya toplanmasıdır. Taşrada yaşayan insanlar tüketimin bir parçası haline gelirler ve ihtiyaçlarını karşılamak için çabalayıp dururlar.

3.2.3.1. İstanbul

Kutlu, İstanbul'u çok sever, önemser ve yazılarında da sık sık bahseder. Hatta *Şehir Mektupları*, *Akasya ve Mandolin* ve *Bir Demet İstanbul* adlı deneme kitaplarında doğrudan İstanbul'a dair yazıları vardır.

İstanbul, sahip olduğu doğal güzelliklerinin yanında Mustafa Kutlu için manevi yönden de oldukça kıyametlidir. Hatta İstanbul'u dolaşarak kaleme aldığı yazılarda bu şehri gezmenin bir adabı olduğundan bahseder. Aksi şekilde gezmenin sadece gezilen yerlere bakmaktan öteye geçmeyeceğini söyler (Kutlu, 2017a: 9).

Ancak sadece gezmek değil şehrin ruhuna ulaşabilmek için barındırdığı manevi büyükleri de unutmamak gerektiğini düşünür.

Bu şehirden (İstanbul) kendini size açmasını istiyorsanız, öncelikle onun manevi fatihlerine karşı görevinizi yerine getirmeniz gerekir (Kutlu, 2017a: 10).

Kutlu, hem kendi hem de diğer insanların İstanbul hakkında yazması ile ilgili *Şehir Mektupları* kitabındaki Yeni Bir İstanbul Ansiklopedisi adlı yazısında bir arkadaşı ile yaptığı konuşmanın bir bölümünden bahsederek açıklama yapar. Konu ile ilgili şu ifadelere yer verir: “İstanbul elden çıkınca kitaplara girmeye başladı”. Maalesef İstanbul sahip olduğu özellikleri kaybederken bunu fark eden kişilerce sık sık kitaplarda anılmaya başlanmıştır.

Hem günümüzde hem de geçmişte oldukça önemli bir pozisyona sahip olan İstanbul için *Şehir Mektupları*'nda ki İstanbul Bir Dünya Kenti midir?.. yazısında şunları söyler:

İstanbul'un yeniden, Osmanlı dönemindeki konumuna benzer bir seviyeye çıkarılması gerekmektedir.[...]

Bunun için İstanbul'un öncelikle yaşanabilir, güvenli, temiz bir kent görünümüne kavuşması lazımdır (Kutlu,2016b: 76).

Ülkemizde en çok göç alan yerlerden birisi olan İstanbul aldığı bu göçlerden oldukça etkilenmiştir. Kendisi de İstanbul'a göç etmiş bir taşralı olarak İstanbul'a ya da göç edilen farklı bir şehre gidildikten sonra o şehrin anlaşılması gerektiğini kendisi de bunun için çabaladığını söyler. Aksi halde davranmanın kişiye yabancılaşma hissi yaşatmaktan öteye gidemeyeceğini de özellikle belirtir. Ancak yıllarca akın akın İstanbul'a gelmiş olan insanlar bunu çok da yapmamışlardır.

Oysa İstanbul'u istila eden taşralılar bu şehri tanımaya gayret göstermiyorlar. İki unsur birbirine yabancı, birbirine küs ömür tüketiyor. Aslında tükenen şehrin kendisi (Kutlu, 2017a: 72).

İstanbul hakkında Kutlu'yu üzen pek çok mesele vardır. Bunlardan bir tanesi de İstanbul'un geçmişte bulundurduğu yeşil alanları kaybetmesidir. Geçmişte burada yaşayan insanların anlatımlarından ve kendi gözlemlerinden hareketle artık İstanbul'un çok farklı olduğunu söyler. Burada yaşanan insanlar yakın bir geçmişte

bahçelerinde kullanacakları ürünleri yetiştirirken artık bundan bahsetmek bile çok uzakta kalmaktadır.

Nefes darlığı çekiyor İstanbul, tedavisi zor bir hastalık bu... (Kutlu, 2017a: 79).

Tabi ki yeşile duyulan özlem çok ayrıdır. İnsan doğası gereği bu özlemi duyar. Bu yüzden de İstanbul'da yaşayan insanlar muhafaza edilmiş olan yeşil alanlara gitmeye başlarlar. Ancak bu kez de buraların zarar görmesi meselesi ortaya çıkar. Bu sebeplerden en azından farklı semtlerde insanların gidebileceği yeşil alanların oluşturulması gerektiğini söyler.

Kutlu, denemelerinde sık sık İstanbul'un sorunlarına değinir. Özellikle *Bir Demet İstanbul* kitabı bu konuya yoğunlaştığı yazılarından oluşur. Şehrin yapısı, tarihi yapıların restorasyonu, ulaşım, su sorunları gibi pek çok konudan bahsedilir. Kendi birikimlerinden hareketle tavsiyelerde bulunur zaman zaman yetkililere çağrılarda bulunur. "Özetlemek gerekirse, Mustafa Kutlu, İstanbul'a bir "taşralı" olarak yerleşen ve zamanla İstanbul'u İstanbullulardan daha iyi anlayan, hisseden ve yaşayan yazar ve aydın olarak, İstanbul'u yeniden İstanbul yapacak olan öncülerdendir" (Ayvazoğlu, 2012: 72).

3.2.3.2. Şehirli İnsanın Özellikleri

Mustafa Kutlu denemelerinde sık sık şehirden ve şehirli insandan bahseder. Ancak burada ki kasıt yalnızca şehirde yaşayan insanlar değildir. Şehir, modern yaşamı temsil edecek şekilde ele alındığı için şehirli insanla bir noktada modern insanın tasvirini yapmış olur yazar. Tabi ki bu özelliklerin pek çoğu taşrada yaşayan ve modernleşmeden etkilenen insanlar için de geçerlidir.

İnsanların mekânlar üzerinde etkili olmasının yanında mekânlarında insanlar üzerinde etkili olduğunu söyler. Mesela taşra da yaşayan insan özgür ruhludur. Yaşayış biçimi onda böyle bir etki yapmıştır. Aynı şekilde şehirde yaşayan insan bulunduğu ortamdan etkilenir. Şehir biraz da kaos demektir. İnsanlar üzerinde de hızı teşvik eden bir baskı oluşturur. Örneğin; *Şehir Mektupları* 'nda ki Kaba Kuvvete Dair denemesinde şehirde bulunan insanların kabalaşabildiklerini söyler. Yoğunluk, stres, kalabalıkların verdiği bunaltı insanda olumsuz etkiler yapmıştır. Şöyle örnekler bunu Kutlu:

Şehirleri dolduran kalabalıklar nasıl bir ruh sağlığı içinde ise, meseleleri bu yoldan çözmeye alışmışlardır sanki. Kabadayılık, vur-kır, üste çıkma, haklı olma, hasmını alt etme, gözünü yıldırma ve kısacası kaba güç her an. Her dakika karşımıza dikilmek üzeredir (Kutlu, 2016b: 71).

3.2.3.2.1. Yalnızlık

Yalnızlık denemelerde bahsi geçen şehirli insanın özelliklerinden biridir. Çok sayıda insanın bulunduğu şehirlerde aynı insanların yalnız kalması aslında bir tezattır. Zaman içinde değişen insan kendi kabuğuna çekilmiş hemen yakınındakini göremez duyamaz hale gelmiştir. Bu da insanı şehrin ortasında yalnız kalmaya iter.

Kutlu, geçmişte daha çok batının sorunu olan yalnızlığın toplumumuzda da görülmeye başlandığını belirtir. Buna sebep olarak da yaşam şekillerimizin benzemeye başlamasını gösterir. *Şehir Mektupları* kitabındaki Köpekli Adamın Yalnızlığı adlı denemesinde bu değişim ve yalnızlık köpeklerle artan ilgi ile anlatılmıştır. Batıya özenen insan benzeri bir yaşam sürmek istemiş, bunun sonunu olarak yalnız kalmış ve hayvan beslemeye başlamış daha doğrusu buna sığınmıştır. Toplumumuzda geçmişte insanların, sürülerin güvenliğini sağlamak için beslenen köpekler de bu değişimden etkilenmiş, insanlar gibi şehirde küçük evlerde, hayvan satan yerlerde kafeslerde yaşamaya başlamışlardır. Değişen insan hayvanları da bu değişime zorlamıştır (Kutlu, 2016b: 20).

İnsanın yalnız olmasını kabul etmez aslında Kutlu. Dine inanan bir insanın zaten böyle düşünmemesi gerektiğini söyler. Kutlu'ya göre insanın yapması gereken bu değerleri hatırlaması ve öze dönmesidir. İnsanın diğer insanlarla yakın olmasında kendisinden başka bir engel yoktur.

3.2.3.2.2. Köksüzlük

Köksüzlük Kutlu'nun da kullandığı bir tabirdir. Milletimiz köklü bir geçmişe sahiptir ancak insanımız yönünü kendi değerlerinden çevirdiği için bunu göremez. Kutlu, bunu göstermek için çabalar. İnsanın kapıldığı bu his yine modern hayatın bir etkisidir. *Şehir Mektupları* kitabında ki İstanbul'da Kaybolmak isimli denemesinde köksüzlük duygusundan kurtulmak için İstanbul sokaklarında kaybolduğunu anlatır ki bu kısımda referans olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yine İstanbul ile ilgili yazısından alıntı yapar. Alıntı yapılan bölümün bir kısım şöyledir: “En büyük

mesalemiz budur; mazi ile nerede nasıl bağlanacağız; hepimiz bir şuur ve benlik buhranlarının çocuklarıyız; hepimiz Hamlet'ten daha keskin bir 'olmak ya da olmamak' davası içinde yaşıyoruz" (Kutlu, 2016b: 126).

Şehir Mektupları'nda Geçmiş ve Gelecek isimli yazısında Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanından bahsederek bu tabirin köksüzlük, kimlik bunalımı gibi anlamları karşılayacak şekilde kullanılmaya başladığını söyler. Batılılaşmak ve gelişmek aynı değerde görülmeye başlanınca kendi değerlerimizden uzaklaşıldığını ve sonucunda tedirginlik, köksüzlük halinin yaşanmaya başladığını söyler (Kutlu, 2016b: 11). Geleceği kurarken geçmişten uzaklaşmak aslında insanın kendisinden uzaklaşması anlamına gelir.

Köksüzlüğe sebep olan şeylerden birisi de mekânın değişmesidir. İnsan geçmişini, yaşadıklarını, değerlerini mekânlar sayesinde hatırlama imkânı bulur. Ancak sürekli değişen, yenilenen mekânlar insana geçmişe dair bir çağrışımda bulunmaz. İnsan mekânı yenilerken aslında lüks ve konforlu olmasına önem verir ve istediğini elde eder. O lüks mekânlarda rahat bir şekilde yaşarken aynı zamanda içindeki boşluk hissi kendisini bırakmaz (Kutlu, 2016b: 11).

3.2.3.3. Mimari

Mimari, Mustafa Kutlu'nun önemseydiği meselelerden biridir. Özellikle mimari yönünden geçmiş ve gelecek arasında kıyaslamalar yapar ve rahatsız olduğu şeyleri dile getirir. Bunun sebebi elbette ki geçmişten gelen mimari birikimize rağmen şu anda bu konuya yeterine önem verilmemesidir. Dünyada dikkat çeken cami, çeşme gibi örnekler bizim coğrafyamızda hala ayaktayken bunları görmezden gelmemizden üzüntü duyar (Kutlu, 2016b: 16). Yazarın, bu konuyu farklı açılardan ele aldığı yazılarının daha çok *Vatan Yahut İnternet* isimli kitabında toplandığını görürüz.

Kutlu'ya göre günümüzde ise mimari adına sanatsal ürünlerden bahsetmek çok da mümkün değildir. Sanattan ziyade maddi değerler daha ön plandadır. Sırf kazanç elde etmek için tarihi ve doğal mekânların katledilmesine karşı çıkar. Bunların kısa vadede insanı mutlu ettiğini ancak sonunda aslında insanın kendi eliyle yaşam alanı bitirdiğini söyler. Kutlu, sürekli tek tip yapılardan duyduğu rahatsızlığı dile getirir ve bu yapıların hızla tüm yurdu esir almaya başladığını ifade eder.

Ülkenin tamamını etkileyen TOKİ diye bir gerçek vardır Ayrıca bu binaların yapılmasından daha kötüsü bunun kimseyi rahatsız etmemesidir. Estetik yönü olmayan, insanın sağlığını hiçe sayan bu binalar övünç kaynağı olarak görülür. *Vatan Yahut İnternet*'te yazar bunu şöyle ifade eder:

Biz (neredeysse bütün dünya) çok katlı binalardan, beton ve demirden oluşan, sokaklarına arabaların sığmadığı bir şehir tarzını seçtik ve her yana yaydık.[...]

Marifet bu mu?

Şehir dediğin böyle mi olmalı? Elbette hayır (Kutlu, 2017c: 66).

Yazara göre her şehrin bir ruhu vardır. Yaşanan her yer kendince bir güzellik sunar orada bulunanlara. Bu ruhun korunmasının ise ancak oraya has özelliklerin korunması ile mümkün olacağını söyler. Örnek olarak Karadeniz'deki, Mardin'deki, Tire'deki, Muğla'daki evlerini verir. Buradaki evler bir kültürün ürünüdür ve bu yüzden çok kıymetlidir (Kutlu, 2017c: 163). Eğer onları kaldırıp her yerde olan yapılardan oraya konulsa bir özelliği kalmaz. Ülkemizde buna benzer o kadar çok örnek vardır ki bunları kaybetmeden kıymetlerini bilmemiz gerekir. İnsanların önceliklerini sorgular Kutlu. Daha ucuza sahip olunmak istenen yapılar, konfor arayışı, lüks görünen binalar vb insanlara daha cazip gelir. Oysa bunlar kısa süreli kazanımlardır. Ev, otel, avm yapmak için tahrip edilen doğal ortamların, tarihi yapıların eksikliğini insanın ruhunda hissedeceğini ifade eder. Estetikten uzak sadece maddi kaydı ile inşa edilen yapılar arasında sıkışıp kalan şehirli insan davranışlarına da bunu yansıtır.

Kültürümüzün önemli yansımalarından olan camileri yapı olarak da oldukça önemseyen Kutlu, denemelerinde sık sık bunları anlatır. Geçmişte inşa edilen camilerin yapılarındaki inceliklerden hayranlıkla bahseder. Şehre dair yazılarında camileri ve özelliklerini fazlaca ele alır. Eski yapılardan övgü ile bahseder ancak bununla sınırlı kalmaz. Cami, Sembol ve Zihniyet isimli yazısında içinde bulunduğumuz dönemi yansıtan camiler yapılması gerektiğini de vurgular (Kutlu, 2017c: 63).

3.2.3.4. Çarpık Kentleşme

İstanbul ile ilgili yazdığı yazılarda inşa edilen binalardan ve daha önceki binaların muhafazasından bahseden Kutlu, bazı insanların çıkarları için şehrin yapısını bozmasından yakınır. Tabii ki bu konu yalnızca Kutlu’yu rahatsız etmez pek çok kişinin bundan bahsettiğini hatta sebep olarak da şehre göç eden insanların gösterildiğini söyler. Fakat o böyle düşünen kişilere katılmaz. İstanbul’un önceki dönemlerden bu yana sürekli göç aldığını fakat bu tarz bir bozulmanın iyi bir planlama ile yaşanmayacağını söyler.

Çarpık kentleşme ile ilgili yaşananları düşününce bunların sorumlularının şehre sonradan gelip de burada kendilerine kalacak yerler inşa eden insanlar görülmesine karşı çıkar. Göç eden insanların günah keçisi ilan edilip de diğer insanların vicdanen rahat olmasını istemez.

“Görülecektir ki, bu şehrin çarpıtılması taşradan gelenler tarafından değil, burada oturup kentin rantını yiyenler tarafından başlatılmıştır. Deden kalan konakları kat karşılığında laz müteahhitlere satanlar herhalde Arapkirli, Çankırlı, Sivashlı değildir” (Kutlu, 2017a: 88).

Şehre ilk olarak burayı kendilerine ait olan insanların zarar vermeye başladığını diğer insanların da buna uyum sağladığını ifade eder. Kentleşme ile ilgili herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğini söyler çünkü bu tek yönlü bir sorun değildir.

Şehirde olmak normalde insanlara konforlu bir yaşam sunarken çarpık kentleşme sebebiyle bu rahatlığın sağlanmadığını söyleyebiliriz. Çarpık kentleşme yüzünden insanlar zorluk çekerler. Dünder çarpık kentleşmeyi “köykentleşme” olarak isimlendirir (Dünder, 1993: 30). Şehrin insana sağladığı imlânlar çarpık kentleşme yüzünden sınırlı hale gelir.

3.2.3.5. Kentsel Dönüşüm

Ülkemizde son yıllarda fazlaca gündeme gelen ve şehirleri dönüştüren bir olgu halindedir Kentsel dönüşüm. Kutlu, bu dönüşümün hem İstanbul’da hem de diğer şehirlerde yaşandığını fakat bunun sadece mekânı değil orada yaşayan insanları da etkilediğini söyler.

Kentsel Dönüşüm, şehir hayatında mekânın, onunla beraber insan ilişkilerinin ve hayat tarzının değişmesidir (Kutlu, 2017c: 81).

Kentsel dönüşüm mekânları estetikten uzaklaştırır ve her yeri aynılaştırır. Bu aynılaştırma hissi zaten modernizmin etki ettiği her yerde hissedilir. Ayrıca dönüşümler yapılırken öz değerlerin yaşandığı mahalleler tamamen göz ardı edilir. Bunun yerine maddi kriterler gözetilir. Mahalle yapısının değişmesinin, insanların benzer yapılara sıkışıp kalmasının iç dünyalarda oluşturacağı hasarı göstermek ister Kutlu.

3.2.3.6. Cami

Şehirleri ele aldığı yazılarında daha çok İstanbul'u anlatan Kutlu, şehrin bir sembolü olarak camileri gösterir. Özellikle ülkemizdeki önemli camilerin İstanbul'da olduğunu belirtir. Cami sadece ibadet edilen yer olarak ele alınmaz, şehrin ruhundaki etkilerinden de bahseder. Aslında sahip olunan manevi değerlerin ifadesidir bir bakıma camiler.

Ülkemizde pek çok güzel cami vardır bunların büyük bir kısmı İstanbul'dadır. Süleymaniye'nin ihtişamından Sultanahmet'in gökle denizi birleştiren mavi atmosferinden Rüstem Paşa çinilerinden Dolmabahçe'nin zarif minarelerinden Nur u Osmaniye'nin barok süslerinden bahsedilerek bu güzellikle dile getirilebilir (Kutlu, 2016b: 108).

Denemelerinde sık sık camilerden bahseder Kutlu. Örneğin: *Şehir Mektupları*'nda Eminönü'nde Bir Garip Cami ve Yeni Cami Üzerine denemelerinde yazının tamamında camiler ile ilgilidir. Başlıktan itibaren cami anlatılır. Aynı şekilde *Bir Demet İstanbul*'da Sultanahmet'in Halıları ve Sultanahmet Camii'ne Bir Tuvalet yazılarında camiye halısı ile tuvaleti dahi ele alır. *Süleymaniye'nin İhtişam ve Sefaleti* yazısında da şöyle ifade eder:

Biliyoruz ki İslam şehirlerinde caminin merkezî bir konumu vardır. Cami ve külliye etrafında sivil yerleşim, bu yapıların konumuna göre vücut bulur. Mimari endişeler, geleneğin verdiği biçim hususiyetlerine göre hatta içtimai işlevlerine göre sokakları ve mahalleyi, bir dantel gibi örecektir (Kutlu, 2016b: 166, 167).

Kutlu'nun denemelerinde cami ile ilgili gördüğü bir problem, tarihi camilerin restorasyonu, bir caminin ihtişamı ve daha benzeri pek çok konu metnin çıkış noktasını oluşturur.

“Selimiye bütün bu güzelliklerin özeti, imbikten geçirilmiş hali, gidilebilecek en uç noktası. O muazzam bir cami değil, mükemmel bir mabed” (Kutlu, 2016b: 108).

Köklü kültürümüzün yaşayan bir örneği olarak görür camileri yazar. Geçmişte ki değerlerin bir hatırlatıcısı gibidir. Camilerin ihtişamlı yapısı ile birlikte aslında sade olmalarına hayranlık duyduğunu ifade eder. Bu sadeliğe erişmenin kolay olmadığını, ulaşabilmek için belli süreçler gerektiğini söyler. Belki de sadeliğe erişmek için gösterilen çabaya, emeğe hayran olur.

Geçmişten gelen yapılar tüm güzelliği ile önümüzde dururken geçen zamanın onlar üzerinde varlık göstermesi oldukça doğaldır. Ancak günümüzde bizlere düşen eserler üzerinde en orijinal bakımı yapmaktır. Bakımdan öteye geçilip aslına uygun şekilde yapılmayan bakım esere ancak zarar verir ve görüntü kirliliği olarak karşımıza dikilir. Hatta Kutlu, bu durumu taşınmazın işkence etmesi olarak ifade eder (Kutlu, 2016b: 109).

3.2.3.7. Gökdelen

Gökdelenler Kutlu için modernizmin şehir içindeki yansımalarıdır. Geleneksel kültürü camilerle, modern kültürü de gökdelenler ile anlatır. Hatta *Şehir Mektupları*'nda Sabancı'nın İkizleri denemesinde doğrudan gökdelenlerden bahseder. Bunun yanında değişen mekânları anlatırken modern şehirleri gökdelenler ile birlikte anar. Artık şehirlerin silüetlerinde dahi bunların bulunduğunu ifade eder. Yine Sabancı'nın İkizleri'nde şöyle ifade eder:

İstanbul'un bir yanında gökdelen minareler yükselirken, öte yanında gökdelenler pıtrak gibi bitiyorlar. Gökdelenler bölgesinde sermayenin aynı görkemi taşıyacak bir cami inşasına yönelebileceği ihtimal dahilinde değil. İşte şehrin iki yakası, işte iki zihniyet.

Bir yanda geçmişin silüeti, öte yanda geleceğim fotoğrafı (Kutlu, 2016b: 195, 196).

Gökdelenlerin varlığı aslında çoğu insan için bir sorun değildir. Aksine modernleşen yerleşim yerlerinin bir göstergesi olarak sayılırsa yönüyle övünç kaynağı olarak kabul edilebilir. Ancak Kutlu, bunun aksini düşünür ve bunu sık sık da ifade eder. *Vatan Yahut İnternet*'te de Cami, Sembol ve Zihniyet isimli yazıda arkasında gökdelenler yükselen bir cami fotoğrafı üzerinden konuyu anlatır. Fotoğrafta cami gökdelenler arasında sıkışıp kalmış gibi görünmektedir. Aslında bu fotoğrafı bir imge olarak da kabul eder ve durumun kültürel anlamda da böyle olduğunu söyler. Camiler öbür âlem için bir hatırlatıcı iken gökdelenlerin bu dünyadan vazgeçememe adına bir göstergesidir. Bu yüzden aslında şehirlerin değişen silüetleri insanın önemsemediği şeyleri göstermektedir (Kutlu, 2017c: 61-63).

Ülke ilerleyip kalkındıkça (!)gökdelenler mevsimi açıldı. Büyük şirketlerin öncülüğünde bilhassa Maslak civarı bunlarla doldu. Gökdelenler daha sonra her yere yayıldı. Hatta İstanbul'un silüetini tehdit etmeye başladı (Kutlu, 2017c: 81,82).

Yüksek yapılara orada yaşayan, iş yerleri bu binalarda olan insanlar tarafından da bakar Kutlu. Uzaktan ışıltılı görünen bu yapıların insanların sağlıklarını olumsuz etkilediğini vurgular. Gökdelenler arasına sıkışıp kalan insan sindirim, algı, hareket bozukluğu gibi pek çok sorunla uğraşmak zorunda kalır. Huzursuz olan kişi diğer insanlarla da sorun yaşar ve genel bir gerginlik hali oluşur. Buralarda yaşayan çocuklar eskilerin sahip olduğu mahalle kültürünü yaşayamaz ve daha kontrollü bir hayat yaşamaya mahkûm olur ve onların da kişilikleri üzerinde dahi etkili olur bu durum (Kutlu, 2017c: 71-73). Gökdelenlere bunların kişiler ve toplum üzerindeki etkisine dair fikirlerini dile getiren Kutlu *Vatan Yahut İnternet*'te bu yazılara fazlaca yer vermiştir. Hatta Gökdelen Alternatif isimli denemesinde insanların artık bu manzaradan çok yorulduğunu ve artık kurtulmak istemeye başladıklarını söyler. Bahçeli, tek katlı evler insanların hayallerinde yer etmeye başlamıştır (Kutlu, 2017c: 84- 86).

3.2.4. Aile

Mustafa Kutlu, yazılarında aile konusuna sıkça değinir. Toplumumuzda aile anlayışının eskiye göre büyük oranda değiştiğini söyler. Şehirde yaşayan insanların artmasına bağlı olarak küçülen mekânlar, kalabalık ailelerin bir arada olmasına izin vermez. Eskiden birlikte yaşayan aile bireyleri artık ayrı evlerde yaşamaya

başlamışlardır. Evlenmek, çalışmak ya da eğitim almak için evden ayrılan kişi kendisine yeni bir hayat inşa eder. Mekânın değişimi aslında kişilerin ilişkilerini de etkiler.

Denemelerinde şehrin kendine has yaşam biçimine insanları zorladığını söyleyen Kutlu, bu yaşam biçiminin bir özelliği olarak da “hız ve haz” üzerinde durur. Dolayısıyla sürekli hızlı olmayı, tüketmeyi, zevk almayı önceleyen bu hayatta yaşlılara çok da fazla yer yoktur. Yaşlanan ve çocuklarından eskisi gibi saygı ve hürmet görmeyen insanlar için fikir yürüten yazar, *Şehir Mektupları*'nda Köpekli Adamın Yalnızlığı'nda yaşlanan insanların huzurevlerine gitmesinin geleneklerimize uygun olmadığını söylerken *Vatan Yahut* İnternet'te Huzur Evi isimli denemesinde torunlara bakmak gibi bir görev yüklenmeyen insanlar için artık huzur evlerinin bir alternatif olduğunu söyler. Hatta ailesi ile birlikte olma ihtimali olmayan insanların en azından son günlerinde rahat etmeleri için ortam sağlanmasını ister (Kutlu, 2017c: 97- 99).

Aile yapılarının değişmesi ile yaşlılarla birlikte yaşamak artık çok uzak ihtimalken bunun daha da ileriye gitmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirir. Mesela eskiden büyük bir sevinçle karşılanan bayramların şimdilerde sadece tatil sebebi olarak görülmesine ve ziyaret edilmesi beklenen yaşlıların da bu tatiller için bir ayak bağı olarak görülmesine içerler. Bunu denemelerinde de sık sık dile getirir. İnsanların ailelerini yılda belli bir zaman bile görmeye tahammül edememeleri bizler için acınacak bir durumdur (Kutlu, 2016b: 17- 19).

Ailenin temel yapıtaşlarımızdan biri olduğunu söyleyen Kutlu, kültürümüzün korunması için aile yapısının korunması gerektiğini savunur. Hem dinimiz hem de kültürümüz bunu tavsiye etmektedir. Sahip olduğumuz bu kıymetli değeri fark etmemiz gerekir. “Ailenin değişimi toplumun değiştiğinin bir göstergesidir. Aileden ayrılmakla değişim başlar, yabancılaşma baş gösterir, yozlaşma kendini gösterir, toprakla olan ilgi eksilir” (Can, 2017: 79).

Aileleri de toplum için bir kurtarıcı olarak gören Kutlu, kadını da aile için kurtarıcı görür. Denemelerin satır aralarından Kutlu'nun kadına dair fikirlerini çıkarabiliriz. Bunun yanında doğrudan kadınlarla ilgili yazdığı *Güç Kimde*, *Kadınlar Haklı*, *Bu Toprağın Kadınları* gibi denemeleri de vardır. Kadın ve erkekten sıklıkla birlikte bahseder. Özellikle kadınların sahip olması gereken haklardan bahsederken

erkek ile durumlarını kıyaslar. Kadın birey, eş, anne ve daha pek çok yönden ele alınır denemelerde. Kadının önemini, toplumdaki misyonunu vurgular. Yüklendiği sorumlulukların fazlalığından bahseder. Kadının erkeğe göre daha kırılgan ve duygusal olduğunu söyleyen Kutlu buna rağmen sosyal hayatta aktif rol oynadığını belirtir (Kutlu, 2017c: 243-253). Özellikle maddi olarak zorluk yaşayan ya da daha rahat şartlarda yaşamak isteyen ailelerde kadınlarında eşleri ile birlikte çabaladığını söyler.

Kutlu, sürekli vurguladığı değişimi kadın üzerinden de yineler. Modern hayat kadınları da etkilemiştir. İstekleri, hayattan beklentileri değişmiş ve tüm aileyi etkilemiştir. Çünkü kadının aile üzerinde yoğun bir etkisi vardır. Oysa Kutlu'ya göre “gelenekler ve inançlar, ancak, Anadolu ikliminde korunabilecektir. Korumanın, kollamanın, evin kahramanı ‘kadın’dır. Bunu başarabilecek olan da geleneksel değerlerinden kopmamış kadındır” (Şereföğlü, 2012: 99). Modern hayatın problemlerinden bahsederken daha geniş etkiye sahip olduğunu düşündüğü için kadınların geleneksel olanı istemelerini diler.

Kutlu, denemelerinde kadınlardan olduğu gibi erkeklerden de aileye bakan yönüyle bahseder. Özellikle *Yoksulluk Kitabı*'nda geçim sıkıntısı yaşayan ailelerin durumlarını anlatırken erkeklerin ne kadar ezildiğini sık sık vurgular. Özellikle köyden kente göç eden ailelerde, erkeklerin geçinebilmek için kapıcılık, hamallık, işportacılık, kömürcülük gibi işler yaptığını bahseder (Kutlu, 2017a: 88).

3.2.5. Din

Mustafa Kutlu'nun yazmış olduğu denemelerde din, kimi zaman ana konu olarak kimi zaman da değinilen bir husus olarak karşımıza çıkar. Özellikle son yıllarda dine dair yazılarının arttığını söyleyebiliriz. Zaten *İlmihal Yahut Arzuhal* isimli kitabı dini bilgiler için başvurulmuş ilmihallerden hareketle yazılmış, başlıkları, konuları dahi bu bağlamda oluşturulmuş bir kitaptır. Bu kitapta Kutlu, doğrudan dini hayatı anlatmak yerine bunları deneme üslubuyla kaleme almıştır. Kendi hayatından da örnekler verdiği samimi yazılardan oluşur. Dini hem bireysel hem de toplumsal anlamda ele alır Kutlu. Bireysel olarak ele aldığı yazılarında, yazarın iç alemine samimi bir şekilde yolculuk yaptığımızı söyleyebiliriz. İsmail Kara da kitabın başındaki “Bir İki Söz” başlıklı yazısında kitaptaki yazıların Kutlu'nun duygu ve

düşünce dünyasında oluştuğu sonrasında sanatın imkânları ile okuyucuyla buluştuğunu ifade eder (Kutlu, 2018: 7).

Ayrıca *Kalbin Sesi*'nde; Hududulah- I-II, Ahlâk Nizamı, Bilenlerle Bilmeyenler, Yol Odur ki Hakka Vara, Otorite, Seçkinlerin Zuhuru, Kalp-Hürmet-Hizmet-Merhamet, Hicret gibi pek çok deneme dini konular üzerine yazılmıştır.

Dünya hayatının anlamlı hale gelmesinin hesap gününe inanmakla mümkün olabileceğini ifade eder (Kutlu, 2016a: 24). Buna rağmen insanoğlu Allah'ı, hesap gününü unutmuş ve bu yüzden yanlış bir yola girmiştir. Nefsinin isteklerinin peşinden giderken kendisini ve dünyayı tüketir hale gelmiştir. Gün geçtikçe kötü bir hale alan bu durum ancak dinin emirleri yerine getirilerek aşılabılır. Çözüm kanaat ekonomisindedir (Kutlu, 2016c: 21-23).

Denemelerinde çoğu zaman modern hayata dair eleştirilerde bulunan Kutlu, pek çok soruna çözüm olarak dinin tavsiyelerini hatırlatır.

Ne yazık ki Müslümanlar Batı tipi hayat karşısında kendi inançları doğrultusunda dünyanın hiçbir yerinde "hayat tarzı" kuramadı. Hep tenkit, hep itiraz. Yeni bir teklif ve uygulama yok (Kutlu, 2017c: 61).

Tüketimin artması ve insanın içindeki tüketme arzusunu nefis ile açıklar. Modern hayatın nefsi isteklerini körüklediğini söyler. Dinimiz kanaat etmeyi, şükretmeyi emrederken şu anda bunların artık önemsenmediğini söyler sürekli. İnsanların sahip olduklarına bir yenisini ekleme isteği tabi ki her zaman kendi çabaları ile karşılanmamış başkasının hakkına da göz dikmeye sebep olmuştur. Bu da zengin ve fakir arasındaki mesafenin artmasına sebep olurken yardımlaşma sadece nostaljik bir kavram olarak kalmıştır. Bu ve daha pek çok sebepten insanlar arasında iletişim sorunları yaşanır ve insanların birbirine yaklaşabilmeleri için dinin emirlerini bir kriter olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Kutlu aslında çok kazanılansa karşı değildir. Onun eleştirdiği insanın kazanmak için kendisinden ödün vermesidir. Çok kazanmak ihtiyaç sahipleri ile daha fazla paylaşmak anlamına gelecekse bunda bir behis olmadığını söyler (Kutlu, 2017c: 26).

Kur'an-ı Kerimde açıkça beyan edilen ve insanlık tarihi boyunca defalarca ihlal edildiğinden insanoğlunun türlü felaketlere duçar kaldığı "haddi aşma"nın

işaretidir. Ve bu medeniyetin insanoğluna sunduğu iki alternatif vardır: Ya zorba olacaksın, ya da esir (Kutlu, 2016d: 62).

3.2.5.1. Din toprak ilişkisi

İnsanın toprak ile olan irtibatının din ile olan irtibatını da etkilediğini söyler Kutlu. Özellikle bu fikrinde Topçu'nun etkilerinden söz edebiliriz. İnsan zaman içinde doğadan, topraktan uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma aynı zamanda kendisinden ve dinden uzaklaşmak anlamına da gelmektedir. *Vatan yahut İnternet* isimli kitabında bundan bahseder Kutlu. İnsanın teknolojinin gelişmesi ile kendisine dair olanları kaybettiğini söyler. Toprak yalnızca toprak değildir yazara göre. Temsil ettiği pek çok değer vardır. Toprak vatan demektir ilk başta. Vatan ise insanın kendi olabildiği tek yerdir. Ama eğer insan o sınırlar içinde dahi kendisi olmaktan vazgeçerse o zaman sıkıntı vardır. Toprak üretim demektir. İnsanın üretime katkı sağladığı, elini taşın altına koyduğu yerdir. Özellikle kente göç eden insan artık bundan uzaklaşır. Tüketmeye başlar. Tüketmeye başladıktan sonra da hep daha fazlasını ister. Bunun nefisten kaynaklı olduğunu düşünen Kutlu nefsin isteklerinin peşine düşmek yerine doğal olana dönmek gerektiğini söyler (Kutlu, 2017c: 9-21).

Eğitim sürecinde insanın tabiat ile mücadelesinin tarihini öğrendik. İnsanoğlu akli sayesinde vahşi tabiata karşı koyuyor, kendine bir güvenlik alanı açabiliyordu. Yüceltilen bir savaştı bu. Sonunda muzaffer insan yeryüzünün hakimi oluyordu.[...]

Neden sonra anlaşıldı ki bataklıkların en azından bazısını kurutmak öyle övünülecek bir şey olmak bir yana, ekosistemi tahrip eden, tehlikeli ve yanlış bir uygulama imiş (Kutlu, 2016a: 107).

İlmihal yahut Arzuhal isimli kitabında dini değerleri anlatan Kutlu Allah İçin yazısında toprak ile dini birlikte anmıştır. Yine aynı kitapta ki Ahlak Ağacı'nda ahlakı bir ağaca benzetir ve bu ağacın toprak ile olan ilişkisinden, hayatta kalabilmesi için gerekli şartlardan bahsetmiştir. Topraktan yaratılan insanın içinde yeşeren ahlak ağacını beslemesi ve ayakta tutması gerekmektedir. Aksi takdirde ağaç çürür ve çorak bir toprak kalır geride (Kutlu, 2019a: 40-42).

Allah aklıma geldiğinde içimden secdeye kapanmak alnımı toprağa koymak geçiyor. [...] Alnımı toprağa koyunca sanki onun kokusu serinliği bana aslımı hatırlatacak ilk ceddimin yaratıldığı güne döneceğim (Kutlu, 2018: 11).

3.2.5.2. Mekâna Göre Değişen Dini Değerler

Mekâna oldukça fazla anlam yükler Kutlu. Mekânın insanın dini yönünü de şekillendirdiğini söyler. İnsanlar geçmişte köylerde, mahallelerde yaşarken dini yönlerinin daha iyi olduğunu ifade eder. Zaman içinde bunların değişmesi mahallelerin dönüşmesi her şeyi etkilediği gibi insanların manevi hayatını da etkilemiştir. *Şehir Mektupları*'ndaki Bizim Mahalle yazısında mahalleyi şöyle anlatır Kutlu:

Mahallenin çekiciliği insanları kendilerini güven içinde hissetmelerine vesile olmasındır. Burada gerek sosyal gerekse iktisadi açıdan ferdi tehdit eden meseleler kolayca savuşturulabilir; fert bu konuda yalnız bırakılmaz (Kutlu, 2016b: 219).

Modernleşmenin etkisi ile artık mahalleler kalmayınca insan bu güven ortamının dışına çıkar. Kendisini güvende hissetmeyen insan yalnızlaşmaya başlar. Dinen Allah'ın varlığını kabul eden bir kişinin yalnız olduğunu ifade etmesi Kutlu'ya göre tezattır. Bunu fark ettirmeye çalışır. Dine yaklaşırsa insanın içine düştüğü sıkıntılardan kurtulacağını söyler (Kutlu, 2016c: 110-112).

3.2.5.3. Tasavvuf

Kutlu'nun denemelerinde değindiği konulardan birisi de tasavvuftur. "İşte insandaki ruh, kalb, gönül veya kısaca mânâ dediğimiz bu cevherin diri tutulması için yapılan çalışmanın ve gösterilen gayretin adına '*Tasavvuf*' diyoruz" (Demirci, 2004: 13). Tasavvufu yazılarında farklı yönlerden ele alan Kutlu kimi zaman bir tasavvuf terimini açıklar kimi zaman da hassasiyet göstermesi gereken konularla ilgili telkinlerde bulunur. Zaten Demirci (2004) de tasavvufun farklı tarifleri olduğunu ifade eder. Kutlu'nun denemelerde ele aldığı yönler bu tariflerin günümüz meseleleriyle açıklanmış hali gibidir.

Tasavvufa göre ruhun güçlenmesi kişinin nefsinin kontrol etmesi ile sağlanabilir. Tasavvuf nefsin eğitimini kendisine konu edinmiştir (Demirci, 2004: 17). Kutlu denemelerinde sık sık nefsin isteklerinin bizi nasıl yönlendirdiğinden

bahseder. Özellikle yaşadığımız çağdaki hızlı tüketimin nefsin sınırsız isteklerinden kaynaklandığını söyler. Lüks ve konforlu yaşamak isteyen, hızlıca haz almak isteyen insan sahip oldukları ile yetinmez ve daha fazlasını ister. *Dem Bu Demdir* kitabında bulunan Hız ve Haz isimli denemesinde başlığından itibaren bu konuya değinir Kutlu. Her şey hızlıca değişirken insan bu değişimin içinde savrulur. Bir kadının mobilyalarını zamanın modasına göre değiştirme gayretinden bahseder. Uğraşlarının sonucunda istediğini elde eder o kadın fakat etrafına baktığında modanın tekrar değiştiğini görür. Dolayısıyla insanın bu yanılgıya düşmemesi gerektiğini vurgular (Kutlu, 2016a: 62,63).

Günümüzde yapılan faaliyetler nefsin isteklerini karşılamaya yöneliktir. Mutluluk bu isteklerin karşılanması ile sağlanacakmış gibi yansıtılır. Bu şekilde düşünüldüğünde aslında isteklerin bir sonu olmadığı için insanoğlunun mutluluğunu böyle bir şeyin üzerine kurması ona hiçbir şey kazandırmaz. Aksine ertelenen bir mutluluk hali bırakır insanda. Mutlu olmak isteyen insan alışveriş yapmak ister; bu daha fazla çalışması anlamına gelir. Çok çalışan insan yorulur dinlenmek ister ve lüks bir tatili kendisine kurtuluş olarak görür. Tatil için yine çalışması gerekir (Kutlu, 2016a: 157-159). Sonu olmayan bu döngü insanı mutlu etmekten çok mutsuz eder. Oysa mutlu olmak için insanın sahip olduklarının kıymetini bilmesi ve bunları paylaşması önemlidir.

Cömertliğin ilk derecesi, sehâ'dır; sonra cud gelir; en son mertebesi ise isâr'dır (Kutlu, 2018: 124).

Tasavvufun tavsiye ettiği üç önemli husus vardır. Az yemek, az uyumak ve az konuşmak (Demirci, 2004: 20). Oysa kapitalist sistem bunun tam tersini ister. "Daha fazla tüket!" Tüketimden doğan bir sorun olduğunda bir başka tüketim mekanizması bulunur ve çözüm yerine başka bir sorun sunar bizlere. Obezite ile mücadele edilmesi için düzenlenen organizasyonlar bu tezatlığın bir örneğini oluşturur. Gıda firmalarının organize ettiği programlarda az yemek de yedikten sonra alınan kiloların yine bir tüketim malzemesi ile verilmesi üzerinde durulur (Kutlu, 2016d: 38). Kutlu bu yüzden rehber edinilecek anlayışın iyi seçilmesi gerektiğini sık sık dile getirir. *Yoksulluk Kitabı*'nda nefsin isteklerine maddeler halinde çözümler sunar. Bunlardan biri şöyledir:

Bir gömlek almayı düşünüyorsunuz. Vitrinler, reklamlar sizi çağırıyor. Dolabınızı açıp bakın. Abooo! On tane gömleğiniz var, sekizi yepyeni. Siz zaten haptı yutmuşsunuz. Yeni bir gömlek yeni bir hap demektir. Vazgeçin (Kutlu, 2016d: 91).

Modern yaşam lüksü sağlayan pek çok unsuru hızlıca sunmaktadır. Oysa bunları elde etmek düşünüldüğü kadar basit olmamalıdır. Amerikanvari bir konfor için dünya görüşümüzün, iktisat anlayışımızın ve ahlakımızın da onlar gibi olması gerekir (Kutlu, 2016b: 26). Bu özenme beraberinde diğer ülkelere tabi olayı getirir. Modern yaşam biri sistemin içinde girer ve ona boyun eğmek zorunda kalır (Kutlu, 2016d: 135). Kendi kültürümüzün gereği gibi davranmak bu yüzden önemlidir.

“Tasavvuf karşılıklı sevgi ve dostluktur” benzer bir diğer tanımda: “tasavvuf bencillikten kurtulup diğergâm (özgeci) olmaktır, kendisinden çok başkalarını düşünmektir” (Demirci, 2004: 20). Kutlu da yazılarında daima dinimizin ve kültürümüzün bize tavsiye ettiği yardımlaşma duygusunu hatırlatır. Hatta *Yoksulluk Kitabı* büyük oranda yoksulluk ve yardımlaşma üzerine yazılmış yazıların bir araya geldiği bir kitaptır. Yoksulluk çeken insanları anlatırken onlara yardım edilmesi gerektiğini de dile getirir. Çünkü kendisini konforun büyüüne kaptıran insan aslında yardıma ihtiyaç duyan insanları göremez hale gelir. Toplumda da keskin bir ayrılık olur. Bir kesim yokluk içinde yaşamaya çalışırken diğerleri daha fazla dünyalığa sahip olmak için hakkı olmayana da el uzatmaya başlar. Hem bireysel hem de toplumsal sorunlara neden olacak bu durumun ise ancak kanaat ile aşılabileceğini söyler.

Varlıklı insanın sahip olduklarını paylaşmasının yanında ihtiyaç sahibi insanların da içinde buldukları iyi tespit etmesi gerektiğini söyler. İhtiyaçlar gerçekten ihtiyaç mı yoksa insan daha lüks olana mı sahip olmak istiyor bunun ayrımı iyi yapılmalıdır. Tatile çıkamayan, arabası olmayan insanların yoksul sayılması mantıklı değildir. Bu algının hem insanlar hem de dünyanın geleceği adına değişmesi gerekmektedir (Kutlu, 2016c: 264).

“Tasavvuf ilâhî ahlâkla ahlâklanmak demektir” (Demirci, 2004: 20). Kutlu'nun fikir yürüttüğü konulardan birisi de ahlaktır. Elbette ki bu ahlakın temelini Allah'ın emir ve yasakları oluşturur. Hatta son yıllarda etik kavramının yaygınlaşması, ahlaktan ayrı bir kavram olarak görülmesini eleştirir. Etik olarak ifade edilince sanki dini öğelerden arındırılmış bir mekanizma ortaya konmak

isteniyor gibi olur ancak bu istek makul değildir. Ülkemizde ki sorunların pek çoğunun gerekli dini yaşantı yaşanmaya başladığında aşılacağını ifade eden Kutlu ahlakın da dinden ayrı olarak değerlendirilmesinin eksik kalacağını söyler (Kutlu, 2017c: 37-39).

Kutlu'nun tasavvuf çerçevesinden baktığı konulardan birisi zamandır. Hatta *Dem Bu Demdir* kitabındaki aynı isimli denemesinde, “dem” tabirinden hareketle zamanı tasavvufi olarak da açıklar ve sözlerini “tasavvuf erbabı” olarak tanımladığı Yunus Emre ve Niyazî-i Mısırî'nin şiirlerinden örnekler ile destekler (Kutlu, 2016a: 23).

3.2.6. Sanat

Kutlu'nun üzerinde fazlaca düşündüğü konulardan birisi de sanattır. Sanatı *Kalbin Sesi*'nde ki Sanat Nedir? yazısında “kâinatın âhengine katılmak” olarak tanımlar (Kutlu, 2019b: 114). Sanatın Kilosu, Sanat Nedir, Sanat Eğitimi gibi doğrudan sanat hakkında yazdığı yazılar olduğu gibi farklı meseleler içinde de sık sık sanattan bahseder. Sanatçı, hitap edilen kitle, ortaya çıkan ürünler ve daha pek çok yönden bakar konuya Kutlu.

Sanatın icra edilmesinin yanında sanat eğitimi üzerine de düşünür Kutlu. Geçmişte sanat eğitimi önemsendirken artık durumun maalesef böyle olmadığını söyler. Okullarda sanat için ayrılan sürenin gereksiz görülmeye başlandığı bunun yanında diğer derslerin çok daha önemsendiğini düşünür. Aslında gençler için günlük hayatında eğer yaşadığı çevre buna müsaitse gördüğü cami, çeşme, çiçekler, ağaçlar; dinlediği ezan; kullandığı halı, seccade; duvara asılan pano gibi pek çok şey de sanatsal bir zevkin yerleşeceğini söyler. Bu birikimin üzerine okullarda verilecek olan nitelikli sanat eğitimi ile güzel bir sanat dünyası inşa edilebilir ve bu sayede modern hayatın getirdiği tek tipleşme önenebilir der Kutlu (Kutlu, 2017c: 159-161).

Toplumdaki herkesin belli bir kültür seviyesine ulaşabileceğini, bunun imkânsız olmadığını hatta bu şekilde düşünmenin insanları küçük görmek olduğunu söyler. Zaten belirli bir sanatsal bakışa sahip olmak için çok uzun yıllar eğiti almanın gerekmediğini bizim toplumumuzun sahip olduğu kültürel yapının kişiye birikim sağladığını savunur. Örnek olarak da Karadeniz, Mardin, Safranbolu, Tire, Muğla gibi yerlerde inşa edilen evleri verir. Bu evleri yapan insanlar haklın içinde yaşayan,

usta çırak ilişkisi ile bilgi edinen kişilerdir ve tamamen kültürümüzü yansıtan yapılar ortaya çıkmıştır (Kutlu, 2017c: 163).

Sanata dair yazılarında Kutlu zaman zaman kıymetli işler ile meşgul olup da kıyameti çok fazla bilinmeyen kişilerin isimlerini anar. Değer yargılarının değişmesi ile gerçek sanatçılar anılmaz olurken bir şekilde çağın gereklerini yerine yetirip ünlü olmuş kişilerin fazlaca yüceltilmesinde duyduğu üzüntüyü dile getirir. Hatta *Dem Bu Demdir*'de Kadri Bilinmeyenler denemesini bu konu üzerine yazmıştır (Kutlu, 2016a: 79).

Teknolojinin gelişmesinden sonra değişen her şey gibi sanata olan tutum da değişmiştir. Bu yüzden sanatsal ürünler ortaya koymak zaten çaba gerektirirken artık bunun çok daha fazlası gerekmektedir. Elbette ki sanat da yerinde duran sabit eylemler içermez. İnsanın değişimlerinde, içinde bulunduğu halden etkilenir. İşte bu yüzden sanatçının bunu fark edip, öz değerlerini yitirmeden ama çağın getirdiklerini de göz önünde bulundurarak eserler vermesi gerekir (Kutlu, 2019a: 1133-136).

3.2.6.1. Sanatçı

Sanata bir de sanatçı yönünden bakar Kutlu. Sanatçının yüceltilmesinin bize ait bir değer olmadığını batıda geldiğini, sanatçıların üstün özelliklere sahip olmayan insanlar olduğunu söyler (Kutlu, 2017c: 162).

Sanatçıya yüce bir makam verilmesi, onun takdîs edilmesi, deha mertebesine çıkarılması pagan âdetlerindedir.

Sanatçı eylemi ile kuşların sesine suların şırlıtısına, rüzgârın uğultusuna, bulutun rengine, denizin dalgasına ne kadar yaklaşıyorsa; bu hamleyi bir imar ateşi, gözyaşları ile ıslanan bir aşk ile yapıyorsa o kadar yol alır (Kutlu, 2019b: 115).

Sanatçının toplum tarafından yüceltilmesinin yanında sanatçının da kendisini büyük görmesini eleştirir. Ortaya koyduğu eserin bir kimse tarafından anlaşılmayacağını düşünmesini saçma ve önyargılı bulur. Oysa insan olmak bile insana güzel görme yetisi verir. Bunun yanında kültürümüzde eklediği bir birikim vardır. Bir de üzerine kişi kendisi sanata ilgi duyuyorsa o insanın bir eseri anlamaması için bir sebep olmadığını ifade eder (Kutlu, 2017c: 162).

Sanatçının dünya üzerine güzel olan dünyayı güzel tutmak için geldiğini ve bu dünyaya neden geldiğimize dair bir hatırlatıcı olduklarını söyler (Kutlu, 2017c: 194). Sanatın amaçlarından biri fani ve baki hayat arasındaki ayrımı göstermesidir.

Sanatçı eylemi ile kuşların sesine, suların şırıltısına, rüzgârın uğultusuna, bulutun rengine, denizin dalgasına ne kadar yaklaşıyorsa; bu hamleyi bir iman ateşi, gözyaşları ile ıslanan bir aşk ile yapıyorsa o kadar yol alır (Kutlu, 2019b: 115)

Günümüzde pek çok şey gibi sanata bakış da değişmiştir. Sanatın dahi bir tüketim aracı olarak görüldüğünü ifade eder Kutlu. Tüketilebilen bir şey olmasını yazıya “Sanatın Kilosu” ismini vermesi ile çarpıcı bir şekilde vurgular. Sanat insanların yatırım yapıp, ondan belli bir haz aldıkları eylemler haline gelmiştir. Bundan kurtulmak istiyorsak eğer tüketim düşüncesinden ve onun bize getirdiklerinden kurtulmamız gerektiğini söyler (Kutlu, 2017c: 194-196).

3.2.6.2. Edebiyat

Edebiyatımız için önemli isimlerden biri olan Mustafa Kutlu; denemelerinde edebi eserlere, edebiyat ortamlarına, önemli görülen kişi ve mekânlara yer vermiştir. Özellikle, emek verilen işlerden bahsetmeye onları takdir ve teşvik etmeye özen göstermiştir.

Ünlü şairimiz Ahmet Haşim, düzyazı alanında da en az şiirleri kadar başarı göstermiş bir sanatçıdır. Şimdi artık unutulmuş “güzel Türkçe”nin nefis örneklerini sergilediği nesir yazıları, Prof. Dr Engin Ün ve Prof. Dr. Zeynep Kerman tarafından hazırlanarak, üç cilt halinde Dergâh Yayınları arasında neşredildi (Kutlu, 2016b: 253)

Kutlu, denemelerinde düşüncelerini desteklemek için sık sık edebi örneklerden alıntılar yapar. Kimi zaman küçük bir bölüme kimi zaman da eserin tamamına yer verir yazılarında. Fikirlerini destekleyecek ya da onlara temel olabilecek bir eser anımsadığında onu okuyucular ile paylaşır veya bahsi geçen eseri incelemeye yönlendirir.

Yahya Kemal’in şiiri dökülüyor dudaklarımızdan:

“Kandilli’de eski bahçelerde,

Akşam kapanınca perde perde,

Bir hâtıra zevki var kederde,

Artık ne gelen, ne beklenen var

Tenha yolun ortasında rüzgâr,

Teşrin yaprakıyla oynar.”(Kutlu, 2016a: 46)

Denemeleri okuduğumuzda Kutlu'nun hayatına, deneyimlerine dair izler görürüz. Özellikle İstanbul'daki edebiyat çevreleri ile görüştüğü yerlerden, istifade ettiği mekânlardan, vakit geçirdiği arkadaşlarından, ilk heyecanlarından bahseder. Bu bilgiler hem Kutlu hem de bahsettiği şeyler hakkında bize fikir verir. Denemeler aracılığıyla edebiyat ortamlarını hayal etme imkânı buluruz. Günümüzde insan ilişkilerinin zayıflamış olmasının yanında aranan sıcaklığı, içtenliği edebiyat ortamlarında bulduğunu söyler. Bu ortamları; insanlarla temas halinde olabildiği, fikir alışverişinde bulunabildiği için sever ve ısrarla böyle ortamların devam etmesi gerektiğini savunur. Örneğin; *Şehir Mektupları*'nda Kubbealtı Seyranı ve İLESAM'ın Yeni Görüntüsü isimli denemelerde adım adım kültür ortamlarını, kurumları, yapılan çalışmaları anlatmıştır (Kutlu, 2016b: 133-139). Yazıların her hafta gazetede yayımlandığı düşünüldüğünde aynı zamanda bu anlatımlar ilgili kişiler için de bir yol gösterici bir davetiye durumundadırlar.

Yolunuz düşerse İLESAM'a uğrayın, siz de orada oluşan sıcak ve samimi atmosferden bir demli çay eşliğinde nasibinizi alın (Kutlu, 2016b: 139).

Üzerinde fikir yürüttüğü meselelerden birisi de şiiirdir Kutlu'nun. Şiirin aşk ve fikir ile olan ilişkisi üzerine, şiirin şu anki durumu ile ilgili ayrı ayrı yazılar yazar *Vatan Yahut İnternet* kitabında. Popüler kültürden her şeyde olduğu gibi şiir de etkilenmiştir. Ancak şiir ağır başlı duruşu ile buna esir olmak yerine kendisi anlayacak olanların eksenine çekilmiştir. Kutlu bunun da doğru olmadığını, şiirin hayattan ayrı tutulamayacağını söyler. Şiirin yoğun duygular ile yazılıp okunabileceğini söylerken artık aşların da sevgilerin de eskisi kadar yoğun yaşanmadığını söyler. Aynı şekilde fikrin de şiir ile uzak düştüğünü çünkü önemsenen fikirlerin eskisinden daha farklı olduğunu söyler. Bu durum Kutlu'yu aynı kitapta yer alan “Şiir Öldü” isimli denemeyi yazmaya iter. Elbette ki bu

Kutlu'nun olaylardan vardığı sonuç değildir. Karamsar söylemlerin zaman zaman yüksek çıkmasına karşın o hala ümit olduğunu düşünür; içimizde muhafaza ettiğimiz değerleri bir şekilde yeri geldiğinde tekrar canlandırabileceğimizi. Bu yüzden de bizi kendi değerlerimizi hatırlamaya davet eder (Kutlu, 2017c: 181-190).

Yaşanan teknolojik gelişmelerden etkilenen insanın pek çok şeye bakışının değiştiği gibi edebiyattan beklentinin de değiştiğini söyleyen Kutlu bu fikre katılmaz. Tüketimin iyice arttığı günümüzde edebiyatın da bir tüketim aracı olarak görülmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Edebiyatın keyifli etkinliklerinin yanında bir tatlandırıcı olarak görülmemesini beklemenin yanlış olduğunu söyler. Hatta beklenenin aksine -sürekli eleştirdiği- küresel kapitalizme edebiyatla karşı durulabileceğini ifade eder (Kutlu, 2016a: 39).

3.2.6.3. Sinema

Sinemaya ilgi duyan ve kendisinin de senaryoları bulunan Kutlu, elbette ki denemelerinde de bundan fazlaca bahseder. Sinema denemelerin çıkış noktasını oluşturur zaman zaman. Gördüğü bir sahne ya da işlenen bir konu onun düşünce dünyasında farklı kapılar açar ve denemelerinde de filmi de anarak bahseder konudan. Aynı zamanda toplumumuzdan ya da batı toplumundan örnek vermesi gerektiğinde aklına gelen bir sahneyi veya genel olarak sinemada kullanılan bir tekniği anarak ifade ettiğinin daha net anlaşılmasını sağlar.

“Kavanozdaki Adam” yönetmen Mesut Uçakan’ın belki de en iyi filmiydi, yıllar önce TRT’de dizi film olarak gösterilmişti. Biz bu yazıda bu filminden değil de insanları “cam kavanoz” a kapatan bir mimari gelişmeden, dünyada ve ülkemizde hızla yaygınlaşan bir uygulamadan bahsedeceğiz (Kutlu, 2017a: 54).

Ellili yılların Türk filimlerinde, edebiyatında bir “Hacı Ağa”, bir “Anadolulu tüccar” tipi vardır (Kutlu, 2016b: 14).

*Fehmi Yaşar’ın **Camdan Kalp** filminde, büyük şehirlerimizde yaşanan kaosu dile getiren pek çok sahne vardı. Bunlardan biri hiç de unutulur gibi değildi (Kutlu, 2017b: 89).*

Sinemanın ülkemize ki durumu için Kimin Değirmenine Su Taşıyoruz? Yazısında sinemayı kastederek şunları söyler Kutlu:

O, yeni teknolojinin, yeni bir ürünüdür. Bu yeni ürün kendi yurdundan (Batı'dan) diğer bölgelere ithal edildiğinde, tanınması, benimsenmesi, gittiği ülkenin kültürüne adapte olması, yeniden üretilmesi için hayli zaman istemiştir (Kutlu, 2016b: 265).

Sinemaya farklı yönlerden bakan Kutlu konuyu bir de devlet desteği yönünden ele alır. Sanatsal faaliyetleri devletin de desteklediği, sanatçılara sanatlarını icra edebilmeleri için imkânlar sunduğunu ifade ederek bunun sinema için gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda düşünür. *Şehir Mektupları*'nda Devlet ve Sinema yazısında bu konu ile ilgili fikirlerini ifade eder. Sinemaya destek verilmesi konusunda ise şunları söyler:

Türkiye'de devlet-sinema ilişkileri hiçbir devirde tatminkâr bir seviye tutturamamıştır. Devlet, bale ve operaya, tiyatroya hatırı sayılır yatırımlar yapmış, bunu sürekli kılmış ve resmîleştirmiş iken; sinemayı neredeyse ciddiye bile almamıştır denebilir (Kutlu, 2016b: 190).

3.2.6.4. Müzik

Müzik de Kutlu'nun denemelerinde andığı ve üzerine yazılar yazdığı sanat dallarından birisidir. Kendisinin bu konu da çok yetkin olmadığını dinleyici olduğunu ifade eder.

Efendim musiki konusunda cahilim. Bu eksikliğimden utanıyorum, ama iş küçük yaşlardan itibaren bu alana eğilmekle, emek vermekle, ilgi ile öğreniliyor. Maalesef bizimkisi bir miktar dinlemekten ibaret (Kutlu, 2017c: 171).

Müziği insanın hayatına bakan yönü ile değerlendirir. İnsanda bıraktığı etki ya da insanın kendisini ifade etmesi için bir araç olarak görür.

Ama bizim müziğimizde (esasen müziğin kendisinde)söz âdeta yoktur. Müziğin diğer sanatlara üstünlüğü burada. Öyle bir dil ile konuşuyor ki, orada bildiğimiz kelime yok. Sadece ses var ve bu ses doğrudan kalbe hitap ediyor (Kutlu, 2017c, 197).

Müzik insanı etkiler evet ama insanın değişmesi, dönüşmesi de müziği etkiler.

Ama daha derinde ülkenin müzik kaynaklarının kurumuş olduğunu görürüz (Kutlu, 2017c: 168).

Kutlu'da müzik bazen de denemelerin çıkış noktasını oluşturur. Duyduğu bir şarkı sözünden etkilenecek ya da yola çıkarak denemelerini kaleme aldığı olmuştur. Hatta denemelerinin isimlerini dahi etkilemiştir.

Arabası var ama ruhu yok (Kutlu, 2019b: 23).

Kutlu, denemelerinde türkülerden de çok fazla bahseder. Hatta zaman zaman alıntılar da yapar. Bu hem denemeyi zenginleştirir hem de bizlere yazarın dünyasında ki müzikler konusunda fikir verir. Kutlu'da benzer bir bakış açısı ile Tanpınar ve Türküler isimli denemesinde eserinden hareketle Tanpınar'ın bahsettiği türkülere eğilir (Kutlu, 2017c: 203-205).

Müziğin insanlar ve toplumlar üzerindeki etkileri olduğunu ifade eder. Kutlu'ya göre göç sonrasında gecekondularda yaşayan insanların kendilerini ifade yollarından biri müziktir mesela. Zorluklar çeken, hayat mücadelesi veren insanlara bir nevi ses olur arabesk parçalar. Ayrıca ikisinin ortak bir noktası da bazı kesimler tarafından çok da istenmemesidir. Tabi ki göç eden nüfus arttıkça arabesk söyleyenlere de ilgi, onları sahiplenme artmıştır. Hatta öyle bir zaman gelmiştir ki arabesk kabuğunu kırmış ve artık kabul görmeye başlamıştır. Önceleri küçük görülürken artık çok fazla rağbet edilir hale gelmiştir.

Kasette arabesk bir parça. Buğulara bulanmış sesiyle "hanımefendi" sanatçının gecenin karanlığına savurduğu hüznünü haykırıyor:

Darılırız barışırız

Sevişip ayrılırız

Kimin neyine gerek

Senin neyine gerek (Kutlu, 2016b: 31).

3.2.6.5. Resim

Resim, Mustafa Kutlu'nun çok eskiden beri ilgilendiği alanlardan birisidir. Kutlu'nun denemelerinde anılarından bahsederken zaman zaman resimle olan yakınlığına da değindiği olur. Özellikle üniversite yıllarında resim yapmak için çabalaması, arkadaşları ile sergi açmaları, *Fikir ve Sanatta Hareket* derginde çizdiği desenin çıkmasından bahseder (Kutlu, 2016a: 11).

3.2.7. Ekonomi

Kutlu, denemelerinde zaman zaman ülkemizin ekonomisine dair fikirlerini ifade eder. Dünyada öne çıkan ve ülkemizi de etkileyen ekonomik sistemler hakkında düşünür. Özellikle “dünyaya hakim olan sistem” olarak belirttiği kapitalizm üzerinde durur (Kutlu, 2016d: 91). Ekonomi ile ilgili diğer geçim yollarından da bahseder. Sorunları dile getirir, çözümler sunar.

Denemelerde daha çok kapitalizmin maddi ve manevi etkilerinin dile geldiğini görürüz. Ülkede kişi başına düşen milli gelirin on bin doların üzerine çıkması ile bütün sorunların halledileceğinin ifade edilmesi hatta bu fikre başbakanın, bilim adamlarının, bazı köşe yazarlarının da destek vermesi ile bir sorgulama yapar Kutlu. Demokrasi ile ilgili sıkıntıların bile para ile çözüleceğinin söylenmesini eleştirir. Parayı küçümsemek istemediğini ama ülkeye gelen bu paranın adaletli dağılıp dağılmayacağından emin olmadığını söyler. Çünkü kapitalist sistemin insanların ahlakı üzerinde etkili olduğunu bu yüzden paradan daha önemli olanın adil bir düzen olduğunu söyler (Kutlu, 2016c: 27). Kapitalizm insanı tüketmeye sevk eder. Hatta insan tükettikçe daha değerli hale gelir bu sistemle (Kutlu, 2016d: 91).

Kanaat ekonomisinden tüketim ekonomisine geçtiğimizden bu yana, makbul adam daha ziyade güçlü-paralı-iktidar sahibi olarak anılmaya başlandı (Kutlu, 2016d: 75).

Kapitalizmin etkili olmak için insanın zaaflarını kullandığını, bilimi, sanatı teknolojiyi, sporu dahi buna alet ettiğini ve sonucunda tüm dünyaya hâkim olduğunu ifade eder (Kutlu, 2017c: 25). Fakat bu durum güvensizliğe yol açar. İnsanlar dertleri olduğunda çözüm adına kime yöneleceklerini şaşırırlar. Bir ilaca alternatif olarak çıkan bir gıda olur ve o gıdanın yaygınlaşması için kampanyalar yapılır. Pek çok sektör o gıdanın yaygınlaşması için uğraşır. Ancak biraz zaman geçince söylenilenin aksine bilgiler yayılmaya başlar ve benzer kampanyalar başka bir ürün için daha

başlatılır. Bunlara şahit olan insan kime güveneceğini şaşırır. Yani mercimek stoklarının yığılması ile her yerde mercimeğin faydalarını görmemiz kapitalizmin bir gereğidir (Kutlu, 2016c: 211).

3.2.7.1. Yoksulluk

Mustafa Kutlu yoksulluk konusunu oldukça sık konu edinir denemelerinde. *Yoksulluk Kitabı* isimli kitabında geçim sıkıntısı yaşayan insanlar ile ilgili yazdığı yazıları toplamıştır. Bu kitabın dışındaki yazılarında da hem ülke ekonomisinden hem de köyden kente göç eden insanların yaşadığı sıkıntılardan bahseder. Kendisi de “yaza yaza belki de konunun kökünü kazıyacağız” diyerek bu durumu fazlaca ifade ettiğinin farkında olduğunu söyler. Ama geçim sıkıntısı içinde olan insanlardan dolayı bu konunun dile gelmesinin gereklidir (Kutlu, 2016d: 116).

Yoksulluğun ciddi bir sorun olduğunu ve çözüm bulunulması gerektiğini söylerken aynı zamanda kapitalizmin de bunu sürekli olarak tetiklediğini vurgular. “Evet kapitalizm çarkı dönüyor” (Kutlu, 2016d: 65). Kapitalizmin etkisi ile varlıklı insanlar bir yarışa girmiştir ve yoksullar için bu yarış sıkıntılarının artmasını tetikler. O yüzden sürekli farkındalık oluşturmak adına yazar Kutlu. Yoksul olanın kanaat etmesi, elindeki ile yetinmeye çalışması, zenginin israf etmemesi ve elindekini ihtiyaç sahipleri ile paylaşması gerektiğini vurgular yazılarında.

Kutlu, denemelerini kaleme aldığı zamanı kast ederek çok fazla ihtiyaç sahibi insan olduğunu söyler. Hem yetkililere hem de halka, yoksul olan kişileri görmeleri konusunda telkinde bulunur. Bir kişi tek başına elinde yetki yoksa bu konuya büyük çözümler getiremez ancak tamamen de çaresiz değildir. Elinde olan imkânlar ölçüsünde yoksullara yardımcı olabilir. Yine yoksulluk ile ilgili yapılabileceklerle *Deniz Feneri* programından bahsederek bir fikir vermiş olur. Bir ramazan, yoksulların o günleri nasıl geçireceğini düşünerek yardımlaşma ile ilgili bir fikir gelir aklına ve bunu *Kanal 7* televizyonu ile konuşur. Ardından *Deniz Feneri* programı ortaya çıkar ve farklı projeler ile devam eder. Bunun televizyonda yapılması diğer kişilere örnek olması adına bir adımdır. Kutlu, yine zaman zaman denemelerinde programın insanların dertlerine şifa olmalarından bahseder. Diğer insanların da bunu ve benzeri çalışmalarını desteklemeleri gerektiğini söyler (Kutlu, 2016d: 66-68).

Kutlu’ya göre yoksulluk geçmişten beri hayatımızda olan bir durumdur. *Yoksulluk Kitabı*’nda yer alan Yoksulluk Kültürü isimli yazıdan eski ile yeniyi

kıyaslar. Kendi hayatından hareketle, yoksullukla yamalı kıyafetleri, mobilyasız evleri bir arada düşünür. Ama eskiden yaşanan bu durumla şimdi yaşanan yoksulluk arasında büyük bir fark olduğunu söyler. Eskiden tüm insanlar için aynı durum söz konusu iken şimdilerde bir grup rahat bir yaşam sürerken bir grup ise tamamen onları seyretmekle yetinir. Bu yüzden yoksulluk utanılacak bir hal almıştır. Yoksul olanlar kendi yaşam alanlarında iken varlıklı kişilerce fark edilmezler bile. Ama bir yerde yanlışlıkla karşılaşmış olsun yoksul kendi durumundan utanır. Kutlu aslında bunun doğru olmadığını söyler. Yoksulluk ile mücadele eden insan aslında herkesin sorumluluğu altındadır. İnsanlar yardımcı olmuyorsa, devlet o kişiye geçinmesi için iş temin etmiyorsa bu onların eksikliğidir (Kutlu, 2016d: 51-53).

Yoksul ile varlıklı insanlar arasındaki ayrım gün geçtikçe artmıştır. Eskiden aynı semtte oturan insanlar artık birbirini görmez hale gelmişlerdir. Bu da yoksul insanların yok sayılmasına sebep olmuştur. Kapısında güvenliği olan bir sitede yaşayan insanların kapısına bir dilencinin hiçbir zaman gelmeyeceğini söyler Kutlu. Yine aynı şekilde geçim kaygısı yaşamayan insanların komşuları, arkadaşları da yine aynı tarzda yaşayan insanlardan oluşur. Bu da insanlar artık bazı hassasiyetlerini kaybetmeye başlamalarına sebep olur. Tüketim kültürünün etkisi ile fazla fazla alınan eşyalar kullanılmayınca çöpe atılır hale gelmiştir. Bu şekilde yapılmayıp bir ihtiyaç sahibine verilecek olsa o zaman da bu kişilerin bulunması mesele haline gelmiştir. Aslında bu toplumdaki insanların ne kadar birbirine uzak olduğunu bir göstergesidir. Kutlu yazdıklarının insanlarda uyandıracığı hisleri de bildiği için ona da açıklama getirir. Akıllara modern ve karmaşık bir toplumda yaşandığı için sistemin bahsedilen şekilde bir yardımlaşmaya müsaade etmeyeceği gelebilir ama bu geçerli bir sebep değildir der Kutlu. Gerçekten isteyen insanın çaba göstereceğini, göstermesi gerektiğini söyler aksi halde yapmadıklarımız ile ilgili hesap gününde hesap yüzümüzün yere eğileceğini hatırlatır (Kutlu,2017a: 112).

Geçim sıkıntısı yaşayanlar ülkenin bir gerçeğidir. Bunun dile de gelmesi lazımdır ancak bu konuyu dahi malzeme haline getirmeye çalışan insanlar olmuştur. Yani artık ellerindeki imkânları tüketen, nasıl geçineceğini bilmeyen, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan insanlar hikâyeleri ile öne çıkartılmaya başlanmıştır. Kutlu, bu yapılanların samimi olduğunu düşünmez. Medyada; ilginç, acıklı bir haber olarak yer alan hikâyelerin insanların aslında ne kadar da

duyarsızlaşmaya başladığının bir göstergesi olduğunu düşünür. Her hayat iyi bir malzemedir.

Yoksulluk konusunda yapılması gerekenlere bireylerin yardımlaşmasının yanında devlet yönüyle de bakar yazar. İlk olarak insanların fakir bir hayat sürmesine sebep olan şeylerin devlet eliyle çözülmesi gerektiğini söyler. Kutlu'ya göre devlet ile yoksullar arasında da büyük mesafeler vardır. Bu mesafenin asıl büyük şirketler ile olması gerektiğini söyler Kutlu. Yoksullara yardım edilmesinin devlete bir yük olarak görülmesinde batan bankaları ve devletin bu bankalar konusunda yaptıklarını hatırlatır. Tek bir bankanın dahi devlete ne kadar büyük zararlarının olduğunu ama bunun maalesef göze gelmediğini söyler. Ayrıca batıyı yakından takip edip onların standartlarına yetişmeye çalışmanın öncesinde halkın dertleri çözümlenmelidir Kutlu'ya göre. İnsanlar yoksulluğu en temel seviyede yaşarken beklenen zaman yoktur. Özellikle denemenin kaleme alındığı dönemde yoksulluktan sabrı tükenen insanların hikâyelerine yer verir Kutlu. Onlar için elinden geleni yapmaya gayret eder. Bunların görmezden gelinmesine mani olmaya çalışır (Kutlu, 2016d: 33).

Ülkemizde yoksulluk problemi vardır fakat bunun yanında televizyonlarda gördüğümüz başka insanların malına el uzatmayanların haberlerini gördükçe gururlanırız. Sahibine cüzdanını iade eden yoksul insanlar ve benzer haberler bizleri gelecek adına ümitlendirir (Kutlu, 2016d). Ancak Kutlu insanların hal ve tavırlarında devlet adına yetkili olan kişilerin de çok etkili olduğunu söyler. Özellikle metnin kaleme alındığı yılları kast ederek yetkili kişilerin insanların mallarına kast ettiklerini görünce kapkaç olaylarının artmasına anlam verebilir yazar. Kişilerin kültürlerinde bulunan değerleri yavaş yavaş kaybetmelerine bir örnek olarak da söyleyebiliriz bu durumu.

3.2.7.2. Ticaret

Kutlu denemelerinde ticaretten, ticaret yapan insanlardan da bahseder. Günümüzde gelişen teknoloji geçim yollarını da etkilemiştir. Bazı şirketler eskiye göre beklenilenden çok daha güçlü hale gelmiştir. Hatta bu güç şu anda en önemli kriter sayılan parayı elinde bulundurduğu içi devletlerin dahi üstüne çıkmıştır (Kutlu, 2017c: 31).

*“Geçtiğimiz günlerde **The Guardian**’da John Vidal imzasıyla yayımlanan bir yazıdan aldığımız bilgiler artık şirketlerin devletlerden daha güçlü bir konuma geldiğini gösteriyor (Kutlu, 2016d: 135)*

Kutlu ticareti etkileyen ve ondan etkilenen pek çok unsur olduğunu söyler ve yazılarında zaman zaman bunlar arasındaki ilişkiden bahseder.

Bu durum elbette ki kapitalizmin tekelci karakterini gösteriyor. Tekel sadece ticaret sahasına münhasır olmaktan çıkmıştır. Bu güç odakları ellerindeki imkânlarla iktisat kadar siyasete hukuka, hatta sanat ve kültüre de yön vermeye başlamışlardır” (Kutlu, 2016d: 134).

Günümüzde ticaret eskisinden daha farklı yapılmaktadır. Rızık kazanmaktan öteye geçip başkasının rızıkına kast edecek şekilde yapılan ticareti eleştirir Kutlu.

*Artık “**Hayat Mektebi**” öne geçmiştir ve tahsilin ticarete yeri yoktur. İşi bilmek-köşeyi dönmek için iltimas, ihtikâr, her türden üçkağıt geçerli hale gelmiştir (Kutlu, 2016d: 76).*

3.2.7.3. Turizm

Turizm konusuna yazılarında sıkça yer veren Kutlu meseleyi daha çok ekonomik yönüyle ele alır. Bunu da olumlu bir şekilde anlatmaz. Yazarın doğrudan konu ile ilgili yazılmış denemeleri vardır. Turizm Uğruna (Kutlu, 2016b: 93), Turizme Karşıyım (Kutlu, 2016a: 15), Camiler ve Turistler (Kutlu, 2017b: 126) gibi denemeler bunlardan bazılarıdır. Kutlu yazıların başlıklarından itibaren konu ile ilgili tavrını ortaya koyar.

Tatile çıkmak, şehirlerde kaos içinde yaşayan, bütün gün çalışmak zorunda olan, trafik, çevre kirliliği gibi sorunlarla boğuşan insanların bir kaçış yoludur. Aynı insan bir taraftan da kazancı yetmediği için tasarruf etmek zorundadır. Fakat yıl boyunca dört gözle beklediği tatilden ödün vermek istemez ve kendisini zorlayacak olsa bile o tatili yapmaya çalışır. Kutlu, işte burada tatil için kişinin ayırdığı bütçenin yanında diğer hususlara da dikkat çeker. Ulaşım, otel, gezilecek yerlerin bakımı, arabanın bakımı, kişinin tatil sonrasında yıpranan cildinin bakımı vs derken birçok sektör bundan etkilenir (Kutlu, 2016a: 155-159).

Turizm adına yapılan faaliyetleri para kazanmak için sahip olunan değerlerin istismar edilmesi olarak görür. Hasret Burcundaki İnsan isimli denemesinde şöyle der Kutlu:

Modern teknolojinin belirlediği hayatımızın bir uzantısı olan turizme bağlı tabiat anlayışını bu işe karıştırmamak lazımdır turistik tabiat sevgisi tabiatı istismar eden sinsî yoldur (Kutlu, 2016b: 98).

Günlük yaşantımızda kıymet verdiğimiz pek çok mekân olabilir. Özellikle İstanbul gibi köklü bir geçmişe sahip bir şehirde bu değerler çok fazladır. Kutlu, İstanbul'da yaşadığı için kendisini “Allah’ın talihli kullarından biri” olarak tanımlar. Fakat şehri güzelleştiren unsurların turizme açılması ile artık canlılığını kaybettiğinden yakınır (Kutlu, 2016a: 16).

İnsanlar turizmden elde edilecek geliri o kadar önemserler ki bu yüzden sürekli rağbet görecektir yerler yapmaya, eskiyi çekici hale getirmeye çalışırlar. Yeşil alanları otel yapmak için katlederler mesela. Yazar, bunu dile getirir ve durumun aslında ne kadar da geçici olduğunu ifade eder. İnsanlar aslında doğaya verdikleri zararlarla kendilerini uzun vadede zora sokmuş olurlar (Kutlu, 2016b: 95).

Turizmin, buradan gelir etme derdinin o kadar çok olmasının insanlar arasında da sorunlara yol açtığını söyler Kutlu. Maalesef daha çok geliri getiren daha kıymetli hale gelmiştir. Turizm Uğruna yazısında şöyle ifade eder:

İnsanlarımızın “turizm” uğruna kendi vatanlarına garip kalmaları veya “dolar” karşısında bu kadar boyun bükmeleri üzerine düşünülecek bir olgudur (Kutlu, 2016b: 95).

3.2.7.4. Tarım

Kapitalizmin tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkin olması insanımızı tüketmek için yaşar hale getirmiştir. Daha çok tüketmek isteyen insan daha fazla para kazanmak ister ve olduğu yerden kopup şehirlerde tutunmaya çalışır. Fakat bu durum işsizlik, yoksulluk gibi sıkıntıları da beraberinde getirir. Kutlu'nun tüketim kültürünün doğurduğu sıkıntılara getirdiği çözümlerden birisi de tarımdır (Kutlu, 2017c: 46-48).

Sanayinin yaygınlaşması ile tarım arazilerinin sanayi için kullanılmaya başlamasından rahatsızlık duyar. Ülkemizde çok verimli arazi olduğunu bunların sanayiye kurban gitmemesi gerektiğini ifade eder (Kutlu, 2016c: 168). Kutlu ülke

ekonomisinde tarıma da ağırlık verilmesi gerektiğini dile getirir. *Vitrinde Olmak* kitabında İşsizliğin İlacı: Tarım Krizin İlacı: Kanaat isimli yazısında ülkemizin geçim kaynağı olarak tarıma da hem bireysel hem de devlet eliyle ağırlık verilmesi gerektiğini söyler. Özellikle işsizlik sıkıntısına tarım ile bir çözüm getirir. Sanayinin tek çare olmadığını vurgular. “Beyler şu efsaneden kurtulalım artık: Zengin olmanın yolu illa sanayiden geçmiyor” (Kutlu, 2016c: 143).

Toprak kendisine sevgi ile yaklaşanları bağrına basar; onları besler, büyütür. Yeter ki biz “ne kadar tüketiyorsan o kadar mutlusun” gibi pagan inanışından vazgeçip; “ çok şükür bugün de karnımız doydu” diye Rabbimize şükretmeyi bilelim (Kutlu, 2017c: 242).

Tarım konusundaki fikirlerini farklı zamanlarda dile getiren Kutlu, konu ile ilgili devlet eliyle yapılması gerekenler olduğunu da ifade eder. Çok verim alınması için genetiği ile oynanmış tohum, ekilecek ürüne yanlış karar verilmesi gibi konularda devletin çözümler bulması ve halkı eğitmesi gerektiğini vurgular. *Vitrinde Olmak* kitabında bu konu ile ilgili yazılmış yazılar ard arda yer almaktadır. Köyden İndim Şehire, Türk Tipi Tohum, Tarımın Entelektüeli, Tarımın Yıldızı, Gizli Hazine, İyi Tarım, Kalkınmanın Bedeli, Kıtık Korkusu bu yazılardan bazılarıdır (Kutlu, 2016c: 136-171).

3.2.8 Güncel Meseleler

Kutlu ülkemizde ve dünyada yaşanan olayları yakından takip eder ve gerekli gördüğünde bunlara yazılarında yer verir. Konuşulan bir gelişmeden, afetten, yaşanan sıkıntılardan bahseder. “Günceli yazmak tehlikelidir. Zira yazdıklarınızın kalıcı olmaması gibi bir risk almış olursunuz. Edebi olanın yüzü kalıcılığa güncel olanın yüzü geçiciliğe dönüktür. Günceli edebi olana taşımak risk içerir. Zira edebilik zedelenebilir (Harmancı, 2019: 25, 26). Kutlu’nun denemelerinde de bahsi geçen güncel konular sıradan bir gazete haberi olmaktan çok daha ötededirler. Mesele önce gündeme gelir, Kutlu’nun duygu dünyasına yerleşir ve oradan bize yansır. Bu yüzden üzerinden yıllar geçmiş olsa da konular bizim için geçerliliğini yitirmez. Hatta bir kitapta bulunan bir yazı yıllar sonra başka bir kitapta daha yer alabilir. *Yoksulluk Kitabı*’nda işsizlik konusu ile ilgili yazılmış olan Arslanın Ağzı yazısı, *Fırtınayı Kucaklamak* kitabında da yer alır. Bunu Kutlu’nun konuyu ele alış biçimini gösteren bir örnek olarak gösterebiliriz.

Pek çok kişi tarafından tanınmış ve fikirlerine önem verilen bir yazar olarak Kutlu'nun bahsettiği konular, okuyucu için farkındalık oluşturması ve yetkili olan kişilere çağrıda bulunması açısından önemlidir. Dile gelen bir sorun olduğunda kısa vadede çözümler bulunmasa da en azından konu dile gelmiş olur. Ayrıca sanatçı bakış açısı ile güncel konulara, sorunlara ya da güzelliklere bakması bir zenginlik oluşturur. Özellikle İstanbul ile ilgili yazdığı yazılarda şehrin görünümü ile ilgili yapılan veya yapılmayan pek çok konudan bahseder. Tabi ki dile gelen konular ve çözümler pek çok kişi ya da kurumun gözettiği değere uymaz ama zaten Kutlu bunları bilerek yazar.

Teklif bizden, takdir yetkililerden... (Kutlu, 2017a: 41).

Kutlu, önemsemediği konulardan tek bir yerde bahsedip geçmemiş defalara dile getirmiştir. Özellikle güncel konularla ilgili eğer bir gelişme olursa bunu daha sonra farklı bir yazısında tekrar dile getirir. Örneğin; Gülhane'den pek çok kere bahseden yazar buranın tekrar saray bahçesine dönüştürölmesi söz konusu olduğunda bunu özellikle belirtir. Gelişmeden okuyucularını haberdar eder. Bunun gibi örneklerden hareketle Kutlu'nun dert edindiği meselelerin akıbetini merak ettiğini söyleyebiliriz (Kutlu, 2017b: 103).

Kutlu'nun yoğun şekilde gündeme getirdiği bir konu da yoksulluktur. Bu konu üzerine o kadar çok yazı yazar ki. Hem insanlara hem de devlete çağrılarda bulunur. Ülkede yoksulluk yaşayan insanların duyulmayan sesine kulak verir. Kutlu her kesimden insanın fikirlerini dile getirmesi yönüyle de önemli bir yazardır. Kimi zaman çok kültürel bir meseleden bahsederken kimi zaman da dile gelen konu ekmek fiyatıdır. Ülkede o an insanı etkileyen ne varsa o Kutlu için de mühimdir.

3.2.9. Siyaset

“Siyaset, genel kullanımda da, Kutlu'nun lüğatinde de ‘iktidar mücadelesi’nin ya da iktidarda kalmanın meşru ya da gayr-i meşrû yolu olarak kullanılmaktadır” (Samsakı, 2012: 203). Uzun yıllar boyunca gazetelerde yazan Kutlu, bu yazılarda siyasetten bahseder ancak doğrudan siyasi görüşüne yer vermez. Siyasetin güncel bir konu olarak arka planda geçtiği yazılarının yanında; Bir Başkan Aranıyor (Kutlu, 2016b: 234), Sayın Cemil Çiçek’e Açık Mektup (Kutlu, 2017a: 90), Devleti Kuran İrade (Kutlu, 2017a: 96), Siyaset ve Ticaret (Kutlu, 2016a: 125), İstanbul’a Devlet

Eli (Kutlu, 2017b: 34) gibi başlığından itibaren siyasetten bahsettiği denemeleri vardır. Ancak iki durumda da belli bir görüşü savunmak ya da eleştirmek için yazmaz. Siyaset konusuna farklı bir yerden yaklaşır. Onun için belli bir siyasi görüş ya da kişiden ziyade yapılan işler önemlidir diyebiliriz.

Bir başkan aranıyor...

Bu yol işini çözerken biraz da biz yolumuzu bulalım diyerek kendini ve adamlarını kollamayacak,

Bir başkan aranıyor... (Kutlu, 2016b: 234).

Kutlu'nun yönetime talip olmuş ve halk tarafından seçilmiş kişilerden beklentileri vardır. Ülke ile ilgili pek çok konuyu onların çözmesini bekler. Bu konudaki taleplerini de yazılarında sık sık dile getirir. Kutlu'nun siyasete gerçekçi bir şekilde baktığını söyleyebiliriz. Yapılanlar, yapılmayanlar, yapılmış gibi yapılanlar Kutlu tarafından dile getirilir. Bunun yanında beklentilerini de dile getirmeyi ihmal etmez. Örneğin; İstanbul'un o an içinde bulunduğu çevre kirliliği için bir çözüm bulunması gerektiğini, bu meselenin yetkili olan kişilere üzerinde durularak çözülebileceğini ifade eder. Uzun vadede çözüm için halkın bilinçlendirmesi ile ilgili yine devlet eliyle bir şeyler yapılması gerektiğini vurgular (Kutlu, 2017b: 34-36).

Yazılarında güncel bir meseleden bahsediyorsa ve eğer devlet eliyle yapılacak bir şey varsa konuya çözüm getirecek kurumdaki yetkili kişiye seslenir Kutlu. Bu yüzden yazılarda siyasi isimler geçer zaman zaman.

Sayın Cemil Çiçek, şimdiye kadar bir politikacı olarak gösterdiğiniz performans, kültür meselelerimize olan yakınlığınızı, dirayetinizi ortaya koymuştur. Şimdilerde Vakıflar bakanlığınızın uhtesindedir. Sizden ricamız Yenikapı Mevlevihanesi-ni bir görmenizdir (Kutlu, 2017a:91, 92).

Kadir Başkan'a not: Suriçini ihmal eden İstanbul'u imar edemez (Kutlu, 2017b: 222).

Devleti yetkili bir merci olarak gördüğü için ülke içinde yaşanan sıkıntılarda konu ile ilgili bazı sorgulamalarda bulunur. Kişilerin tek başına çözüm getiremeyecekleri konulara devlet tarafından çözümler bekler. Ve bunları da dile getirir. Meseleyi siyasi bir unsur değil de çözüm olarak ele alır. Mesela yolsuzluğun

çok fazla dile geldiği bir dönemde yazdığı Tarım Gönüllüleri isimli denemede halkın yaşananlardan dertli olduğunu ve seçimlere de bunun yansıtacağını söyler. Yolsuzlukla uğraşan bir hükümetin yaşanan yoksulluğu çözemeyeceğini vurgular. Uyarı niteliğinde olan bu yazıda halkın hislerini dile getirmiştir (Kutlu, 2016d: 130).

Vatandaşın “adalet” ve “kalkınma” istediği ortada. Seçimlerde bu isteğini fazlasıyla belli etti. Ey hükümet! Vatandaşın “son şansı” sayılırsın, ona göre davran (Kutlu, 2016d: 50).

Kutlu, haftalık yazdığı deneme yazılarında seçim zamanları denk geldiğinde bundan bahseder. Ancak doğrudan siyaset hakkında inşa etmez bu yazılarını. Zaten hocası olarak gördüğü Nurettin Topçu'nun da kendilerine siyasetten uzak durmalarını öğütlediğini okuyucular ile paylaşır (Kutlu, 2016a: 125).

Siyaset elbette lazım, ama ona da benim aklım ermiyor (Kutlu, 2016d: 95).

Savaşla ilgili yazı yazmadım. Siyasetle ilgili yazı da yazmıyorum. Bu konularda gazetelerde o kadar çok yazılıyor, televizyonda o kadar çok konuşuluyor ki; yeterde artar bile. Hem benim işim değil, anladığım şey değil (Kutlu, 2016d: 97).

Uzun yıllar deneme yazıları yazdığı ve güncel problemlere yazılarında yer verdiği için bu yazılardan hareketle ülkenin durumu hakkında fikir sahibi olabiliriz. Yoksulluğun çok arttığı dönemlerde siyasetçilerin konforlu yaşam sürmelerini eleştirir. Yapılması gerekenler için talepte bulunur. Bazen bir adım daha öteye gidip çözüm bulması gereken pozisyondaki kişiye ismini de belirterek sorunları iletir. Tüm bunları yaparken de elinden geleni yapmak istediğini, gücünün en azından buna yettiğini söyler (Kutlu, 2016d: 16-18).

Ülke içinde olan gelişmeleri takip eden Kutlu, olumsuz durumları ifade ettiği gibi gördüğü olumlu şeyleri, güzel gelişmeleri de okuyucular ile paylaşır. Yapılan güzel işleri takdir etmeyi ihmal etmez. Anahtar isimli denemesinde ülkemizde tarımla ilgili faaliyetlerin öne çıkması ile yaşadığını sevinci dile getirir (Kutlu, 2017c: 24).

Bakanlarımızdan Sami Güçlü ile Beşir Atalay ülke yoksullarının en feci durumda olan kesimine yardım eli uzatmak için çırpınıyorlar (Kutlu, 2016d: 129).

3.2.10. Teknoloji

Teknolojik gelişmelerin hayatımızdaki etkilerden sık sık bahseder Kutlu. Bu etkiler büyük oranda olumsuz yöndedir. Teknoloji beraberinde hızı getirmiştir ve yazar, aslında bu hızın insanın tabiatına aykırı olduğunu söyler. Hız yarış demektir. Kişinin kendisi ile yarışı, etrafındakilerle yarışı, toplumların birbiri ile yarışı. Tüketim üzerinden olan bu yarışa toplumumuzun da dâhil olduğunu ifade ederken bundan kurtulmak gerektiği yönünde de telkinlerde bulunur Kutlu. Kişilerin ve yöneticilerin bu konuda uyanık olması gerektiğini söyler. Örneğin; *Şehir Mektupları*'ndaki Televizyon Ne Yapıyor? denemesinde televizyonun ülkemize gelmesi ve burada yer alan programlar hakkındaki düşünceleri yer alır. Kutlu, ülkemiz gibi, yazılı kültürle münasebeti çok fazla olmayan toplumlar üzerinde televizyonun etkisinin çok yoğun olduğunu söyler. Hatta toplumun eğitiminde; okul, aile, mahalle, iş gibi etkenlerden sonra televizyonda etkisi olduğunu ifade eder. Bu yüzden programların nitelikleri ayrıca önem kazanmış olur. Ancak ülkemize gelmesinin üzerinden çok zaman geçmesine, kendisine büyük bir yer bulmasına rağmen televizyondaki programların beklenen nitelikte olmadığını söyler. Önemli olanın televizyon ve benzeri araçların kullanılması değil bunları kendi kültürümüze göre şekillenmesini sağlamak olduğunu dile getirir. Yurt dışındaki programlara benzer programlar, sürekli kötü olayların tekrarlanıp durduğu haberler vb. ile ilerleme olamayacağını ifade eder (Kutlu, 2016b: 183-185).

Teknoloji ile hayatımıza giren ve tüm hayatımızı saran bir yenilik de internet olmuştur. Kutlu; internetten, sosyal medyanın etkilerinden bahseder hatta *Vatan Yahut İnternet* isimli kitabında daha kitabın başlığından itibaren bu konular üzerinde durur. Kitabın ismi hem dikkat çekici hem de düşündürücüdür. Vatan herkes için çok kıymetlidir. Kitabın ilk başından itibaren vatanın kendisi için ne kadar kıymetli olduğunu anlattığı yazılara yer vermiştir. Vatan kadar kıymetli bir değerle internetin kıyaslanması, iki kavramın bir arada anılması dahi kabul edilemez gelirken Kutlu, aslında hal ve tavırlarımızla bunun aksini anlattığımızı gösterir. Vatan bir aidiyet içerir. Bir milletin varlık göstermesinin en büyük şartlarından biridir vatana sahip olmak. Kimse de bunun aksini iddia etmez. Ancak internetin hayatımıza girmesi ile onun vazgeçilemez bir nimet gibi anılması Kutlu'yu rahatsız eder. Yine *Vatan Yahut İnternet*'te yer alan Kir isimli denemesiyle sosyal medyanın zararlı yönleri üzerinde durur. Herkesin telefon, internet, sosyal medya yokken ne yapıyorduk acaba

sorularına onların hayatımıza girmesi ile kaybettiğimiz şeylerden bahsederek cevap verir. Vatan gibi kıymetli bir kavram ile kıyaslayarak da meselenin vahametini göstermek istemiştir diyebiliriz. İnternet ve sosyal medya aracılığı ile insanların etkileşimi artar. Ama bu etkileşimden demokrasinin, özgürlüğün, hukukun, mahremiyetin, kutsal değerlerin çok fazla etkilendiğini söyler (Kutlu, 2017c: 19).

Bilgisayar, telefon, televizyon gibi teknolojik aletler bizim için önemli olmanın ötesinde yokluğu düşünülemez kadar kıymetli hale gelmiştir. İnsanlar birbirine vakit geçirmek yerine herhangi bir teknolojik alet ile vakit geçirmeyi tercih eder hale gelmişlerdir. Hatta bunu esprili bir şekilde “Âşık Laptop” isimli denemesinde ele alır (Kutlu, 2017c: 49). Doğa ile de bir irtibatsızlık söz konusudur. Teknoloji sayesinde doğadaki varlıkların bilgisine kolayca ulaşılabilir ama gerçek olandan mahrum kalır insan. Yazar, işte bu mahrum kalınan şeylerin farkına varılmasını ister. İnsanın gerçek olanla irtibatını artırmaya çalışılması gerektiğini söyler. Televizyon ya da bilgisayar insana birçok çiçeğin adını, görüntüsünü öğretir ancak aynı zamanda kendisine bağlar ve gerçek olanı yaşamasına mani olur. Bu yüzden kısır bir döngü oluşur ve insan her geçen gün gerçek olandan uzaklaşır (Kutlu, 2017c: 51).

Kutlu’ya göre toplumdaki insanlar pek çok çelişkiyi aynı anda yaşarlar. Dini yaşamaya gayret gösterirler, ellerinden geldiğince maddi manevi ibadetleri yapmaya çalışırlar ancak evinin içinde televizyon izlerken ancak kanal değiştirecek kadar söz sahibi olurlar teknolojinin karşısında. Elbette ki bunun da yalnızca bir iç rahatlatma olduğunu söyler çünkü eline kumandayı alıp da alternatif olarak gezindiği kanalların kişinin hayat görüşüne aykırı olduğunu söyler. Dizilerle, programlarla insanların hal ve hareketleri, konuşma tarzları, giyinmeleri, yeme içme alışkanlıkları gibi pek çok mesele etki altındadır. İnsan kanal değiştirdiğinde yine bir önceki program ile aynı düşünceden beslenen yalnızca şekil değiştirmiş bir programa maruz kalır.

Mustafa Kutlu, teknolojiyi kuralları olan bir oyuna benzetir ve oyuna girenlerin de bu kuralları kabul ettiğini söyler. *Akasya ve Mandolin*’de Mutfak Robotu yazısında bir yaşam tasviri yapar. İnsanların yapması gereken büyük-küçük işleri bir robotun hızlıca yaptığı, insanlarınsa kendilerine kalan geniş zamanda organik domates yedikleri, civasız balık yedikleri, motor sesi duymadıkları bir resim

çizer zihinlerde ve hemen ardından bu iki farklı tip isteğin bir arada olmasındaki tezattan bahseder (Kutlu, 2017a: 153-155). İnsanoğlu dünyayı kendi eliyle tahrip ederken bir taraftan da doğal olana özlem duyar. Oysa istediği konforu yaratan mekanizma aynı zamanda doğal olanı yok etmektedir.

Kutlu, teknolojinin bu güçlü etkisinin yanında yapılacak bir şeyler olması gerektiğini düşünür. Televizyonu muzır bir alet olarak tanımlarken onu güzel bir iş vesile kılmak için çabaladığını ve bu konuda düşündüğünü söyler. İşte *Deniz Feneri* programı böyle bir düşüncenin mahsulüdür. Televizyonda nasıl faydalı bir iş yapabiliriz diye düşünmüş ve en azından program aracılığı ile insanlara yardım yapılmasını ve diğer insanlara da örnek teşkil etmesini sağlamıştır Kutlu. Yine benzer şekilde televizyonun faydalı sayılabilecek bir yönü olarak belgesel programlarından bahseder. İnsanlara güzel, faydalı bilgiler vermesi yönü ile belgeselleri diğer programlardan ayrı tutar (Kutlu, 2016d: 106-109).

SONUÇ

Mustafa Kutlu, fikirlerini uzun yıllar deneme türünün sağladığı özgür alanda okuyucular ile paylaşmıştır. Samimi bir dille yazdığı denemelerde insan ve toplum ile ilgili gözlemlerini görürüz. Konuyu çoğu zaman kendi çevresinde ele aldığından deneme metinlerinden hareketle Kutlu'nun kendisine dair çıkarımlar yapabiliriz.

Kutlu'nun deneme kitaplarını incelediğimizde bir kitap içindeki yazıların birbiri ile uyumlu olduğunu görürüz. Konu, bazen *Yoksulluk Kitabı* veya *İlmihal Yahut Arzuhal*'deki gibi kitabın tamamındaki yazılarda ortaktır. Bazen de aynı konu üzerine yazılan denemeler kitap içinde arka arkaya verilerek yine kendi içinde bir bütünlük sağlanmıştır.

Kutlu denemelerinde güncel konulara yer verir. Ancak bu sıradan bir bilgi akışında çok daha farklı şekilde gerçekleşir. O an ülkede ya da dünyada yaşanan olaylardan önemli gördüklerini değerlendirerek okuyucu ile paylaşır. Zaten bu yüzden üzerinden yıllar geçse de o deneme okuyanlar için kıymetli olmaya devam eder. Ayrıca gazetelerde uzun süre yazmış olması ülkedeki olaylara Kutlu'nun gözünden bakmamızı sağlar. Haftalık olarak yayımlanıp kitaplaşan denemeler aracılığıyla toplumun durumunu, ilgilendiği meseleleri anlayabiliriz. Göç, yoksulluk, modernleşme gibi konular toplumu yakından ilgilendirdiği için Kutlu'nun da gündemine girmiş ve yoğun bir şekilde denemelerde yer almıştır.

Kutlu, denemelerinde köyden kente göçü pek çok yönden ele alır. Göç Kutlu'nun olmasını istemediği bir durumdur bu yüzden aslında göç sonucunda ortaya çıkan problemleri ortaya koymaya çalışır. Göçün hem insanlar hem de toplum üzerindeki etkilerini anlatır. Göçü hazırlayan ekonomik ve sosyal sebepler vardır. Denemelerde bu sebepler üzerinde fikir yürütür yazar. Göç edilen yerlerin şartlarının daha iyi hale gelmesi gerektiğini vurgular.

Göç eden insan daha iyi bir hayat yaşamak için ait olduğu yerden ayrılır ve şehre gider. Kutlu için taşradan ayrılmak kültürel anlamda değişmek demektir. Göç kişinin değişiminin başlangıcı demektir. Göç eden insan şehirde maddi ve manevi olarak istediklerini elde edemez. Güzel bir hayat yaşamayı hayal ederken ya şehirde de işsizlik sorunu ile karşılaşır ya da az para ile zor işlerde çalışmak zorunda kalır. Ayrıca şehre uyum sağlama çabaları ile birlikte ne şehirli ne de köylü olan bu

insanlar iki yere de ait bazı unsurları sentezlemiş olurlar. Fakat ortaya çıkan sonuç kimseyi memnun etmez. Yazar bu noktada sağlıklı bir düşünce oluşturmaya çalışır ve yazılarında da insanların birbirini anlamaları için empati yapmaları gerektiğini söyler. Denemelerinde ikinci sınıf kabul edilen bu insanların dertlerinden bahsederek, görmezlikten gelinen insanların problemlerini görünür hale getirir.

Köyden kente göçün artması ile şehirlerde, özellikle İstanbul'da nüfus giderek artmıştır. Bu şehirde bir arada yaşamak zorunda olan insanlar için oldukça bunaltıcı olmuştur. Kutlu, bu durum için göç eden insanları da hor görmeden bir çözüm bulunması gerektiğini sürekli ifade eder. Kutlu'nun konuya çözümü ise taşradaki şartların iyileştirilmesidir. Kendi hayatından da örnekler vererek taşrada yaşayan insanların mahrum kaldığı durumları dile getirir. Taşrada maddi ve manevi olarak iyileştirilmeye gidilmesi gerektiğini söyler. Göçün sebeplerini ortaya koyar ve bu sorunların giderilmesini ister.

Şartlar iyi olmadığı için terk edilen taşrada gidenlerden geriye daha kötü şartlar kalmıştır. Devletin de şehirlerde artan nüfustan dolayı yatırımını şehre doğru yönlendirmesi taşrada yaşayan insanları da göç etmeye veya daha zor şartlarda yaşamaya mahkûm etmiştir. Bu durum arkada kalanları da göçe zorlar. Yazar bunun fark edilmesi ve çözüm bulunması için telkinlerde bulunur.

İnsanı hızlı bir hayat yaşamaya zorlayan şehirler nüfus da artınca iyice bunaltıcı bir hal almıştır ve şehirde yaşayan insanlar için alternatif yollar aratmaya başlamıştır. Kutlu, bu isteğin haklı olduğunu söyler ancak kişinin alıştığı yaşamdan, konfor alanından çıkmasının çok da mümkün olmadığını ifade eder. Şehirden uzaklaşmak isteyen insanlar taşraya göç etmeye başlar. Fakat insanlar gittikleri yerlere alışkanlıkları ile birlikte giderler. Oysa taşrada yaşam şehirdekinden farklıdır. Zaman bile taşrada daha farklı akar. İnsanın buna alışması çok da kolay değildir.

Kutlu, modernleşme ve gelişen teknoloji ile birlikte toplumların hızla birbirine benzemeye başladığını söyler. Bu benzeşmeyi tek tipleşme olarak görür ve eleştirir. Tüm toplumların kendi kültürlerini muhafaza etmesi gerektiğini ifade eder. Ancak Kutlu'nun denemelerinde ki tespitlerine göre, maalesef insanlar bu durumdan çok da rahatsız değillerdir. Modernizm kültürel değerlerden önce maddi değerleri yüceltir ve paraya sahip olan kişiler diğer insanları diledikleri şekilde yönlendirir.

Öyle ki yüksek gelirler getiren şirketlerin sahipleri devletlerden bile daha etkin bir pozisyondadırlar. Kutlu, bu durumun ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmaya çalışır.

Modernleşmenin etkilerinden toplumumuzda oldukça etkilenmiştir. Sahip olunan değerler bizim toplumumuzda da maddiyat ile yer değiştirmeye başlamıştır. Kutlu ilk yazdığı yazılardan bu yana sürekli bunu ifade etmeye çalışır. Toplumumuzu değerli kılan unsurları anlatarak okuyuculara yaşanan ve ileride yaşanacak problemleri fark ettirmeye çabalar. Tabi ki bunu yaparken deneme türünün sınırlarını aşmaz. Toplumun derdi ile dertlenen bir yazarın iç sesi olarak telkinlerde bulunur.

Kutlu, gelişmenin batılı bir hayat sürmek olarak görülmesine karşıdır. Kültürümüzün ne kadar değerli olduğunu sürekli ifade ederek bunun korunmasının gerekli olduğunu söyler. Batılı bir hayat yaşamak her yönden onlara benzemektir ve özgün değerleri olmayan milletler yok olup giderler.

Kendisi olmaktan ziyade farklı toplumlara özenen insanlar aslında zamanla sahip olduğu değerlerin kıymetini bilmenin ötesinde bunlara yabancılaşmaya başlar. Bunun sonucunda ise kişiler köklerini sorgulayarak kimliğini kaybeder. Zaman içinde nesillerin değişmesi ile bu kopuş geri dönülemez bir hal alacağından bu soruna hızlı bir çözüm bulunmalıdır.

Kutlu'nun eleştirdiği bir diğer durum ise kapitalist sistemin etkisiyle değerlerin değişmesidir. Eskiden manevi duygular insanlar için kıymetli iken artık ölçütü maddiyat belirler hale gelmiştir. İnsanlar parasına, malına, konforuna göre değerlendirir hale gelmiştir. Bu durum bizim kültürümüze tamamen zıttır. Kutlu, sürekli kanaat ekonomisinin önemini vurgular. İnsanların sahip olduğu manevi değerleri fark etmeleri gerekmektedir. Aksi halde kişi sürekli daha fazlasına sahip olmak isterken mutsuz olmaya taliptir. İhtiyaç olarak sunulan şeyler sürekli artar, kişi daha fazlasına sahip olmak ister ve istekler hiçbir zaman nihayete ermez. Toplumsal olarak da bu durum sorunların artmasına sebep olur çünkü insanlar ellerindeki ile yetinmek yerine etrafındakilerin sahip oldukları ile ilgilendiğinden kıskançlık duygusuyla hareket ederler. Böyle bir ortamda varlıklı olan kaybetme korkusu ile elindeki ihtiyacı olan ile paylaşmaz. İhtiyaç sahibi olan ise en azından sahip olduklarına şükretmesi gerekirken sahip olamadıkları ile ilgilenir ve daha fazla mutsuz olur.

Kutlu denemelerinde İstanbul'u iki yönden ele alır. Taşra ile birlikte andığında İstanbul uğruna taşranın terk edildiği, modern hayatın yaşandığı bir yerdir. Bunun yanında şehri kendi içinde değerlendirirken İstanbul'dan sevgi ile bahseder. Şehrin maddi ve manevi olarak korunması gerektiğini ifade eder. *Şehir Mektupları, Akasya ve Mandolin, Bir Demet İstanbul* kitapları İstanbul'u anlatırken diğer kitaplarda geçen mekânlar çok büyük bir oranda İstanbul'dadır. Zaten Kutlu, için İstanbul'un ne kadar önemli olduğunu şehirle ilgili yazdığı denemelerin bir kitaptan bile daha fazla olmasından anlayabiliriz.

Kutlu, değişen değerleri ifade ederken mekânlar üzerinden de konuyu ele alır. Yazılarında camilerin bir ibadethane olmasının yanında dini değerlerin ifadesinde bir imge olduğunu da belirtir. Şehrin silüeti aynı zamanda toplumun değerlerinin de bir yansımasıdır. Ancak son zamanlarda bu yansımada camiler değil gökdelenler varlık göstermektedirler. Gökdelen modernleşmenin bir simgesidir. Buradan maddi değerlerin dini olandan daha kıymetli hale geldiği sonucuna ulaşırız.

Toplumsal değişimi sık sık dile getiren Kutlu bu değişimi karamsar bir tutumla ele almaz. Kendi kabuğuna çekilip şikâyetlenmez. Gayet etkin bir tavırla sorun olarak gördüğü şeyleri ifade eder. Kimi zaman geçmişi özlemle anar. Özellikle taşradaki yaşamdan, eski mahalle kültüründen hasretle söz eder. Ancak aynı zamanda bunların şu anda çok uzakta kaldığının da farkındadır. Örneğin; taşradan hasretle bahseder ama değişimden oranın da etkilendiğini bilir. Şehir hayatından bunalıp şikâyet eden insanın aslında farklı bir şartta yaşayamayacağını bilir.

Kutlu, tespit ettiği sorunları ifade edip geçmez denemelerde. Kendince çözümler bulur. Bireysel olarak yapılabilecekleri ifade eder. Bunun yanında eğer daha geniş kapsamlı bir sorun ise yetkili olduğunu düşündüğü kişilere çağrıda bulunur. Hatta kimi zaman yazısını konuyla ilgilenen kişiye hitaben yazar. Her türlü etkin bir tavır sergiler. Zaten belli bir okuyucu kitlesi bulunan bir yazarın, yine belli bir takipçi kitlesi olan bir ortamda derdini ifade etmesi oldukça etkin bir tavır olarak kabul edilebilir.

Denemelerden hareketle Kutlu'nun sorunlara çözümlerinden birinin de dini değerlere sahip çıkılması olduğunu söyleyebiliriz. Dinin günlük hayatta gereği gibi uygulanmasının pek çok sorunu çözeceğini ifade eder. Bunun yanında dini konularda

kendi kişisel yolculuğundan da bahseder. Özellikle son yıllarda dini konulardan bahsettiği denemeleri artmıştır. *İlmihal Yahut Arzuhal, Kalbin Sesi* kitaplarında tamamen dini konular üzerine yazılmış yazılar yer alır.

Kutlu eserlerini kaleme alırken okuyucuyu düşündüğünü ifade eder. Bunu denemelerinde de görebiliriz. Günlük konuşma dili ile yazar yazılarını. Tabi ki bu yazdıklarını sıradanlaştırmaz aksine dili kullanmaktaki başarısını ortaya koyar. Kutlu'nun en sanatlı ifadesinde dahi sadeliği görebiliriz.

Denemelerinde konuyu ele alırken daha başlıktan itibaren okuyucunun dikkatini çekmeyi başarır Kutlu. Seçtiği başlıklar ile hem konuyu, hem de kendisinin konuya bakışını okuyucuya aktarır. Aynı zamanda bir merak uyanmasını da sağlar. Çok uzun başlıklar seçmez aslında ama birbirine zıt ifadeleri ya da birlikte hiç düşünilemeyecek tabirleri kullanarak okuyanın aklında bir soru işareti bırakır. Yazısında da beliren bu soruya cevap verir adeta.

Deneme metinleri elbette bir birikimin neticesi olarak ortaya çıkar. Ancak son aşamada yazarı harekete geçirecek bir şey olmalıdır. Kutlu, için de izlediği bir film, karşılaştığı bir kişi, gittiği bir mekân, herkesi etkileyen bir olay yazarın denemesinin çıkış noktasını oluşturabilir. Hayatın içinde olmayı seven, bundan denemelerinde de bahseden Kutlu, insanın iç dünyasında yer bulan her konuyu önemser.

Deneme türünde yazılar yazan ve on tane deneme kitabı bulunan Kutlu deneme türünün sunduğu geniş imkânlardan yararlanır. Fikirlerini kendi üslubuyla dile getirir. Edindiği tecrübeleri paylaşırken aynı zamanda okuyucuya yol gösterecek telkinlerde de bulunur. Bazen anı, fıkra, mektup gibi türlerden faydalanarak yazılarını zenginleştirir.

Denemenin bir tür olarak ortaya çıkmasına, Avrupa'da yaşanan dini baskılardan arınma ve kendi varlığını ortaya koyma düşüncesi zemin hazırlamıştır. Deneme ile beraber dinin değiştirilmez olarak ifade ettiği değerler sorgulanarak yazıya dökülmüştür. Aslında Montaigne, denemelerinde kendi düşünce dünyasını anlatmıştır ancak yıllarca başka fikirleri benimsemek zorunda kalan insanlarda bu kişisel fikirler yankı bulmuştur. Kutlu'nun dünyasında ise böyle bir din algısı yoktur. Montaigne'in sabiteleri yıkmak için yazdığı türde Kutlu, tam tersi bir amaç ile yazılar yazar. Montaigne'in kuşkuyu vurguladığı metinlerin aksine sorunların pek

çoğuna dini referanslı çözümler bulur. Denemeler; samimi bir dille yazılması, içten olması ve zengin bir kültür içermesi yönüyle Montaigne'in yazdığı denemelerle benzerlik gösterse de tavır bakımından Kutlu'nun yazdığı denemelerin tam tersi bir misyon yüklendiğini görürüz.

Sonuç olarak Kutlu dini ve milli değerlerimizi oldukça önemser. Modernleşme ile değişen toplumlarda kendisine dahi yabancılaşan insanlar için çözümün yine bu değerlerde olduğunu düşünür. Denemeleri de bu düşüncenin bir ürünüdür. Kutlu'nun duygu dünyasındaki sesler yazıya dökülerek okuyucu ile buluşur. Kendisini ifade ederken bunun en açık ve anlaşılır şekilde olmasına özen gösterir. Okuyanların da kendileri için üzerine düşenleri almalarını bekler. İfade ettiklerinin duyulmamasından, kalben isteklerinin olmamasından şikâyet edip vazgeçmez Kutlu. Düşündüklerini tekrar tekrar anlatır. Aynı konuya farklı yönlerden bakar, karşısındakini ikna etmenin ötesinde ona sahip olduklarını fark ettirmeye çabalar. Sonucunda yine insanın öz değerlerini fark etmesini bekler.

KAYNAKÇA

1.İncelenen Eserler

- Kutlu, M. (2016a). *Dem Bu Demdir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2016b). *Şehir Mektupları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2016c). *Vitrinde Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2016d). *Yoksulluk Kitabı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2017a). *Akasya ve Mandolin*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2017b). *Bir Demet İstanbul*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2017c). *Vatan Yahut İnternet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2018). *İlmihal Yahut Arzuhal*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2019a). *Fırtınayı Kucaklamak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M. (2019b). *Kalbin Sesi Bir Hicret Risalesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

2.Yararlanılan Kaynaklar

- Aktaş, Cihan. (2001). Mustafa Kutlu ya da İyimserlikte Direnen Hikâyelerin Yazarı. Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.110-135). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Alcock, Richard. (1961). *Kısa Dünya Edebiyatı Tarihi*. Çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Alver, Köksal. (Ed.). (2017). *Taşra Halleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Apaydın, Talip. (1993). Büyük Kentler Çekicidir. *Çağdaş Türk Dili Dergisi. Kent Denemeleri Özel Sayısı: 65-66*. Temmuz/Ağustos 1993.

- Ayçil, Ali. (2019). Ortadaki Adam: Mustafa Kutlu. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı. (Ed.), *Hikâyemizin Türküüsü: Mustafa Kutlu*. (s. 29-33). Sakarya Büyükşehir Belediyesi: Adapazarı.
- Aydın, Hatice Gökçe. (2015). Nurettin Topçu Düşüncesinin, Mustafa Kutlu Hikâyelerindeki Yansımaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytaç, Gürsel. (2007). *Deneme Üzerine Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (2008). *Defterimde Kırk Suret*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (2012). Mustafa Kutlu'nun İstanbul'u. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 67-72). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Bacon, Francis. (2004). *Denemeler*. Çev. Elif Günçe. İstanbul: Morpa Kültü Yayınları.
- Barbarosoğlu, Fatma K. (2001). Röportaj. Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.22-32). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Baş, Selma. (2012). *Türk edebiyatında Deneme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Binyazar, Adnan. (1993). Duyarsız Yarasa. *Çağdaş Türk Dili Dergisi. Kent Denemeleri Özel Sayısı: 65-66*. Temmuz/Ağustos 1993.
- Can, Bilal. (2017). *Kentle Kavga Mustafa Kutlu Öykücülüğünde Mekân*. İstanbul: İzdiham Yayınları.
- Çetin, Nurullah. (2012). *Nesir Türleri*. İstanbul: Akçağ Yayıncılık.
- Çetişli, İsmail. (2009). *Metin Tahlillerine Giriş/2*.Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İsmail. (2010). *Metin Tahlillerine Giriş/1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İsmail. (2013). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoban, Ahmet. (2004). *Edebiyatta Üslûp Üzerine*. Ankara: AkçağYayınları.

Çoruk, Ali Şükrü. (2012). Mustafa Kutlu Üzerine Bazı Dikkatler. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 273-277). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.

Demirci, Mehmet. (2004). *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*. İstanbul: Damla Yayınevi.

Dirin, İlyas. (1999). "Mustafa Kutlu ile Öykücülüğü Üzerine" Hece Dergisi. S.33-34, s. 106-123

Dündar, Ali. (1993). Kentleşmek ve Toplumsallaşmak. *Çağdaş Türk Dili Dergisi*. Kent Denemeleri Özel Sayısı: 65-66. Temmuz/Ağustos 1993.

Gürdamur, Emin. (2019). Mustafa Kutlu ve Taşra. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı. (Ed.), *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu*. (s. 73-79). Sakarya Büyükşehir Belediyesi: Adapazarı.

Harmancı, Abdullah. (2019a). Mustafa Kutlu'yu Neden Severiz?. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı. (Ed.), *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu*. (s. 17-20). Sakarya Büyükşehir Belediyesi: Adapazarı.

Harmancı, Abdullah. (2019b). Öykünün Nabzı. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı. (Ed.), *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu*. (s. 23-27). Sakarya Büyükşehir Belediyesi: Adapazarı.

Işık, Ayşe Koçak. (2019). *Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kahraman, Mehmet. (2019). Kutlu'da Modernizm Eleştirisi. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı. (Haz.), *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu*. (s. 97-109). Sakarya Büyükşehir Belediyesi: Adapazarı.

Kanter, Fatih. (2012). İnsan-Zaman-Mekân Üçgeninde Deneme Yazarı Olarak Mustafa Kutlu. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 279-284). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.

Kaplan, Mehmet. (2015). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kara, İsmail. (2001). Hayatımın Tesadüfü. Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.40- 48). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Kara, İsmail. (2012). Mustafa Kutluya Dair Birkaç Hatıra Birkaç Not. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 13-20). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Karataş, Turan. (2011). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan. (2013). *Batı edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Montaigne, (1960). *Denemeler*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Önal, Mehmet. (2015). *Edebiyat Sanatı*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özcan, Nusret. (2001). Orhan Okay'ın Kutlu Hakkında Sorulara Cevapları. Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.33-40). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Özdemir, Emin. (2017). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Samsakçioğlu, Mehmet. (2012). Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Modern Bir Dejenerasyon Alanı Olarak Siyaset ve Siyasîler. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 191-206). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Su, Hüseyin. (1999). "Hayatın Füsûn ve Şiiri'nin Öyküleri" Hece Dergisi. S.33-34, s. 83-98
- Sürgit, Büşra. (2012). Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Temel İzleklerden Biri Olarak Arada Kalmışlık. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 287-313). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Şakar, Cemal. (2012). Mustafa Kutlu'da Romantik bir düş olarak Gelenek. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 131-138). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.

- Şerefoğlu, Zeynep Kevser. (2012). Mustafa Kutlu Hikâyelerinin sessiz derinleri: Kadın Kahramanlar. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan (Haz.), *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyum Bildirileri*. (s. 87-99). Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları: İstanbul.
- Tekin, Mehmet. (2001). *Roman Sanatı*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Timuroğlu, Vecihi. (1993). Kent: İş Bölümünün Örgütlenmesi. *Çağdaş Türk Dili Dergisi. Kent Denemeleri Özel Sayısı: 65-66*. Temmuz/Ağustos 1993.
- Tosun, Necip. (2004). *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uç, Himmet. (2008). *Türk Edebiyatında Deneme*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Uçaroğlu, Talip. (1993). Kentleri Seviyorum. *Çağdaş Türk Dili Dergisi. Kent Denemeleri Özel Sayısı: 65-66*. Temmuz/Ağustos 1993.
- Wellek, Rene. ve Warren, Austin. (2015). *Edebiyat Teorisi*. Çev. Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yağcı, Öner. (Haz.). (2002). *Cumhuriyet dönemi Denemeler Seçkisi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalsızuçanlar, Sadık. (2001). Gönün Kutlu Hüznü. Nusret Özcan ve Kemal Aykut. (Ed.), *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.301-304). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Yanık, Hakkı. (2001). İçimizdeki Zenginlik: Mustafa kutlu. Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (s.13-21). İstanbul: Nehir Yayınları.